

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
เพื่อสร้างเสริมศักยภาพผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์และ
พัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น อำเภอพระนครศรีอยุธยา

PARTICIPATORY ACTION RESEARCH
FOR LOCAL LEADER PROMOTING
IN LOCAL ARTWORK CONSERVATION AND DEVELOPMENT
IN PHRANAKHON SRI AYUTTHAYA DISTRICT

ผศ.ดร.นพวรรณ ชีระพันธ์เจริญ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๘

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างศักยภาพผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น อำเภอพระนครศรีอยุธยา สำเร็จด้วยการสนับสนุนทุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ การสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา พระราชรัตนวราภรณ์ เจ้าอาวาสวัดพนัญเชิงวรวิหาร พระครูจันทขยาทร เจ้าอาวาสวัดรัตนชัย พระมหาเกณท์ ชวนปญโญ พระมหาจำเริญร ตนติปาโล ผู้นำชุมชนทุกชุมชนในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา กรรมการวัดรัตนชัย คุณเขาวลิต โทธิเจริญ นักศึกษาโปรแกรมสุศึกษา 45/1 เทศบาลตำบลปากเกร็ด อาจารย์ไพลิน ศรีสะอาด อาจารย์จวงจันทร์ เปี้ยนคง ผศ.ไพศาล วงศ์ศิริและเจ้าหน้าที่ในสำนักวิทยบริการทุกท่าน

ขอบคุณอาจารย์โปรแกรมวิทยาศาสตร์สุขภาพทุกท่านที่สนับสนุน ขอขอบคุณครอบครัว ชีระพันธ์เจริญที่สนับสนุนด้านเวลา ขอพระคุณคุณพ่อพันธุ์ คุณแม่วิมลศรี เวชศาสตร์ที่เข้าใจและให้กำลังใจ

ผศ.ดร.นพวรรณ ชีระพันธ์เจริญ

เมษายน 2549

บทคัดย่อ

1. ชื่องานวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เพื่อสร้างเสริมศักยภาพของผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น อำเภอพระนครศรีอยุธยา

THE POTENTIAL INCREASEMENT BY LEADER COMMUNITY ON LOCAL CULTURAL HERITAGE CONSERVATION AND DEVELOPMENT IN PHRANACHON SRI AYUTTHAYA DISTRICT THROUGH PARTICIPATORY ACTION RESEARCH

2. ชื่อผู้เขียน

ผศ.ดร.นพวรรณ ธีระพันธ์เจริญ Asst.Dr. Noppawan Theerapuncharoen
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

4. บทคัดย่อภาษาไทย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1. เพื่อส่งเสริมศักยภาพให้ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา 2. เพื่อให้ผู้นำชุมชนมีความรู้ ทักษะและพฤติกรรมที่ถูกต้องเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น 3. เพื่อให้ผู้นำชุมชนนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา และ 4. เพื่อใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการถอดบทเรียนเพื่อส่งเสริมศักยภาพของผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) ในพื้นที่ที่เลือกแบบเจาะจง กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาประกอบด้วยผู้นำชุมชนทุกชุมชนในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction analysis) เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการศึกษาเอกสาร การสำรวจพื้นที่ (Survey) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) และประยุกต์ใช้กระบวนการ A-I-C (Appreciation-Influence-Control) ในกระบวนการประชุมกลุ่ม

ระยะก่อนดำเนินการ พบว่า ศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา บางส่วนถูกทำลายเสียหายเนื่องจากการเสียดังครั้งที่ 2 สภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลง และนโยบายการพัฒนาที่ผ่านมา ศิลปกรรมท้องถิ่นบางส่วนได้รับการบูรณะโดยกรมศิลปากร การดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาได้ก่อให้เกิดประเด็นความขัดแย้งทางความคิดระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชน โดยที่ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นค่อนข้างน้อย

ระยะดำเนินการ พบว่า ผู้เกี่ยวข้องในการศึกษาทั้งหมดได้รับความรู้ มีทัศนคติที่ถูกต้อง ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทุกขั้นตอน รวมทั้งมีการเสนอแผนงาน/โครงการแก้ปัญหาในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น

หลังการดำเนินการ พบว่า ผู้นำชุมชนสามารถนำความรู้ที่ได้จากกระบวนการศึกษาไปดำเนินการจัดทำแผนงาน/โครงการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในชุมชนของตนเพื่อเสนอของบประมาณจากเทศบาลนครนครศรีอยุธยา

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้ รัฐควรกำหนดข้อชี้วัดที่เหมาะสมของการมีส่วนร่วมของชุมชน นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ควรแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรณรงค์ให้ความรู้ประชาชนด้านนี้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะผู้บริหารที่กำหนดนโยบายในระดับท้องถิ่น

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

The purpose of this research were 1. To increase potential of the Leaders 's community on local cultural heritage conservation and development in Phranakhon Sri Ayutthaya district. 2. To increase the Leaders 's community on knowledge attitude and pactice about local cultural heritage conservation and development in Phranakhon Sri Ayutthaya district. 3. The Leaders 's community can run on local cultural heritage conservation and development in Phranakhon Sri Ayutthaya district. 4.To use PAR for analyzing to increase potential of the Leaders 's community on local cultural heritage conservation and development in Phranakhon Sri Ayutthaya district. Using Participatory Action Research (PAR). The areas were chosen by purposive sampling.

The population included two groups: 1) The Leaders 's community ; 2) involved authorities and sectors in conserving cultural heritage. Content analysis and induction analysis were used to analyze the data. The qualitative data were collected from documents, surveys, in-depth interviews, focus-group discussions, and apply the A-I-C (Appreciation-Influence-Control) process. The findings were as follows:

In the pre-operation stage, local cultural heritage were destroyed from the war , socio - economic change and policies. Some local cultural heritage were repaired by the government sector . There have some conflicts on this issue between

government sector and people and the Leader's community took a little part on any activities.

During the operation stage, The involved participant in this study have better knowledge and attitude , they can create plans and projects.

In the post-operation stage, the Leader 's community can set their plans and projects for local cultural heritage conservation and development.

As for research implications, The government should have specific indicators on local participation ; improve conservation and development policy and the involved authorities and sectors in conservation cultural heritage should take part on increasing people's knowledge especially the local administrator .

5. คำสำคัญ

ภาษาไทย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

ศักยภาพ

ผู้นำชุมชน

การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น

อำเภอพระนครศรีอยุธยา

ภาษาอังกฤษ

PARTICIPATORY ACTION RESEARCH

POTENTIAL

LEADER COMMUNITY

LOCAL CULTURAL HERITAGE

CONSERVATION AND DEVELOPMENT

PHRANACHON SRI AYUTTHAYA DISTRICT

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ 1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1-6
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1-3
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	3
ข้อตกลงในการวิจัย	3-4
วัตถุประสงค์การวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
กรอบแนวคิด	4-6
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	7-38
แนวคิดในการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น	7-8
การอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นในประเทศไทย	8-14
แนวคิดและทฤษฎีของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม	14-18
กระบวนการ A-I-C	19-21
ทฤษฎีการมีส่วนร่วม	21-28
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	28-38
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	39-42
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	39
สถานที่ทำการวิจัย	39
อุปกรณ์การวิจัย	39-40
วิธีดำเนินการวิจัย	40
การเก็บรวบรวมข้อมูล	41
การวิเคราะห์ข้อมูล	41
การนำเสนอข้อมูล	41
บทที่ 4 ผลการวิจัย	43-90
ระยะเตรียมการวิจัย	43-60

ระยะดำเนินการวิจัย	60-74
ระยะหลังการวิจัย	74-90
บทที่ 5 การสรุปบทเรียนจากการดำเนินการและข้อเสนอแนะ	91-102
การสรุปบทเรียนจากการดำเนินการ	91-100
ข้อเสนอแนะ	100-102
บรรณานุกรม	103-106
ภาคผนวก	107-121
เครื่องมือในการวิจัย	108-113
รายชื่อผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมการศึกษา	114-116
บทเสภาของผศ.ไพศาล วงศ์ศิริ	117
ภาพถ่ายอย่างในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น	118-121

สารบัญภาพและแผนที่

ภาพและแผนที่	หน้า	
แผนที่ที่ 1-2	แผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและสถานที่ตั้งของ ศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2548	54
ภาพที่ 1-2	แสดงภาพเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาด้านตะวันออก มองจากสะพานปรีดีธำรง	56
ภาพที่ 3-5	แสดงภาพเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาด้านใต้ มองจากอาคารโรงพยาบาลพระนครศรีอยุธยา	57
ภาพที่ 6	บรรยากาศของการขับเสภาโดย ผศ.ไพศาล วงศ์ศิริ	61
ภาพที่ 7-8	บรรยากาศการเสวนา	62
ภาพที่ 9 -11	บรรยากาศการมีส่วนร่วมอภิปรายขณะดำเนินงาน ในกลุ่ม	65-66
ภาพที่ 12-13	การนำเสนอผลงานกลุ่มและการรับใบเกียรติบัตร หลังการประชุม	73
ภาพที่ 14 -17	บรรยากาศระหว่างการศึกษาดูงานการอนุรักษ์และ พัฒนาของชุมชนเกาะเกร็ด	76-77
ภาพที่ 18-21	บรรยากาศการประชุม วันที่ 2 กันยายน 2548	79-80

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงข้อมูลการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา	47-50
2	แสดงข้อมูลโบราณสถานบางส่วนที่ถูกทำลายจากการ พัฒนาเกาะเมือง	50

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	6

บทที่ 1

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเคยเป็นราชธานีเก่านานถึง 417 ปี จึงมีมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันเป็นจำนวนมากทั้งที่เป็นวัด มัสยิด โบราณสถาน โบราณวัตถุต่างๆ จำนวนมากที่กระจายในพื้นที่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วยความสำคัญดังกล่าวจึงทำให้จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้เป็นสถานที่หนึ่งของประเทศไทยที่ได้รับการรับรองให้เป็นมรดกโลก (World Heritage) นอกจากนั้นวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมของชาวพระนครศรีอยุธยาซึ่งสืบทอดมายังมีลักษณะหลายประการที่แสดงให้เห็นเอกลักษณ์ของคนในพื้นที่แห่งนี้ เช่น การใช้น้ำเป็นแหล่งสัญจรในบริเวณแม่น้ำป่าสัก แม่น้ำน้อยและแม่น้ำเจ้าพระยา การประกอบอาชีพบางอาชีพ เช่น การปั้นหม้อที่คลองสระบัว การทำตะลุ่มและพานสองชั้นที่บ้านวัดพิไชยและการละเล่นพื้นบ้านต่างๆ

จากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกทำลายศิลปกรรมท้องถิ่นทั้งจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งทำให้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป เช่น การสร้างถนนโรจนะได้ทำลายวัดโบราณไม่ต่ำกว่า 3 แห่ง (จจรจบ กุสุมาวดี, 2542:12; เรืองแสง ทองสุขแสงเจริญ, 2542:85 ;สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2546:5-6) จากหลักฐานพบว่าในช่วงเวลา 20 ปีที่ผ่านมา มีการทำลายโบราณสถานจนสูญหายไปถึงร้อยละ 50 ซึ่งนับเป็นปริมาณความสูญหายของมรดกทางวัฒนธรรมในระดับที่ร้ายแรงมาก เช่นระหว่างปี พ.ศ. 2540–2545 หน่วยงานของกรมศิลปากรได้แจ้งความหลายกรณีเกี่ยวกับการลักลอบขโมย การทำลายทรัพย์สินหรือวัตถุโบราณในพื้นที่อนุรักษ์ในพื้นที่ดังกล่าว นอกจากนั้น โบราณสถานหลายแห่งขาดการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ฟื้นฟูดูแลจากชุมชน เช่น วัดราชบูรณะ วิหารพระมงคลบพิตร วัดขุนเมืองใจ และป้อมเพชรซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มโบราณสถานในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ส่งผลให้โบราณสถานหลายแห่งถูกบุกรุกทำลายอย่างขาดความรู้และจิตสำนึก (กรมศิลปากร, 2537:1; กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2544:115; เกื้อกุล ชื่นขงอนันต์, 2529:95 ;สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2545:5-6)

ในส่วนของศิลปกรรมท้องถิ่นด้านนามธรรมพบว่ามีหลายสิ่งเปลี่ยนแปลงไป เช่น ลักษณะบ้านเรือนที่พักอาศัยส่วนใหญ่เปลี่ยนรูปทรงเป็นอาคารคอนกรีต 2 ชั้น การสัญจรทางน้ำลด

น้อยลง การประกอบอาชีพของประชาชนเปลี่ยนไปจากรูปแบบเดิมมาก การละเล่นพื้นเมืองหายากขึ้นไม่ว่าจะเป็นลิเกหรือลำตัดและบุคคลที่ร้องเพลงกล่อมเด็กได้ล้วนเป็นผู้สูงอายุ(ปราณี คำนชัยวิโรจน์ สัมภาษณ์ มิถุนายน 2548; นารีรัตน์ ปรีชาพิชกุลต์ สัมภาษณ์ กรกฎาคม 2548;สมทรง สรรพโกศลกุล สัมภาษณ์ สิงหาคม 2548; สุวิทย์ เทียรทอง สัมภาษณ์ กรกฎาคม 2548)

ดังนั้น หากไม่มีการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่ออนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติแล้ว ย่อมจะทำให้เกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อประชาชนที่อาศัยในพื้นที่แห่งนี้ โดยเฉพาะหลักฐานทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมที่เป็นศิลปกรรมท้องถิ่นที่สำคัญของประเทศและของโลกในพื้นที่แห่งนี้ต้องสูญหายถูกทำลายไปตามกาลเวลานอกจากนั้นการท่องเที่ยวซึ่งถือว่าเป็นรายได้สำคัญของจังหวัดจะต้องได้รับผลกระทบอย่างแน่นอนเช่นกัน จากนโยบายของรัฐในประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 วัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 การสนองตอบนโยบายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และแผนปฏิบัติการ 21 (กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี,2544:8,17;สำนักนายกรัฐมนตรี,2543:145-146; จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 2544:22; Micheal Keating,1994:75) ซึ่งสนับสนุนประชาชนทุกระดับได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์ นอกจากนั้นจากการศึกษาของขจรจบ กุสุมาวดี เรื่องทอง ทองสุขแสงเจริญ วีระ ระวัง อนก สีหามาตร์และนพวรรณ วีระพันธ์เจริญต่างสนับสนุนว่าการดำเนินการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาที่ผ่านมาขาดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน ทำให้การอนุรักษ์ดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จในขณะที่ประชาชนในชุมชนต่างต้องการมีส่วนร่วมในการดำเนินการนี้ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง

จากปัญหาข้างต้นจึงเห็นว่าการเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชนในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น โดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชนและผู้เกี่ยวข้องในการศึกษาซึ่งได้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และกระบวนการเรียนรู้จะเป็นการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนเนื่องจากการดำเนินการ โดยคนในท้องถิ่นเองและไม่กระทบกับวิถีชีวิตของคนและอนุชนรุ่นต่อไป อันเป็นแนวทางการอนุรักษ์ที่ยอมรับในระดับสากล นอกจากการเรียนรู้ร่วมกันแล้วกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการนี้ยังถือเป็นการแก้ปัญหาท้องถิ่นตามยุทธศาสตร์ของจังหวัดและประเทศในการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมอีกด้วย

จากความจำเป็นดังกล่าวจึงมีความสนใจว่าแนวคิดและทฤษฎีของ PAR และการประยุกต์ใช้กระบวนการ A-I-C จะสามารถนำมาเป็นเครื่องมือ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชนในการมี

ส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาได้อย่างยั่งยืนต่อไปหรือไม่

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. **ศักยภาพ** หมายถึง ความสามารถทุกด้านที่ผลักดันให้กิจกรรมที่ดำเนินอยู่ประสบความสำเร็จ
2. **ผู้นำชุมชน** หมายถึง ประชาชนที่เป็นตัวแทนของชุมชนทุกชุมชนในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาทุกชุมชน
3. **การมีส่วนร่วม** หมายถึง ความร่วมมือระหว่างผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ในรูปแบบที่กลุ่มตัดสินใจร่วมกัน โดยมีการดำเนินงานรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่การค้นหาปัญหา การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การวางแผนแก้ไขปัญหา การดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาตลอดไปจนถึงการติดตามประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน
4. **ศิลปกรรมท้องถิ่น** หมายถึง สิ่งที่ประชาชนในพื้นที่เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาได้ใช้ความสามารถสร้างขึ้นหรือกำหนดขึ้นทั้งในอดีตและในปัจจุบันและได้รับการยอมรับโดยทั่วไปว่ามีคุณค่าในทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยาหรือมานุษยวิทยา โดยส่วนที่เป็นนามธรรมเช่น วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น สำหรับส่วนที่เป็นรูปธรรมเช่น อาคารต่างๆ พระราชวัง วัดในอาณาเขตศาสนสถาน ศาล อนุสาวรีย์ ป้อมคูเมือง กำแพงเมือง ฯลฯ
5. **การพัฒนา** หมายถึง การดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สิ่งนั้นๆ เกิดการคงอยู่ในทางที่ตีเหมาะสมกับสถานการณ์ขณะนั้น
6. **การอนุรักษ์** หมายถึง ความรู้ในคุณค่าของความงามของสิ่งนั้นๆ และพยายามรักษาให้คงสภาพไว้เพื่อเป็นมรดกของตนเอง ชุมชนและประเทศชาติ รวมทั้งยังหมายถึงความรู้ในการดำเนินงานหรือการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมในสิ่งที่มีคุณค่าดังกล่าว

ข้อตกลงเบื้องต้น

เนื่องจากปัญหาในการศึกษาครั้งนี้เป็นปัญหาที่นักวิจัยดำเนินการต่อเนื่องจากการ

ดำเนินงานด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยาและนักวิจัยได้หาข้อมูลเพิ่มเติมโดยการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในการศึกษาทั้งหมด เมื่อได้ข้อมูลที่ชี้ชัดว่าปัญหานี้เป็นปัญหาที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีความเห็นสอดคล้องกัน นักวิจัยจึงได้นำปัญหานี้มาเป็นประเด็นที่จะใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหานี้

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- 1 เพื่อส่งเสริมศักยภาพให้ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา
- 2 เพื่อให้ผู้นำชุมชนมีความรู้ ทักษะและพฤติกรรมที่ถูกต้องเกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น
- 3 เพื่อให้ผู้นำชุมชนนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาไปดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในพื้นที่เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา
- 4 เพื่อใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ในการถอดบทเรียนเพื่อส่งเสริมศักยภาพของผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

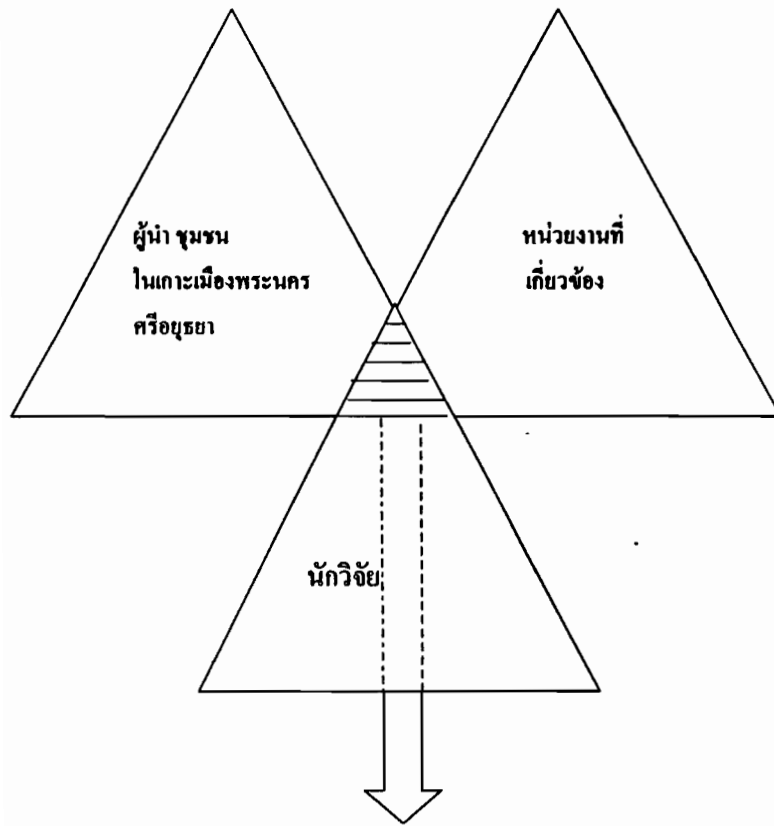
ทำให้ได้รูปแบบในการเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชนในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาอย่างถูกต้องเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของท้องถิ่น เพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาครัฐและเอกชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

กรอบแนวคิด

ในการศึกษาการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีกรอบแนวคิดว่าการอนุรักษ์และพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาจะเกิดขึ้นได้หากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดได้มาร่วมกันค้นหาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา

จัดลำดับความสำคัญของปัญหา วางแผนแก้ไขปัญหา ดำเนินการแก้ไขปัญหาและประเมินผลการดำเนินการแก้ปัญหาร่วมกัน ทั้งนี้โดยอาศัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมระหว่างผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีนักวิจัยเป็นผู้ประสานงานในการขับเคลื่อนให้ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดได้ใช้ศักยภาพของตนเองในการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ซึ่งจากกระบวนการวิจัยนี้ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันและมีกิจกรรมที่แสดงการเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาาร่วมกัน กรอบแนวคิดได้แสดงในแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

ปรัทัศน์ร่วม การเรียนรู้ร่วม
การร่วมกันอนุรักษ์และพัฒนา
ศิลปกรรมท้องถิ่น

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษานี้ผู้วิจัยได้ทบทวนทฤษฎี วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดในการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น
2. การอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นในประเทศไทย
3. แนวคิดและทฤษฎี ของ PAR
4. กระบวนการ A-I-C
5. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดในการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น

1.1 ความหมายของการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ หมายถึง ความรู้ในคุณค่าของความงามของแหล่งศิลปกรรม ภูมิทัศน์และสภาวะแวดล้อมโดยรอบแหล่งศิลปกรรมนั้น หรือความรู้ในคุณค่าของสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์แห่งอดีต เหตุการณ์ที่สำคัญและสิ่งต่าง ๆ ที่ตกทอดมาจากอดีตจนถึงปัจจุบันให้คงสภาพและรักษาไว้เพื่อเป็นมรดกของตนเอง ชุมชนและประเทศชาติ นอกจากนี้ยังหมายถึงความรู้ในการดำเนินงาน หรือการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมในสิ่งที่มีคุณค่าที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจนถึงคนรุ่นปัจจุบัน

1.2 ความหมายของศิลปกรรม UNESCO ให้ความหมายว่า ศิลปกรรมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณลักษณะ 3 ประการดังนี้(กรมศิลปากร,2533:69)

1.2.1 ส่วนที่เป็นสถาน (Site) ได้แก่ผลงานของมนุษย์ หรือผลงานที่ผสมผสานกันระหว่างมนุษย์ พื้นที่และธรรมชาติ รวมทั้งแหล่งโบราณคดีซึ่งมีคุณค่าอย่างกว้างขวางทางด้านสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยาหรือชาติพันธุ์วิทยา

1.2.2 ส่วนที่เป็นอนุสรณ์สถานหรืออนุสาวรีย์ (Monument) ได้แก่ผลงานทางจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรมหรือเป็นส่วนประกอบหรือโครงสร้างของรอยจารึก ธรรมชาติที่มีคุณสมบัติทางโบราณคดี รวมทั้งการรวมลักษณะเด่นของสิ่งเหล่านี้ ซึ่งมีคุณค่าทางด้าน

ประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์

1.2.3 ส่วนที่เป็นกลุ่มอาคาร (Group of Buildings) ได้แก่ กลุ่มของอาคารเดี่ยวหรืออาคารที่ต่อเนื่องกัน โดยลักษณะทางภูมิประเทศหรือทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าอย่างกว้างขวางทางด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์

ความหมายของศิลปกรรมท้องถิ่น ศิลปกรรมท้องถิ่นหมายถึง(วิทยา หาดนิลในมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา,2548:5) สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นหรือกำหนดขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบันและได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี เทคโนโลยี เช่น พระราชวัง วัด ศาสนสถาน ศาล อนุสาวรีย์ ป้อม คูเมือง กำแพงเมือง อาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม คลอง สะพาน ทำน้ำและแหล่งชุมชนโบราณ

ความหมายของการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น จากความหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและศิลปกรรมท้องถิ่น สรุปได้ว่าการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นในที่นี้ หมายถึง การรู้คุณค่า ความรู้ในการดำเนินงาน การใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมในสถานที่ อาคาร อนุสรณ์สถาน แหล่งโบราณคดีหรือกลุ่มอาคารที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมหรือลักษณะอื่นที่มีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยาหรือชาติพันธุ์วิทยา เพื่อให้มีการดำรงมรดกทางวัฒนธรรมของคนรุ่นต่อไป ซึ่งในที่นี้อาจใช้แทนด้วยคำว่าอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

2. การอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นในประเทศไทย

2.1 แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมหรือศิลปกรรมท้องถิ่นในประเทศไทย สำหรับแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมหรือศิลปกรรมท้องถิ่นในประเทศไทย ได้มีการกำหนดไว้ดังนี้คือ (กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ,2541:17-18)

2.1.1 รังวัดและกระตุ้นหน่วยงานของรัฐและประชาชนให้เอาใจใส่ ควบคุมดูแล และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม อย่างถูกต้องเหมาะสม

2.1.2 แก้ไขปรับปรุงกฎหมายให้เหมาะสมและได้ผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง

2.1.3 ป้องกันมิให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นไปในทางที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

2.1.4 เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจแก่บุคลากรในท้องถิ่นเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบรับผิดชอบร่วมกันในการคุ้มครองและรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีให้แก่แหล่งศิลปกรรมของชาติ

2.1.5 ส่งเสริมให้มีการอบรมและสร้างสามัญสำนึกให้ประชาชนเกิดความรู้สึกหวงแหนและเห็นคุณค่าของศิลปกรรม และสิ่งแวดล้อมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งศิลปกรรม

2.1.6 พัฒนารูปแบบอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางด้านเศรษฐกิจสังคมตามแผนพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

2.2 ปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

ปัญหาของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของพื้นที่ภาคเหนือตอนบน 6 จังหวัด ประกอบด้วยปัญหาและสาเหตุดังนี้ (กรมศิลปากร, 2546:17-18)

2.2.1 ความเสื่อมโทรมชำรุดเสียหายของโครงสร้างศิลปกรรมนั้นตามกาลเวลา และขาดการบำรุงรักษาซึ่งพบได้ทั่วไป

2.2.2 ความเสื่อมโทรมชำรุดเสียหายของโครงสร้างศิลปกรรมจากการขุดค้นทำลายเพื่อนำศิลปวัตถุไปขาย

2.2.3 ความเสื่อมโทรมชำรุดจากแรงสั่นสะเทือน ของการจราจรและการก่อสร้าง

2.2.4 ความเสื่อมโทรมด้านทัศนียภาพของแหล่งศิลปกรรมเนื่องจากมีสิ่งปลูกสร้างปัจจุบัน โคจรอบที่มีลักษณะรูปทรงไม่กลมกลืนกับลักษณะรูปทรงของศิลปกรรมนั้นหรือโครงสร้างอาคารชุดปัจจุบันบดบังความสวยงามของแหล่งศิลปกรรม ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะพบได้ตามวัดวาอารามต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่

2.3 สาเหตุการชำรุดของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในประเทศไทย

สำหรับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่อยู่ในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบว่าสาเหตุของความทรุดโทรมได้แก่ (นิคม มุสิกคามะ ในกรมศิลปากร, 2546:17-18)

2.3.1 การทรุดโทรมเพราะสิ้นอายุขัย สาเหตุนี้เนื่องมาจาก

2.3.1.1 รูปแบบและประโยชน์การใช้สอยวัสดุ

2.3.1.2 วัสดุสิ่งก่อสร้างเสื่อมทรุด

2.3.1.3 ช่างฝีมือที่ขาดการสืบทอด

2.3.1.4 สภาพการใช้ที่ดินที่เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติและความจำเป็น
ของคนปัจจุบันรวมทั้งสภาพแวดล้อม

2.3.2 การเสื่อมเพราะมนุษย์ทำลาย สาเหตุนี้เนื่องมาจาก

2.3.2.1 การลดความสำคัญทางการเมือง

2.3.2.2 สงครามระหว่างพม่าและไทย การที่กรุงสุโขทัยถูกทำลาย

2.3.2.3 การกวาดต้อนพลเมืองไปยังพระนครศรีอยุธยา พ.ศ.2137

2.3.2.4 การย้ายประติมากรรมสำคัญไปยังพระนครศรีอยุธยาและ
กรุงเทพฯ

2.3.2.5 การขุดหาสมบัติเพื่อการยังชีพและธุรกิจการขายวิญญาณและ
ประวัติศาสตร์ของชาติโดยข้าราชการและประชาชนบางคน

2.3.2.6 การฟื้นฟูชุมชนใหม่

2.3.3 ความผิดพลาดในการบริหารงานของเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรและข้าราชการ
ส่วนภูมิภาค

2.3.4 การครอบงำของวัฒนธรรมตะวันตก การศึกษาและการพัฒนาตาม
นโยบายของรัฐที่ผ่านมาทำให้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของประเทศถูกกลืนไปที่ละน้อยตั้งแต่
รัชกาลที่ 5

2.4 ผลกระทบของการทำลายสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

การทำลายสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ก่อให้เกิดผลกระทบคือ [http://www.reo10.in.th /
frame%20detail_tread_art.html](http://www.reo10.in.th/frame%20detail_tread_art.html))

2.4.1 ด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยว การทำลายแหล่งศิลปกรรมเป็นการ
ทำลายสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวที่มาเชียงใหม่จำนวนมากต้องการมาชมศิลป
วัฒนธรรมของภาคเหนือ

2.4.2 ด้านสังคมและประวัติศาสตร์ การปล่อยปะละเลยให้แหล่งศิลปกรรมเสื่อมโทรมเป็นการทำลายคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทย ทำลายความภาคภูมิใจในสังคมของประเทศไทยในการเป็นชาติเก่าแก่

2.4.3 ด้านทัศนียภาพความงามของเมือง ความเสื่อมโทรมของวัดหรืออนุสรณ์ต่างๆ มีลักษณะชำรุดแตกหักสกปรกรุงรัง ข่อมทำให้ภาพภูมิทัศน์ของเมืองเกิดภาวะทัศนอุจาด (Visual Pollution) คือเกิดภาพทิวทัศน์ไม่น่ามอง

2.5 การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

จากแนวคิดและหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในด้านการอนุรักษ์ กำลังเป็นประเด็นที่ได้รับการยอมรับมากขึ้น ดังจะเห็นจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้บัญญัติรับรองการมีส่วนร่วมของชุมชนในมาตรา 46 บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคล ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่น เพื่อการ “อนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ” รวมทั้ง “การมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน” ซึ่งกฎหมายดังกล่าวถือว่าการให้ความสำคัญกับการใช้สิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านสิ่งแวดล้อมรวมทั้งสนับสนุนการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐและประชาชนอย่างชัดเจนกว่าในอดีต โดยรัฐได้กำหนดไว้ในแผนงาน วัตถุประสงค์และแนวทางดำเนินงานไว้อย่างชัดเจน

การพัฒนาอย่างยั่งยืน องค์การสหประชาชาติได้กำหนดความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนได้คือ การพัฒนาที่สนองความต้องการของปัจจุบันโดยไม่ทำให้ประชาชนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดความสามารถของเขา ในกรณีที่สนองความต้องการของเขาเอง (พระธรรมปิฎก,2543:65)

จากแนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและการพัฒนาอย่างยั่งยืนข้างต้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงกำหนดความหมายของการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืนไว้ดังนี้คือ “การดำเนินการอย่างหนึ่งกับสถานที่ อาคาร อนุสรณ์สถานแหล่งโบราณคดีหรือกลุ่มอาคารที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมหรือลักษณะอื่นที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ชาติพันธุ์วิทยาหรือมานุษยวิทยาในเมืองพระนครศรีอยุธยาอย่างใดอย่างหนึ่งตามแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมซึ่งกำหนดข้างต้นผสมผสานกับภูมิปัญญาของท้องถิ่น อันเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในเมืองพระนครศรีอยุธยา โดยไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่อความต้องการและวิถีชีวิตของประชาชนในปัจจุบันและไม่ทำให้ประชาชนในรุ่นต่อไปประสบอุปสรรคหรือได้รับผลกระทบด้านลบจากการดำเนินการดังกล่าว”

2.6 แนวทางการพัฒนาวิธีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม ได้กำหนดแนวทางพัฒนาวิธีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในแผนพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมไว้ดังนี้คือ (กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน,2528:10)

2.6.1 ให้การศึกษอบรมและประชาสัมพันธ์แก่ประชาชนให้มีความรู้ความเข้าใจ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการป้องกันที่ต้นเหตุ

2.6.2 ให้มีหน่วยงานดูแลและตรวจสอบเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาอุทกภัยเกินกว่าจะแก้ไขได้

2.6.3 ให้มีมาตรการควบคุมการใช้พื้นที่ให้เป็นไปตามกฎหมาย เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปตามหลักการที่ถูกต้องเหมาะสมและประสานประโยชน์แก่ท้องถิ่นและประเทศชาติ โดยส่วนรวม

2.7 วัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน,2528:10)

2.7.1 เพื่อให้สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมได้รับการเอาใจใส่ควบคุมดูแลรักษา อนุรักษ์อย่างถูกต้องและเหมาะสม

2.7.2 เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีหน้าที่รับผิดชอบร่วมกัน ในการคุ้มครองรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งศิลปกรรม

2.7.3 เพื่อส่งเสริมการศึกษอบรมและสร้างสามัคยานึกแก่ประชาชนให้เกิดความรู้สึกรักหวงแหน และเห็นคุณค่าของศิลปกรรม รวมทั้งให้เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปกรรม

2.7.4 เพื่อเสนอแนะให้มีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ให้เหมาะสม และได้ผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง

2.7.5 เพื่อป้องกันมิให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นไปในทางก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

2.7.6 เพื่อพัฒนาวิธีการใช้มรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

2.8 แนวทางการดำเนินงานอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม (กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงาน,2528:11-14)

2.8.1 การดำเนินงานเร่งด่วน ได้แก่

2.8.1.1 การตั้งหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น

2.8.1.2 การประกาศเขตอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น

2.8.1.3 การสัมมนาเผยแพร่ความรู้เรื่องอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

2.8.1.4 การตั้งศูนย์รวมข้อมูลเพื่อการอนุรักษ์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

และแหล่งชุมชนโบราณ

2.8.2 การดำเนินการในระยะยาว ได้แก่

2.8.2.1 ปรับปรุงระบบการศึกษาทุกระดับโดยการกระตุ้นและสร้างเสริมกิจกรรมให้เกิดความรู้ความเข้าใจในความหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

2.8.2.2 การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ข้าราชการ นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทุกระดับ รวมทั้งพระสงฆ์ นักบวช ผู้ปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ ให้เข้าใจและตระหนักถึงผลเสียในการทำลายสภาพแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อแหล่งศิลปกรรม

2.8.2.3 การปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อมต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมให้มีอำนาจควบคุมตรวจสอบ ระงับยับยั้งและลงโทษได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในกรณีที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

2.8.2.4 รัฐต้องยกระดับและขยายฐานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยปรับปรุงงานบางส่วนของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องและขยายโครงสร้างของหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านนี้ให้กระจายไปยังส่วนภูมิภาคและท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมและประสานงานกับประชาชน องค์กรและสมาคมต่างๆ ให้ได้ผลตรงตามความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ

2.8.2.5 ให้มีการวางแผนขยายการส่งเสริมทัศนศึกษา เพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมที่มีต่อศิลปกรรม

2.8.2.6 สนับสนุนให้มีการพัฒนาการบริการขั้นพื้นฐานอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ภูมิประเทศ ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งการบำรุงดูแลรักษาอย่างสม่ำเสมอโดยหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชน

2.8.2.7 ให้มีมาตรการควบคุมการใช้ที่ดิน การควบคุมอาคาร การคมนาคม การพัฒนาที่ดิน ฯลฯ โดยส่วนราชการต่างๆ ที่มีหน้าที่โดยตรงและที่เกี่ยวข้องพิจารณาให้ละเอียดและรอบคอบ รวมทั้งหลีกเลี่ยงการดำเนินการใดๆ ที่จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในแหล่งศิลปกรรม

2.8.2.8 ให้มีการสนับสนุนด้านงบประมาณ ทั้งภาครัฐและแหล่งเงินทุนจากภาคเอกชนต่อการดำเนินงานด้านนี้

2.9 แนวทางการอนุรักษ์และคุ้มครองมรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หลังจากนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้รับการจดทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก

ทางวัฒนธรรมเมื่อ พ.ศ. 2534 แล้ว พื้นที่แห่งนี้ได้รับการปรับปรุงในรูปของแผนแม่บท นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาตามความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ. 2536 ซึ่ง ดำเนินการ โดยกรมศิลปากร ได้กำหนดแนวทางการอนุรักษ์และคุ้มครองมรดกโลก รวม 8 แผนงาน ดังนี้

- 2.9.1 แผนงาน โบราณคดี ประวัติศาสตร์และ(การบูรณะ)โบราณสถาน
- 2.9.2 แผนงานพัฒนาและปรับปรุงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการหลัก
- 2.9.3 แผนงานบูรณะ ปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์
- 2.9.4 แผนงานพัฒนาและปรับปรุงชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์

พระนครศรีอยุธยา

- 2.9.5 แผนงานพัฒนาสำนักงานและกำลังคนในการบริหารและดำเนิน โครงการ
- 2.9.6 แผนงานบริการวิชาการและการท่องเที่ยว
- 2.9.7 แผนงานเศรษฐกิจและสังคม
- 2.9.8 แผนงานรื้อย้ายโรงงานอุตสาหกรรมและปรับการใช้พื้นที่

จากแนวทางการดำเนินงานข้างต้นได้ก่อให้เกิดแก่เมืองพระนครศรีอยุธยาได้มีการ เปลี่ยนแปลงดังที่จะได้เสนอในบทที่ 4 ต่อไป

3. แนวคิดและทฤษฎีของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR)

3.1 ความหมาย การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) เป็นกระบวนการ ทางประชาธิปไตยอย่างหนึ่งที่บุคคลจำนวนหนึ่งนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยและการลงมือ กระทำด้วยตนเองมาปรับปรุงแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงสังคมของตน (พันธทิพย์ รามสูตร,2540:31- 39) การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมยังเป็นการแสวงหาวิธีการในการพัฒนากระบวนการ คิดต่อสื่อสาร โดยผ่านการเผยแพร่ความรู้และการประเมินผลจากประชาชน (Rahman,MD,Anisur,1993:84) สำหรับนักวิชาการบางท่านให้ความหมายของการวิจัย เชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ร่วมกันของผู้คนที่หลากหลายที่ ยึดหลักของการร่วมคิด ร่วมทำและร่วมตัดสินใจ (ปรีชา อุตะกุล บรรณาธิการ,2548:3)

3.2 ลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR)(พันธทิพย์ รามสูตร, 2544:64-69)

3.2.1 เป็นการสร้างความรู้ (Produce Knowledge) โดยผสมผสานระหว่าง ความรู้จากความรู้พื้นบ้านกับความรู้ทางวิชาการ เป็นการเรียนรู้ร่วมและสร้างความรู้สึกร่วมกัน

หรือกล่าวได้ว่าเป็นบูรณาการทฤษฎีกับการปฏิบัติ

3.2.2 รูปแบบของความรู้ที่ได้จาก PAR เป็นลักษณะปฏิสัมพันธ์ (Interactive) และสหวิทยาการ (Interdisciplinary) รวมทั้งเป็นการเรียนรู้ข้ามสาขาวิชา เป็นความพยายามที่จะสร้างความเข้าใจที่ไม่จำกัดขอบเขตของวิชาชีพที่มีลักษณะเฉพาะไปยังความรู้สาขาอื่นๆ

3.2.3 PAR ส่งเสริมความเข้าใจกันระหว่างกลุ่มผู้ร่วมวิจัยและยังทำให้เกิดการลงมือกระทำให้ความเข้าใจกันนั้นออกมาเป็นรูปธรรมเป็นความจริง (Act to transform reality) นอกจากนั้นยังมีความหมายเชิงจิตวิทยาที่ทำให้บุคคลตระหนักด้านการที่ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน

3.2.4 PAR เป็นการลงมือปฏิบัติความรู้หรือใช้ความรู้ลงสู่การปฏิบัติ (Practical) เป็นการเน้นการชูประเด็นปัญหาจริงของพื้นที่ทำให้ผู้ที่ร่วมศึกษาได้ร่วมเรียนรู้และวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นไม่ใช่เป็นความรู้ด้านทฤษฎี

3.2.5 PAR เป็นกระบวนการเปิดเสรี (Inclusive) ที่ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยการสร้างความรู้จากวิธีการและความรู้ที่มีอยู่โดยไม่พยายามแยกหรือจำกัดขอบเขตสิ่งใด ประเด็นที่เสนอทุกประเด็นจะได้รับการรับฟังและยอมรับเป็นการให้โอกาสทุกคนได้เรียนรู้ (Learning for all)

3.2.6 PAR เป็นกระบวนการที่มีตัวตน มีชีวิตมีรูปร่าง (Organic) เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ไม่มีเวลาจำกัด เป็นรูปแบบเปิดที่ไม่สามารถกำหนดแผนการล่วงหน้า ไม่สามารถทำนายผลล่วงหน้าได้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาตามกระแสที่นักวิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนและเคลื่อนไหวไปตามความขึ้นลงของสถานการณ์โดยไม่มีทฤษฎีตายตัว ไม่มีกฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์หรืออุดมการณ์เป็นกรอบกำหนด

3.2.7 PAR สร้างความตระหนักถึงความเป็นตัวของตัวเอง (Self - awareness) โดยกระบวนการนี้จะสนับสนุนให้ประชาชนทุกระดับชั้นมีความเชื่อมั่นในตนเองมีเสรีภาพและมีความกล้าที่จะเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ไม่ตกอยู่ในกรอบกฎเกณฑ์ที่เคยปฏิบัติ นอกจากนั้นยังทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น ยอมรับผู้อื่นพร้อมกับสามารถแก้ไขปัญหาในลักษณะของการช่วยเหลือกันในกลุ่ม

3.2.8 PAR จะช่วยสร้างสังคมนิเวศที่คนในชุมชนมีการพึ่งพาอาศัย ซึ่งสังคมนิเวศ (Ecological Society) ชุมชน (Community) เป็นแหล่งที่สำคัญที่สุดที่บุคคลจะสามารถโยงอดีตปัจจุบันและอนาคตของตนเข้าด้วยกันในการวางแผนที่จะควบคุมเป้าหมายชีวิตของตน

3.2.9 PAR มองโลกในแง่ดี (Optimistic) ตามหลักการของแนวคิดปลดปล่อย ที่เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนสามารถที่จะจัดการเรื่องต่างๆ ในสังคมของเขาได้

3.2.10 PAR เป็นการมองอนาคต (Future oriented) เพราะทำให้ชุมชนเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาของตนเองร่วมกัน มีทั้งการร่วมคิดปัญหา สาเหตุของปัญหา วิเคราะห์ปัญหา และการวางแผนแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยกำหนดสิ่งที่จะเกิดในอนาคตได้เอง

3.3 จุดประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ (Denzin,K,Norman.&Lincoln,S,Yvonna.editor,1994:327-329)

3.3.1 เพื่อเสริมสร้าง ความรู้และกิจกรรมที่มีประโยชน์ต่อกลุ่มของประชาชน ผ่านกระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่และกิจกรรมที่มีความสลับซับซ้อน

3.3.2 เพื่อเสริมสร้างประชาชนให้เข้มแข็งผ่านกระบวนการเสริมสร้างและการใช้ภูมิปัญญาของตน กระบวนการดังกล่าวเป็นการกระบวนการที่ทำให้ประชาชนเหล่านั้นเกิดความตระหนักด้วยปฏิกิริยาตอบสนองและความต้องการแสดงออกของตนเอง

นักวิชาการบางท่านเห็นว่า เป้าหมายของการวิจัยประเภทนี้ เป็นการทำให้การทำวิจัยเป็นทักษะชีวิต เป็นทักษะทั้งทางความคิดและทักษะทางปัญญา ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการแก้ปัญหาและหาคำตอบโดยใช้ปัญญาจากกระบวนการวิจัย (ปรีชา อุตะกุล บรรณาธิการ ,2548:5)

3.4 การเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

การเก็บข้อมูลในการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม สามารถเก็บข้อมูลได้ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพ ดังนี้

3.4.1 ข้อมูลเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามหรือแบบสัมภาษณ์แบบสังเกต ซึ่งการเก็บข้อมูลเหล่านี้จะต้องให้ชุมชนร่วมกับนักวิจัยเป็นผู้เก็บข้อมูลร่วมกันเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายทราบบริบทของชุมชนร่วมกัน

3.4.2 ข้อมูลเชิงคุณภาพ สามารถเก็บได้โดยใช้เครื่องมือหลายอย่างแต่ที่นิยมคือ การใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) และใช้กระบวนการเก็บข้อมูลโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal) เช่นการทำผังชุมชน นอกจากนั้นสามารถใช้การเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) และการสังเกต

3.5 การตรวจสอบข้อมูล

ในการวิจัยประเภทนี้สามารถตรวจสอบข้อมูล โดยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบ

สามเส้า (Triangulation method) โดย (เรณา พงษ์เรืองพันธ์และประสิทธิ์ พงษ์เรืองพันธ์, 2547:10)

3.5.1 การตรวจสอบด้านข้อมูล (Data triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลประเภทเดียวกันจากบุคคล เวลาและสถานที่ที่ต่างกัน เพื่อดูว่าจะได้ข้อมูลที่สอดคล้องหรือตรงกันหรือไม่

3.5.2 การตรวจสอบด้านผู้วิจัย (Investigation triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลประเด็นเดียวกันจากผู้วิจัยที่ไม่ใช่คนเดิมทำการเก็บข้อมูล

3.5.3 การตรวจสอบด้านทฤษฎี (Theory triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลโดยใช้ทฤษฎีที่ไม่ซ้ำกับทฤษฎีเดิมว่าจะทำให้การตีความของข้อมูลยังคงเดิมหรือไม่

3.5.4 การตรวจสอบด้านวิธีการ (Methodological triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลประเด็นเดียวกันด้วยวิธีที่แตกต่างกัน

3.6 ขั้นตอนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (พันธุทิพย์ รามสูตร, 2540:42-52) ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยวิธีนี้มีดังนี้

3.6.1 เลือกชุมชนเป้าหมาย โดยเป็นชุมชนที่ขาดการพัฒนา ชุมชนด้อยโอกาส จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากภายนอก

3.6.2 เข้าหาชุมชนที่ต้องการพัฒนา นักวิจัยจะต้องมีวิธีการที่ทำให้ชุมชนยอมรับ โครงการ โดยใช้ความนุ่มนวลและต้องมีเวลาที่จะทำให้ประชาชนเข้าใจกระบวนการและวัตถุประสงค์ของการวิจัยประเภทนี้

3.6.3 เชื่อมประสานกับชุมชน โดยนักวิจัยจะต้องมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมกับการดำเนินงานนี้เพื่อให้ชุมชนไว้วางใจ ให้ข้อมูลจริงที่เป็นปัญหาของชุมชน

3.6.4 ดำรงสังคัมขั้นต้นของชุมชน โดยการสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องซึ่งข้อมูลต่างๆนี้สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามนักวิจัยจะต้องมีความพยายามและใช้เวลาเพียงพอที่จะได้รับข้อมูลดังกล่าว

3.6.5 ให้ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม นักวิจัยต้องหาวิธีการที่จะจัดกระบวนการเพื่อให้ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายทราบวิธีการและแนวทางปฏิบัติตนในการดำเนินการวิจัย ซึ่งจะทำให้ประชาชนเกิดความคิดเป็นเจ้าของโครงการร่วมกัน

3.6.6 ระบุนิยามชุมชน ผู้เกี่ยวข้องทุกคนจะสามารถระบุนิยามที่ชุมชนเห็นว่าจำเป็นต้องแก้ไขและจัดลำดับความสำคัญของปัญหา เพื่อที่จะพิจารณาว่าปัญหาใดเป็นปัญหาหลักที่ต้องแก้ไขเร่งด่วน

3.6.7 แนะนำวงจรการวิจัย นักวิจัยจะต้องจัดกระบวนการให้ผู้เกี่ยวข้องทราบว่าการดำเนินการวิจัยนี้จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในชุมชน

3.6.8 เลือกปัญหาที่จะวิจัย กระบวนการนี้จะทำให้คำถามที่จำเป็นที่จะได้คำตอบของการแก้ไขปัญหา

3.6.9 ทาวิธี/ทางเลือก การหาวิธีและทางเลือกจะสัมพันธ์กับบริบทของชุมชนว่ามีศักยภาพและทรัพยากรอย่างไรในการแก้ปัญหาดังกล่าว

3.6.10 วางแผนวิจัย

3.6.11 เก็บข้อมูลเป็นระบบ ถูกต้องครบถ้วนการเก็บข้อมูลจะต้องมีการบันทึกอย่างเป็นปัจจุบันและจำแนกแหล่งที่มาของข้อมูลอย่างเป็นระบบ

3.6.12 วิเคราะห์ข้อมูล

3.6.13 เสนอชุมชน ข้อมูลที่ได้จะต้องนำมานำเสนอต่อชุมชนเพื่อให้ชุมชนเห็นภาพรวมของประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องตลอดไปจนถึงการแก้ปัญหา

3.6.14 วางแผนปฏิบัติ โดยกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง

3.6.15 ประเมินความเป็นไปได้ของแผน

3.6.16 ทำโครงการนำร่อง ตามแผนงาน/โครงการที่ได้จากกระบวนการวิจัย

3.6.17 ทดลองวิธีอื่นๆ เพื่อหาทางเลือกที่ดีที่สุด ที่กลุ่มได้นำเสนอ

3.6.18 ทบทวนแผนปฏิบัติการ

3.6.19 หาทรัพยากรและการจัดสรร

3.6.20 วางแผนการติดตามกำกับและประเมินผล

3.6.21 ตั้งคณะทำงาน

3.6.22 นำแผนลงปฏิบัติ

3.6.23 ติดตามกำกับความก้าวหน้าของโครงการ

3.6.24 ประเมินผลโครงการ ที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ตามแนวทางที่กำหนด

3.6.25 ทำให้กระบวนการวิจัยเกิดเป็นนิสัยและกิจวัตรของชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถนำกระบวนการวิจัยนี้ไปแก้ปัญหาคือที่เกิดขึ้นในชุมชนได้

3.6.26 ให้ PAR คงอยู่ในชุมชน

3.6.27 เผยแพร่กระบวนการวิจัยนี้แก่นักวิชาการ ในรูปแบบต่างๆ

3.6.28 วิเคราะห์กระบวนการ PAR

3.6.29 เขียนรายงาน

3.6.30 นำ PAR มาใช้ในชุมชน โดยประชาชนเองโดยไม่มีนักวิจัยช่วยดำเนินการ

4. กระบวนการ A-I-C (Appreciation-Influence-Control)

กระบวนการ A-I-C เป็นเทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ มีการระดมสมองทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา ชัดจำกัด ความต้องการและศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ กิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นผลจากความคิดของทุกคน นอกจากนั้นเทคนิคนี้ยังเป็นแนวทางส่งเสริมให้สมาชิกในกลุ่มร่วมเรียนรู้ร่วมกันในกิจกรรม เพื่อส่งเสริมการทำงานและพัฒนา ร่วมกัน เทคนิคนี้ได้รับการพัฒนาการระดมความคิดเห็นของประชาชนโดยเริ่มใช้ตั้งแต่พ.ศ. 2533 และในปี พ.ศ. 2535 ได้รับการดัดแปลงและฝึกปฏิบัติโดยสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย (อรพินท์ สฟโซคชัย ในจิตติมา อินทะท่ามา, 2543:14)

หลักการของกระบวนการ A-I-C (สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม อ้างถึงใน สุภารัตน์ ศรีจันทร์ ,2544:26) เป็นการบริหารจัดการที่เน้นประเด็นสำคัญ 4 ประการคือ

1. เน้นประเด็นในอนาคต เนื่องจากการแก้ปัญหาต่างๆ เป็นการแก้ปัญหา โดยคำนึงถึงสภาพในอนาคต
2. เน้นการคิดสร้างสรรค์และการเรียนรู้ จากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมผ่านกระบวนการกระทำในเชิงสร้างสรรค์ เช่น ขอมรับและเห็นความสำคัญของบุคคลอื่นๆ ในกลุ่ม ทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น
3. เน้นกระบวนการและวิธีการที่เป็นองค์รวม มีการใช้หลักวิทยาศาสตร์ร่วมกับหลักการบริหารจัดการและหลักธรรม
4. เน้นการผสมพลังของกลุ่ม ซึ่งจะทำให้เกิดพลังสร้างสรรค์จากกลุ่มที่ดำเนินงานร่วมกัน

ขั้นตอนในกระบวนการดังกล่าวมีดังนี้ (รัชชานนท์ สุภพงศ์พิเชฐ ,2544 :37)

A - Appreciation หมายถึง การยอมรับ ชื่นชมความคิดเห็นและความรู้สึกของเพื่อนสมาชิกในกลุ่มด้วยความเข้าใจในประสบการณ์ สภาพและขีดจำกัดของเพื่อนสมาชิกแต่ละคน ทำให้สมาชิกในกลุ่มอื่น ไม่เกิดความรู้สึกต่อต้านหรือวิจารณ์เชิงลบต่อความเห็นของเพื่อนสมาชิกทุกคนในกลุ่มมีโอกาสให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง เหตุผล ความรู้สึกและมีการแสดงออกตามความเป็นจริง เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกที่เมตตาต่อกัน เกิดพลังร่วมและความรู้สึกเป็นเครือข่ายเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

I - Influence หมายถึง การใช้ประสบการณ์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของแต่ละคนที่มีอยู่ช่วยกันกำหนดวิธีการสำคัญ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมของกลุ่ม สมาชิกใน

กลุ่มจะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมาก มีการถกแถลงด้วยเหตุผลทั้งในประเด็นที่เห็นด้วยและเห็นแย้งจนได้วิธีการที่กลุ่มเห็นร่วมกัน

C – Control หมายถึง การนำยุทธศาสตร์หรือวิธีการมากำหนดแผนปฏิบัติการโดยละเอียด สมาชิกจะเลือกกว่าตนเองสามารถรับผิดชอบในเรื่องใดด้วยความสมัครใจ ทำให้เกิดพันธะสัญญาข้อผูกพันแก่ตนเองเพื่อควบคุมตนเอง (Control) ให้ปฏิบัติจนบรรลุผลตามเป้าหมายร่วมของกลุ่ม

นักวิชาการบางคนให้ความเห็นว่า การปฏิบัติการในกระบวนการ A-I-C ประกอบด้วย (สัมพันธ์ เตชะชอริก และคนอื่นๆ อ้างถึงในสุภารัตน์ ศรีจันทร์, 2544:29)

1. สํารวจทบทวนสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน (A1) โดยสมาชิกทุกคนแสดงความเป็นจริงของประเด็นที่สนทนาผ่านสื่อการวาดภาพ
2. คิดถึงภาพที่ปรารถนาในอนาคต (A2) โดยสมาชิกทุกคนในกลุ่มวาดภาพที่แต่ละคนต้องการในอนาคตในประเด็นที่สนทนา ซึ่งกลุ่มจะรวบรวมนำเสนอกลุ่มใหญ่เป็นภาพที่กลุ่มต้องการในภาพรวม
3. วิธีการหรือยุทธศาสตร์ที่จะทำให้การพัฒนา หรือการแก้ปัญหาประสบความสำเร็จ สำเร็จตามที่ต้องการ (I1) สมาชิกจะได้รับมอบหมายให้ค้นหาวิธีการที่สำคัญในการแก้ปัญหาในกระดาศของคณและนำเสนอในกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มกำหนดการแก้ไขปัญหาคในภาพรวมของกลุ่ม
4. วิเคราะห์ภาพรวมของทิศทางและแนวทางการพัฒนา (I2) โดยสมาชิกในกลุ่มจะแยกกลุ่มเพื่อทำแผนในกลุ่มยุทธศาสตร์ที่คณสนใจ
5. กำหนดแนวทางและแผนการดำเนินการ (C) สมาชิกจะร่วมกำหนดแนวทางการดำเนินงานและรายละเอียดต่างๆ ในแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าว

การวาดภาพในกระบวนการ A-I-C การประชุมตามกระบวนการนี้จะใช้เทคนิคการวาดภาพในช่วงการสร้างความรู้ความเข้าใจสภาพของชุมชนและการสร้างภาพชุมชน ซึ่งการวาดภาพจะมีประโยชน์ดังนี้ (อรพินท์ สพอชชชัย ในจิตติมา อินทะท่ามา, 2543:16-17)

1. ช่วยกระตุ้นผู้ร่วมประชุมให้สามารถสร้างจินตนาการ โดยที่ไม่ต้องถูกกำหนดให้อยู่ที่การเขียน ซึ่งทำให้ผู้ที่ขาดความสามารถในการเขียนสามารถสื่อสารกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี
2. เป็นการกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้อธิบายสัญลักษณ์ หรือภาพที่ตนเองวาด ส่วนผู้ร่วมประชุมก็สามารถซักถามข้อมูลหรือรายละเอียดอื่นๆ ที่แสดงในภาพ กระบวนการนี้ทำให้ผู้ร่วมประชุมมีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้และข้อมูลต่างๆ ในพื้นที่ตามจินตนาการของผู้วาดแต่ละคน

3. การวาดภาพของกลุ่มสามารถทำได้ง่ายกว่าการรวบรวมแนวความคิดที่อยู่ในรูปข้อเขียนจากผู้ร่วมประชุม การมีส่วนร่วมในการวาดภาพจะทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของและลดความเป็นทางการของบรรยากาศในการประชุม

5. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Participation)

5.1 ความหมาย หมายถึง การมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหา วางแผนการแก้ปัญหา ดำเนินการแก้ปัญหาด้วยกันรวมถึงการเสาะเสาะกำลังกาย กำลังสติปัญญาหรือกำลังทรัพย์ เพื่อให้การแก้ปัญหาบรรลุผลตามที่กำหนดไว้รวมถึงการติดตามประเมินผลเพื่อนำข้อมูลมาพัฒนาการมีส่วนร่วมต่อไป ผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วมนอกจากจะสามารถแก้ไขปัญหได้แล้วยังทำให้ประชาชนได้ใช้ศักยภาพของตนในการแก้ไขปัญหาพร้อมกับผู้อื่นอย่างสอดคล้องกับความต้องการจริงของพื้นที่อีกด้วย

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การเปิดโอกาสให้หน่วยงานของภาครัฐบาล ภาคเอกชน องค์กรเอกชน กลุ่มประชาชน หรือประชาชนได้มีโอกาสร่วมรับรู้ข่าวสาร รับฟังและร่วมแสดงความคิดเห็นในรูปแบบต่าง ๆ ต่อการเตรียมการของโครงการหรือกิจการที่จะเกิดขึ้น (ทวิวงศ์ ศรีบุรี, 2541 : 183)

การมีส่วนร่วมในที่นี้หมายถึง การที่ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันตระหนักถึงปัญหา พิจารณาค้นหาปัญหาร่วมกัน ไปจนถึงการค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหา กำหนดแผนงาน/โครงการดำเนินงานร่วมกัน ดำเนินการแก้ไขปัญหาตามแผนงาน/โครงการที่วางไว้ร่วมกัน ติดตามประเมินผลงานร่วมกันและร่วมรับผลจากการดำเนินงานดังกล่าวร่วมกันด้วย

5.2 รูปแบบการมีส่วนร่วม องค์การอนามัยโลก ได้เสนอว่ารูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ถือว่าเป็นรูปแบบที่แท้จริงจะต้องประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ (WHO : 1979)

5.2.1. การวางแผน (Planning) คือประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามประเมินผล และประการสำคัญ คือ การตัดสินใจ

5.2.2. การดำเนินงาน (Implementation) คือประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรร ควบคุมการเงินและการบริการ

5.2.3. การใช้ประโยชน์ (Utilization) คือประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำ กิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งตนเองและการควบคุมทางสังคม

5.2.4. การได้รับผลประโยชน์ (Obtaining benefits) คือประชาชนจะต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ฐานที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัวในสังคม หรือวัตถุก็ได้

สำหรับองค์การสหประชาชาติ ได้แบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมซึ่งแตกต่างจากรูปแบบการมีส่วนร่วมขององค์การอนามัยโลกไว้ดังนี้ (United Nations , 1981 : 8)

1. การมีส่วนร่วมแบบบังคับ (Coercive) ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาล หรือ โดยการบังคับโดยตรง เป็นการมีส่วนร่วมแบบที่ผู้กระทำได้รับผลทันที แต่ไม่ได้ผลในระยะยาว และมักจะมีผลเสียเพราะจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในที่สุด

2. การมีส่วนร่วมแบบเป็นกันเอง (Spontaneous) หมายถึง การมีส่วนร่วมแบบอาสาสมัครหรือการรวมตัวกันเองของชุมชนเพื่อแก้ปัญหาของกลุ่ม ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกและเป็นรูปแบบที่เป็นเป้าหมาย

3. การมีส่วนร่วมแบบชักนำ (Induced) เป็นการมีส่วนร่วมโดยความเห็นชอบหรือสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลภายใต้การจัดการของเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐบาล ซึ่งเป็นรูปแบบทั่วไปของประเทศกำลังพัฒนา

กรณีศึกษา ชมคี ได้สรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมมี 10 รูปแบบดังนี้ (อ้างถึงในกรณีศึกษา ประกอบทรัพย์ ,2540:35)

1. การร่วมประชุม
2. การร่วมออกเงิน
3. การร่วมเป็นกรรมการ
4. การร่วมเป็นผู้นำ
5. การร่วมสัมภาษณ์
6. การร่วมเป็นผู้ชักชวน
7. การร่วมเป็นผู้บริโภค
8. การร่วมเป็นผู้ริเริ่ม
9. การร่วมเป็นผู้ใช้แรงงานหรือเป็นลูกจ้าง
10. การร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

สำหรับชาวบ้าน วุฒิกกรรมรักษา ได้แบ่งการมีส่วนร่วมใกล้เคียงกับกรรมกา ชมคิ คือ การร่วมประชุม การร่วมแสดงความคิดเห็น การร่วมตัดสินใจ การร่วมออกแรง การร่วมออกเงิน การร่วมออกวัสดุอุปกรณ์และร่วมเป็นกรรมการ แต่เจิมศักดิ์ ปิ่นทองได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่ามีดังนี้คือ (อ้างถึงในกรรมกา ประกอบทรัพย์ ,2540:35,37)

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงานกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

กระบวนการมีส่วนร่วม สามารถแบ่งได้เป็น 4 ขั้นดังนี้(บวรศักดิ์ อุวรรณโณและถวิลวดี บุรีกุล ,2548:32)

1. มีส่วนร่วมในการวางแผน ประกอบด้วยการรับรู้ เข้าถึงข้อมูลในการวางแผนและร่วมวางแผนกิจกรรม
2. มีส่วนร่วมในการปฏิบัติ/ดำเนินการ ประกอบด้วยการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ และการตัดสินใจ
3. มีส่วนร่วมในการในการจัดสรรผลประโยชน์หรือผลของกิจกรรมหรือผลการตัดสินใจที่เกิดขึ้น
4. มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

จากแนวความคิดดังกล่าวจะเห็นว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมมีหลายรูปแบบ แต่ประเด็นหลักไม่แตกต่างกันนัก ดังนั้นในที่นี้สรุปได้ว่ารูปแบบการมีส่วนร่วม เริ่มจากการมีส่วนร่วมในเรื่องของความคิด ซึ่งได้แก่การค้นหาปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การวางแผนแก้ไขปัญหา ส่วนในด้านการดำเนินการได้แก่ การร่วมปฏิบัติทั้งในรูปแบบการเป็นกรรมการหรือสมาชิกในกลุ่ม การร่วมดำเนินงาน การร่วมออกเงินหรือวัสดุอุปกรณ์อื่นๆ การร่วมประเมินผล และการร่วมรับผลประโยชน์

5.3 องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม หากพิจารณาในระบบของการปกครองแบบประชาธิปไตยแล้ว องค์ประกอบสำคัญของการมีส่วนร่วม รวบรวมหมายถึง การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเมืองและการบริหาร มีการกระจายอำนาจในการ ตัดสินใจและการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ นั้นจะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน มีการเพิ่มการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนมีความยืดหยุ่นได้ โดยประกอบด้วยมีโครงสร้างการทำงานที่สามารถ

ตรวจสอบได้ มีความโปร่งใส และคำนึงถึงความต้องการทรัพยากรของผู้มีส่วนร่วมและการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกระดับ(บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ,2548:25)

5.4 ลักษณะของการมีส่วนร่วม ลี.เจ.เคอรี่ (Lee.J.Cary อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร,2543:225) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วม โดยแบ่งตามบทบาทและหน้าที่ของผู้เข้าร่วมดังนี้

- 5.4.1 เป็นสมาชิก (Membership)
- 5.4.2 เป็นผู้เข้าประชุม (Attendance at Meeting)
- 5.4.3 เป็นผู้บริจาคเงิน (Financial Contribution)
- 5.4.4 เป็นกรรมการ (Membership on Committees)
- 5.4.5 เป็นประธาน (Leader)

ปารีชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543:228) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา สามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ประเภทดังนี้

1. เงื่อนไขทางการเมืองการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม
 - 1.1 กระจายอำนาจทางการเมืองออกไปในทุกระดับและกระจายอำนาจในการตัดสินใจให้ประชาชน
 - 1.2 สภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและกายภาพของชุมชนเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วม
 - 1.3 สิทธิความเป็นพลเมือง
2. เงื่อนไขของโครงการพัฒนา
 - 2.1 โครงการพัฒนา มีความสะดวกกับประชาชนที่จะมาเข้าร่วม
 - 2.2 มีการกระจายความรับผิดชอบ
 - 2.3 ชาวบ้านร่วมกันเป็นเจ้าของ
 - 2.4 มีการพัฒนาทักษะการเป็นผู้นำและมีการเสริมด้านวิชาการแก่สมาชิกกลุ่ม
3. เงื่อนไขของนักพัฒนา
 - 3.1 ความตั้งใจ ความมุ่งมั่นในการทำงานพัฒนาและความพร้อมทั้งกายและใจที่จะทำงานกับประชาชน
 - 3.2 การรับฟังปัญหาและการร่วมทุกข์ร่วมสุขกับประชาชน

3.3 การสนับสนุนด้านกำลังใจ เพื่อให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในการ
แก้ไขปัญหา

3.4 ศึกษาชุมชนร่วมกับประชาชน

3.5 การสนับสนุนด้านวิชาการและเทคโนโลยี

4. เจือใจของผู้นำ

4.1 มีประวัติการทำงานเพื่อส่วนร่วม

4.2 มีความจริงใจและตั้งใจในการปรับปรุงสภาพของชุมชน

4.3 ได้รับการยอมรับนับถือจากชาวบ้าน

4.4 มีความสามารถในการกระตุ้นชาวบ้านให้เห็นถึงปัญหา

5. เจือใจทางการบริหารจัดการ

5.1 การประสานการดำเนินงานกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนา

เอกชนและภาคเอกชน

5.2 ศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการ

5.3 การมีกองทุน หรือทรัพย์สินที่สมาชิกในกลุ่มร่วมกันเป็นเจ้าของ

6. เจือใจทางสังคม – จิตวิทยา

6.1 ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน

6.2 ความเคื้อคร้อนความไม่พึงพอใจร่วมกัน

6.3 การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนในทิศทางที่

ปรารถนา

6.4 การเห็นประโยชน์ในการเข้าร่วม

6.5 การมีอิสรภาพและมีเวลาที่จะมีส่วนร่วม

6.6 แรงจูงใจจากความสำเร็จของกลุ่ม

5.5 ระดับการมีส่วนร่วม ระดับการมีส่วนร่วมมีหลายระดับ โดยเริ่มจากระดับต่ำที่สุด ไปยังระดับสูงที่สุดดังนี้(คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยมและคณะจากวารสารคดี อุวรรณโณและถวิลวดี บุรีกุล ,2548:29)

- 5.5.1 การให้ข้อมูล
- 5.5.2 การเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน
- 5.5.3 การปรึกษาหารือ
- 5.5.4 การวางแผนร่วมกัน
- 5.5.5 การร่วมปฏิบัติ
- 5.5.6 การควบคุมโดยประชาชน

5.6 ปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้เกิดการมีส่วนร่วม หรือมีส่วนผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชน โดยปัจจัยที่สำคัญดังต่อไปนี้ (ไพบุลย์ เจริญทรัพย์ อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียรและคณะ, 2543:260)

- 5.6.1 ด้านนักพัฒนา โดยนักพัฒนาต้องมีความเข้าใจในเนื้อหาและกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของประชาชน
- 5.6.2 ด้านประชาชน โดยประชาชนจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจในเริ่มกิจกรรมของตนเอง
- 5.6.3 การได้รับการสนับสนุนจากภายนอกในด้านต่าง ๆ เช่น เทคนิควิทยาการข้อมูลข่าวสารการประสานงานและอุปกรณ์ที่จำเป็น

ปัจจัยดังกล่าวสอดคล้องกับที่ อคิน รพีพัฒน์ (2531) ได้กล่าวถึงปัจจัยด้านนักพัฒนาซึ่งจะต้องมีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีให้กับชุมชน นอกจากนี้จะต้องคำนึงถึงโครงการสร้างอำนาจของผู้นำท้องถิ่นและผลประโยชน์ด้วย

ในส่วนด้านปัจจัยเชิงใจ WHO (อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543:262) ได้เสนอปัจจัยพื้นฐานในการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ

1. สิ่งจูงใจคือการมองเห็นว่าจะได้รับประโยชน์จากสิ่งตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป
2. โครงสร้างของช่องทางในการเข้าร่วม ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนและทุกกลุ่มในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาได้โดยตรงหรือมีตัวแทน

จะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาคือ กลไกของรัฐทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ โดยโครงสร้างของระบบราชการจะต้องเอื้ออำนวยและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนา

นักวิชาการต่างประเทศหลายท่านได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ไว้ดังเช่น จอห์นและนอร์แมน (John และ Norman อ้างถึงในประภาพร ศรีสถิตย์ธรรม, 2543) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมว่าประกอบด้วย

1. ปัจจัยด้านกายภาพประกอบด้วย

- 1.1 ปัจจัยด้านกายภาพ : ลักษณะภูมิประเทศการตั้งถิ่นฐาน การคมนาคม
- 1.2 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ : ฐานทางเศรษฐกิจ รายได้
- 1.3 ปัจจัยด้านการเมือง : บรรยากาศทางการเมือง อุดมการณ์ อุดมคติ ทางการเมือง
ของประชาชน
- 1.4 ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม : วิถีทางดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ทัศนคติ
ความเชื่อและค่านิยมที่แตกต่างกันแต่ละพื้นที่
- 1.5 ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ : ความเป็นมาของเชื้อชาติ กำเนิดของชุมชน
- 1.6 ปัจจัยด้านบุคคล : คนเมือง คนชนบท กลุ่มอาชีพ ระดับความรู้ การมีบทบาท
ในฐานะต่าง ๆ ของสังคม

2. ปัจจัยด้านลักษณะโครงการ ประกอบไปด้วย

- 2.1 ความยากง่ายของเทคโนโลยีที่ใช้ในงาน
- 2.2 ทรัพยากรที่ใช้ความยากง่ายในการหา
- 2.3 ลักษณะของผลประโยชน์ที่ได้รับ
- 2.4 ความเชื่อมโยงของโครงการกับโครงการอื่น
- 2.5 ความยืดหยุ่นของโครงการ
- 2.6 การเข้าถึงการบริหารโครงการ

บีล(Beal:1956) พบว่าปัจจัยที่ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วม คือความรู้และความเข้าใจใน
หลักการของงานที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม

กู๊ดคีนองซ์(Goodenough :1966) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นเมื่อพวกเขา
เรียนรู้ถึงประโยชน์ที่เขาได้รับจากการเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งเกิดจากการแลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้เข้า
ร่วมด้วยกันหรือการได้รับความช่วยเหลือจากผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ ด้วย

แฮมตันและเวบเบอร์(Hampton และ Webber :1975) กล่าวว่า เงินเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้
บุคคลมีแรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วม

โคเฮนและอัฟฮอฟฟ์(Cohen และ Uphoff :1977) ให้เสนอบริบทของการมีส่วนร่วมว่าใน
การพิจารณาการมีส่วนร่วมจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสภาพแวดล้อมซึ่งมีความซับซ้อนอย่างมากได้แก่

1. ปัจจัยทางกายภาพและชีวภาพ
2. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ
3. ปัจจัยทางการเมือง
4. ปัจจัยทางสังคม
5. ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม

6. ปัจจัยทางประวัติศาสตร์

นอกจากนี้ Cohen และ Uphoff (1977) ยังได้เสนอเพิ่มเติมอีกว่ามีบุคคล 4 ฝ่ายที่มีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ชนบท ประกอบด้วยประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐและบุคคลภายนอกสำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมีปัจจัยหลายอย่างที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่

1. อายุและเพศ
2. สถานภาพในครอบครัว
3. ระดับการศึกษา
4. สถานภาพทางสังคม
5. อาชีพ
6. รายได้และทรัพย์สิน
7. ระยะเวลาในท้องถิ่น และระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ
8. พื้นที่ดินถือครองและสภาพการทำงาน

ดังนั้นการมีส่วนร่วมจะประกอบด้วยปัจจัยที่เกี่ยวข้องหลายประการ และกระบวนการที่จะสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมก็มีหลายกระบวนการแต่ที่สำคัญที่สุดคือการมีส่วนร่วมดังกล่าวจะต้องเกิดด้วยความสมัครใจของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย จึงบางครั้งมีจำเป็นที่จะต้องมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนเพื่อให้เกิดการยอมรับและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ซึ่งจะส่งผลให้ผลการมีส่วนร่วมนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม

4.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เกื้อกูล ยืนยงอนันต์ (2529:บทคัดย่อ,93-98) ได้ศึกษาเรื่องความเปลี่ยนแปลงภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ.2438-2500

ผลการวิจัยพบว่า ความเปลี่ยนแปลงภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยามีลักษณะแตกต่างกัน 3 ระยะ คือ ระยะก่อนเป็นที่ตั้งที่ว่าการมณฑล (พ.ศ.2310-2438) ระยะที่เป็นที่ตั้งที่ว่าการมณฑล (พ.ศ.2438-2475) และระยะสมัยประชาธิปไตย (พ.ศ.2475-2500) ความเปลี่ยนแปลงใน 2 ระยะแรกนั้นมีลักษณะแตกต่างกันบ้าง กล่าวคือ ในระยะที่เป็นที่ตั้งที่ว่าการมณฑลนั้น เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยามีประชาชนมาอาศัยมากขึ้น แต่พื้นที่ส่วนใหญ่ยังรกร้างเช่นเดิม นอกจากนั้นได้มีสถานที่ราชการสำคัญ ๆ มาตั้งอยู่ในเกาะเมืองมากขึ้น ทำให้ประชาชนได้รับการศึกษาแผนใหม่มากกว่าเมืองอื่น ๆ อย่างไรก็ตามในช่วงเวลานี้ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาแม่น้ำ

ต่อมาในสมัยประชาธิปไตยได้มีการเปลี่ยนแปลงภายในพื้นที่แห่งนี้มากขึ้น เนื่องจาก

รัฐบาลมีนโยบายพัฒนาเกาะเมือง โดย สร้างสะพานปรีดี-ธำรง เพื่อเชื่อมระหว่างเกาะเมืองกับทางหลวงแผ่นดิน สะพานใหม่นี้ทำให้ประชาชนมีวิถีชีวิตเปลี่ยนไปจากเดิมมากและส่งผลต่อไปยังเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในเกาะเมืองนี้ด้วย นอกจากนั้นยังมีการโยกย้ายสถานที่ราชการหลายแห่ง รวมทั้งสถาบันการศึกษาเข้ามาตั้งกลางเกาะเมือง มีการสร้างถนนสายต่างๆ ทำให้เกาะเมืองมีผู้คนอาศัยคึกคักขึ้นและเมื่อพ.ศ. 2499 รัฐบาลเริ่มมีนโยบายบูรณะโบราณสถานที่ชำรุดทรุดโทรมซึ่งทำให้เกาะเมืองมีความเปลี่ยนแปลงมาจนถึงปัจจุบัน

ผลการพัฒนาดังกล่าวทำให้เกาะเมืองเจริญขึ้นทางด้านวัตถุ กลายเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้มาเยือนมากขึ้น แต่การพัฒนาที่ผ่านมาได้ส่งผลให้โบราณสถานจำนวนมากถูกทำลาย สภาพอาคารบ้านเรือนได้รับอิทธิพลจากตะวันตกมากขึ้น การก่อสร้างอาคารต่างๆ ในเกาะเมืองรวมทั้งการบูรณะวัดวาอารามทำให้โบราณสถานบางแห่งเปลี่ยนสภาพไปอีกด้วย

ศิวาภรณ์ รัตนพันธุ์ (2537: 55-57, 220-225) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเพื่อเสนอแนะทางการพัฒนาและอนุรักษ์วัดในกรุงเทพมหานคร การศึกษารั้วนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชนและเมือง สภาพโดยทั่วไปของวัดในกรุงเทพฯ สภาพปัญหาและบทบาทของวัดในปัจจุบัน เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์วัดในกรุงเทพมหานคร ในการศึกษาได้แบ่งกลุ่มพื้นที่ศึกษาและกำหนดวัดเพื่อใช้เป็นกรณีศึกษาออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ วัดในเขตเมืองเก่า (วัดอรุณราชวราราม) วัดในเขตพาณิชย์กรรม (วัดสุทัศน์เทพวราราม) วัดในเขตธุรกิจ(วัดปทุมวนาราม) วัดในเขตศูนย์กลางขนาดย่อม (วัดลาดพร้าว) วัดในเขตพักอาศัยชานเมือง (วัดคูบัว) โดยใช้เกณฑ์การแบ่งตามลักษณะเด่นเชิงกิจกรรมของพื้นที่เมืองในกรุงเทพมหานคร

จากการศึกษาพบว่า วัดในกรุงเทพมหานครประสบปัญหาการถูกทำลายสภาพภูมิทัศน์เนื่องจากกิจกรรมการใช้ที่ดินที่เป็นกรรมสิทธิ์ของวัดและเนื้อที่ในบริเวณวัดไม่เหมาะสม การที่วัดมีบทบาทด้านการท่องเที่ยวทำให้บางวัดไม่มีการวางแผนที่ดี ทำให้การทำนุบำรุงวัดไม่ถูกต้องหรือทำลายเอกลักษณ์ของวัดไปด้วย นอกจากนั้นปัญหามลพิษและสภาพแวดล้อมของชุมชนโดยรอบทำให้วัดขาดภาพลักษณ์ในเรื่องความสงบและขาดความสวยงามอีกด้วย

ผู้ศึกษาได้เสนอแนะการแก้ปัญหาที่น่าสนใจว่า ควรแก้ปัญหาโดยการเน้นการอนุรักษ์สภาพโบราณสถานสำคัญและควรจัดกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมและการพัฒนาชุมชน เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัด ชุมชนและภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดผลในการอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรม

ชนรงค์ แดงแสง (2540: 60,79,86,109-110) ได้ศึกษาเรื่อง ความรู้และความตระหนักของสมาชิกสภาเทศบาลและสมาชิกสภาจังหวัดที่มีต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถาน: ศึกษากรณีพระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาาระดับความรู้และความตระหนักของสมาชิกสภาเทศบาลและสมาชิกสภาจังหวัดเพชรบุรีที่มีต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานพระนครคีรี และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความรู้และความตระหนักต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม โบราณสถานพระนครคีรี รวมทั้งเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้กับความตระหนักของสมาชิกสภาเทศบาลและสมาชิกสภาจังหวัดเพชรบุรีที่มีต่อการอนุรักษ์โบราณสถานพระนครคีรี ตลอดจนศึกษาปัญหาและแนวทางในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานดังกล่าว ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างประมาณครึ่งหนึ่งให้คุณค่าโบราณสถานระดับสูง โดยร้อยละ 74.2 มีความตระหนักในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีผลต่อความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานพระนครคีรีได้แก่ สถานภาพในตำแหน่ง จำนวนครั้งที่ดำรงตำแหน่ง การศึกษา การให้คุณค่าโบราณสถานและการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความตระหนักที่มีต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานพระนครคีรีได้แก่ สถานภาพในตำแหน่ง จำนวนครั้งที่ดำรงตำแหน่ง ระดับการศึกษา การให้คุณค่าโบราณสถานและการรับรู้ข่าวสาร ส่วนอาชีพ ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น อายุ รายได้ต่อเดือนและจำนวนครั้งที่เข้าไปในโบราณสถานมีผลต่อความตระหนักที่มีต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานพระนครคีรี

เพลงพิน มั่นอยู่ (2540 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดพะเยา โดยศึกษาจากคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 170 คน จากอำเภอเมือง อำเภอแม่ใจ อำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุนอำเภอปง อำเภอเชียงคำและอำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา

ผลการศึกษาพบว่าคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง และความรู้เกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นกับระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น และการรับข้อมูลข่าวสารจากวารสาร/นิตยสาร การประชุมในหมู่บ้าน หอกระจายข่าว/โปสเตอร์ เจ้าหน้าที่ของรัฐและคนในหมู่บ้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และพบว่าคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่มีการปฏิบัติเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับดีและการปฏิบัติเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้นอยู่กับ

การรับข้อมูลข่าวสารจากวารสาร/นิตยสาร การประชุมในหมู่บ้าน หอกระจายข่าว/โปสเตอร์และเจ้าหน้าที่ของรัฐ อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

นฤนาท พุทธิไสย(2541: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถาน : ศึกษาเฉพาะกรณีโบราณสถานในบริเวณเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

การวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อ ศึกษาความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคือประชาชนที่มีบ้านเรือนในเขตเทศบาลนครนครศรีอยุธยาและประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนใกล้กับพื้นที่โบราณสถาน ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา จำนวน400 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสอบถามและใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS (Statistical Package for the Social Sciences)ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและการวิเคราะห์การผันแปรทางเดียว

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานระดับปานกลาง กลุ่มตัวอย่างที่ให้คุณค่าต่อโบราณสถานต่างกัน มีความรู้ด้านการอนุรักษ์โบราณสถานต่างกันจะมีความเห็นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001 ส่วนพฤติกรรมกรับข้อมูลข่าวสารที่แตกต่างกันส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างที่มีระดับการศึกษาและใช้ประโยชน์จากโบราณสถานในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาต่างกันจะมีความเห็นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ขจรจบ กุสุมาวดี (2542:12,151-154).ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการ “พื้นที่ประวัติศาสตร์ ” จากกรณีศึกษาบริเวณวิหารพระมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยเก็บข้อมูลจากเอกสารและสัมภาษณ์ประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่บริเวณวิหารพระมงคลบพิตร

ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินงานของโครงการนครประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา ทำให้เกิดมโนภาพของ “ความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่และการชำระความบริสุทธิ์” แต่ประชาชนในพื้นที่มีความเห็นแตกต่างกันออกไป เพราะประชาชนต้องโยกย้ายบ้านเรือนออกจากพื้นที่แห่งนี้อย่างไม่เต็มใจและประชาชนเห็นว่าตนเองไม่มีส่วนร่วมกับภาครัฐในการตัดสินใจเรื่องนี้

วรรณฯ ยังเจริญ (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ในการจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสีย : กรณีศึกษาอำเภอเมืองฯ จังหวัดนครปฐม

ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่มีบทบาทและมีความรู้ในการจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสียในระดับต่ำ แต่มีทัศนคติในการจัดการมูลฝอยและน้ำเสียในระดับสูง ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทในการจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสียอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 คือ ประสบการณ์ การฝึกอบรม การจัดการมูลฝอยและน้ำเสีย การรับรู้ข่าวสารในการจัดการขยะมูลฝอยและน้ำเสีย ทัศนคติในการจัดการมูลฝอยและน้ำเสีย ปัจจัยที่มีผลต่อระดับความรู้ในการจัดการมูลฝอยและน้ำเสียคือ ระดับการศึกษา รายได้ของครัวเรือนและอายุ นอกจากนี้ระดับการศึกษา สถานภาพการเป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและความรู้ในการจัดการมูลฝอยและน้ำเสียมีผลต่อทัศนคติในการจัดการมูลฝอยและน้ำเสีย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

เรืองแสง ทองสุขแสงเจริญ(2542:81-86)ได้ศึกษาเรื่อง การรับรู้ปัญหาและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานของประชาชนในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ปัญหาทางการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานของกลุ่มตัวอย่างขึ้นอยู่กับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ กรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นและความต้องการย้ายออกจากชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานของกลุ่มตัวอย่างขึ้นอยู่กับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ กรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย ภูมิลำเนาเดิม ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นและความต้องการย้ายออกจากชุมชน ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานกับการรับรู้ปัญหาแหล่งโบราณสถานกับพบว่า การรับรู้ปัญหามีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

กลุ่มตัวอย่างประมาณครึ่งหนึ่งรับรู้ปัญหาแหล่งโบราณสถานในประเด็น ว่าปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุจากประชาชน เช่น การลักลอบขุดโบราณสถาน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานโดยการชักชวนเพื่อนบ้านร่วมกันรักษาโบราณสถาน การพบปะพูดคุยกันภายในหมู่บ้าน การร่วมพูดคุยซักถามเดือนประชาชนที่สร้างปัญหาหรือเพิกเฉยต่อปัญหาการร่วมสนับสนุนทุนทรัพย์หรือวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ การร่วมประชุมหาแนวทางแก้ปัญหา การร่วมประสานงานกับผู้รู้ในการหาวิธีการที่ถูกต้อง ในการแก้ปัญหาและเสนอแนวทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น การร่วมประเมินผลงานรวมทั้งการติดตามดำเนินงานการแก้ปัญหาตามที่กลุ่มกำหนด

ดุสิตา กระจวนชิต(2543:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของพระสงฆ์ในจังหวัดนครราชสีมา การวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อ ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในจังหวัดนครราชสีมาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ กลุ่มตัวอย่างในการ

ศึกษาคือ เจ้าอาวาสของวัดในจังหวัดนครราชสีมา จำนวน 317 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิจัยคือ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวโดยใช้LSD ในการทดสอบความแตกต่างของตัวแปรรายคู่และการหาความสัมพันธ์ของตัวแปรได้ใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ผลการศึกษาพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติต่างๆ ดังนี้ บทบาทในการสั่งสอนประชาชน ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พบว่าอยู่ในระดับที่มาก ส่วนบทบาทระดับปานกลางคือการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ การปลูกป่า การดูแลรักษาความสะอาดของแม่น้ำและการดูแลความร่มรื่นของบริเวณวัด

ลักษณะตัวแปรที่ส่งผลต่อบทบาทพระสงฆ์ในการอบรมสั่งสอนประชาชนแตกต่างกันได้แก่ จำนวนพรรษา ระดับการศึกษาและการศึกษาปริยัติธรรมแผนกธรรม ส่วนตัวแปร ได้แก่ จำนวนพรรษาและการศึกษาปริยัติธรรมแผนกธรรม ส่งผลให้พระสงฆ์ดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ต่างกัน

สำหรับการรับรู้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ของพระสงฆ์พบว่ามีความสัมพันธ์กับบทบาททั้งด้านการอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนและการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ส่วนประสพการณ์การเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับบทบาทด้านกิจกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมรวมทั้งกิจกรรมการสั่งสอนพุทธศาสนิกชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย

อุบล จักรเพชร (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง ความพร้อมของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ในการดำเนินงาน โครงการเมืองน่าอยู่ด้านสิ่งแวดล้อม ในจังหวัดราชบุรี

ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลมีความพร้อมด้านความรู้ระดับปานกลาง เจตคติในทางบวก ความรู้มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับเจตคติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

ธวัชชัย ปิยนนทยา (อ้างถึงในสถาบันราชภัฏธนบุรี ,2545 :181-186) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนให้เป็นประชาคมท้องถิ่น การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนให้เป็นประชาคมท้องถิ่น ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนให้เป็นประชาคมท้องถิ่น ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนให้เป็นประชาคมท้องถิ่น รวมทั้งเพื่อรวบรวมปัญหาและข้อเสนอแนะในการพัฒนาชุมชนให้เป็นประชาคมท้องถิ่น เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างคือ กรรมการชุมชนในเขตสาทร 24 ชุมชน ใน

กรุงเทพมหานครฯ จำนวน 132 คน วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าไคสแควร์ ค่าความถี่และค่าสหสัมพันธ์

ผลการศึกษาพบว่า การดำรงตำแหน่ง การศึกษา ระยะเวลาปฏิบัติงานในชุมชน รายได้เฉลี่ยของครอบครัวต่อเดือน ไม่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนให้เป็นประชาคมท้องถิ่น ส่วนแรงจูงใจ ซึ่งได้แก่ การมีโอกาสเข้าร่วมประมุขงานในชุมชน การได้รับประโยชน์จากโครงการของชุมชน การเป็นกรรมการตรวจรับการจัดซื้อจัดจ้างและงานก่อสร้างในชุมชน การเป็นที่ยอมรับของชุมชน โอกาสก้าวหน้าทางการเมือง การได้รับความสะดวกในการติดต่อประสานงานกับหน่วยราชการ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในประเด็นข้างต้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

วีระ ระวัง (2545:48-101) ได้ศึกษาเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษาบนฐานวัฒนธรรม ชุมชน : กรณีศึกษาพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาพบว่าในภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีระดับความรู้ ทักษะและความร่วมมือในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมระดับต่ำ ในขณะที่มีทัศนคติต่อประเด็นนี้ระดับสูงถึง ร้อยละ 72.01 กลุ่มตัวอย่างเพียงครึ่งหนึ่งที่เห็นว่าประชาชนควรจะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม อย่างไรก็ตามพบว่ากลุ่มตัวอย่างเพียงร้อยละ 47.80 ที่เห็นว่าการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชน

สำหรับด้านทัศนคติ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าแหล่งศิลปกรรมในนครมรดกโลกพระนครศรีอยุธยาควรได้รับการอนุรักษ์ และแหล่งศิลปกรรมดังกล่าวเป็นของประชาชนทุกคนไม่ใช่เป็นสมบัติของรัฐ และนอกจากนั้นยังเห็นว่าประชาชนในชุมชนควรจะมีมือกันอย่างต่อเนื่องในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมดังกล่าว

ด้านทักษะในการอนุรักษ์พบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวนน้อยมาก ที่เห็นว่าตนเองมีความสามารถระดับสูงในการบูรณะสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมให้คงสภาพเดิม หรือเห็นว่าตนเองมีความสามารถระดับสูงในการป้องกันการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจากสาเหตุทางธรรมชาติได้ รวมทั้งเห็นว่าตนเองมีความจำกัดในการเป็นผู้นำเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในชุมชนได้

สำหรับความริเริ่มการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม กลุ่มตัวอย่างเห็นว่ารัฐควรเป็นผู้นำดำเนินการ ร้อยละ 60.90 ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 72.30 เห็นว่าประชาชนในชุมชนควรเป็น ผู้นำในการดำเนินการนี้ และเห็นว่าผู้นำท้องถิ่นควรให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งศิลปกรรมในนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา รวมทั้งยังเห็นด้วยว่าสถาบันการศึกษา

ควรจะผลิตหลักสูตรบนพื้นฐานของข้อมูลท้องถิ่นที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและการพัฒนา

นพวรรณ ธีระพันธ์เจริญ (2546 : บทคัดย่อ.206-216) ได้ศึกษา การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบและการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PAR) กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยประกอบด้วยบุคลากรทุกระดับในสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยาและผู้นำท้องถิ่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction analysis) การเก็บข้อมูลโดยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการศึกษาเอกสาร การสำรวจพื้นที่ การใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการใช้กระบวนการ A-I-C (Appreciation-Influence-Control) ส่วนพื้นที่ในการวิจัยนี้เลือกแบบเจาะจง ผลการวิจัยพบว่า

ระยะก่อนดำเนินการ พบว่า สถาบันไม่มีกิจกรรมที่แน่ชัดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

ระยะดำเนินการ พบว่า ผู้เกี่ยวข้องในการศึกษาทั้งหมดได้เรียนรู้ร่วมกันทุกขั้นตอนในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งมีการลงมือแก้ปัญหาในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในสถาบันฯ ร่วมกัน

หลังการดำเนินการ พบว่า การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องทำให้เกิดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในสถาบันซึ่งเกิด โดยการมีส่วนร่วมระหว่างผู้เกี่ยวข้องในการศึกษาร่วมกับบุคลากรในสถาบันหลายกิจกรรม เช่น การแต่งตั้งคณะกรรมการร่วมกันระหว่างสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ผู้นำชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมดำเนินการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในสถาบันฯ ส่วนสถาบันฯ ได้มีแนวทางที่จะพัฒนาวิชาอยุธยาศึกษาเพื่อใช้เป็นวิชาบังคับเลือก สำหรับนักศึกษาทุกคนของสถาบันฯ

Paskaleva, Curwell, Deakin, Cooper, Rader, Lombardi, & Westphal (1997) ได้ศึกษา เรื่อง การพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนและการทำลายที่เหมาะสม(Sustainable Urban Development and the Intelcity Challenge) การที่สหภาพยุโรปมีสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่สวยงามจำนวนมาก การพัฒนาเมืองทำให้เกิดปัญหาซับซ้อนหลายประการและส่งผลกระทบต่อปัญหาด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม การศึกษานี้จึงต้องการ

เสนอการพัฒนาเมืองตามข้อบัญญัติของ AGENDA 21 โดยศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวิธีการพัฒนาเมืองที่ยั่งยืนและการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม นโยบายระดับรัฐบาลและท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่า การแก้ไขปัญหาดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกระดับ ตั้งแต่ระดับผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหารจนกระทั่งระดับผู้ปฏิบัติ ส่วนการแก้ไขปัญหาในด้านนี้ได้รับการสนับสนุนจากธนาคารโลก การศึกษาได้ระบุว่าเมืองสามารถจะพัฒนาได้อย่างยั่งยืนต้องอาศัยความร่วมมือจากการสนับสนุนจากองค์กรเอกชนอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น การร่วมตัดสินใจและการสนับสนุนงบประมาณ

ทักเคอร์ นาลินี (Thakur ,Nalini (2003) ได้ศึกษาเรื่องระบบความรู้ด้านสถาปัตยกรรม เพื่อแก้ปัญหาในการสร้างความรู้และการอนุรักษ์สิ่งก่อสร้างที่เป็นมรดกของอินเดีย(The “Architectural Knowledge Systems” Approach as a Solution for the Regeneration and Conservation of Indian Built Heritage) ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ประเทศอินเดียมีสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมจำนวนมาก แต่เนื่องจากปัญหานานับประการในประเทศส่งผลให้มรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวสูญหายไป วิธีการแก้ไขคือต้องจะต้องสร้างระบบเพื่อให้ประชาชนมีความรู้ด้านการอนุรักษ์ นอกจากนี้ปัจจัยที่จะส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์คือการกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่นและปัจจัยอีกประการหนึ่งคือรวมทั้งความร่วมมือจากประชาชนนั่นเอง

วลาดิเมียร์ คอลอสซอฟ และคณะ (Vladimir Kolossov, Olga Vendina and John O Loughlin(2002)ได้ศึกษาเรื่อง Moscow as an Emergent World City: International link Business Developments and the Entrepreneurial City สรุปว่า ความสำเร็จในการพัฒนานครมอสโกซึ่งเป็นนครที่เป็นศูนย์กลางทางธุรกิจและมีสถาปัตยกรรมที่สวยงามจำนวนมากแห่งนี้ เกิดจากความร่วมมือจากหลายองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น องค์กรอิสระ เทศบาลระดับท้องถิ่นและประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานในมอสโกเอง

จากการศึกษาสรุปได้ การพัฒนาเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาที่ผ่านมาทำให้สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมสูญหาย ถูกทำลายทั้งโดยเอกชนหรือโดยรัฐเอง การใช้กฎหมาย ระเบียบวิธีการดำเนินงานของรัฐในส่วนของอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในพื้นที่ประสบปัญหาเนื่องจากขาดการประชาสัมพันธ์และกฎหมายบางประการมีปัญหาในทางปฏิบัติ ปัญหาหนึ่งคือการอนุรักษ์ขาดการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมคือ การให้ความรู้ ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน การร่วมตัดสินใจ การร่วมสนับสนุนงบประมาณ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้อง การเป็นกรรมการหรือผู้นำชุมชน การสนับสนุนจากหน่วย

ราชการหรือหน่วยงานเอกชน การรับรู้ปัญหาของพื้นที่ ระดับการศึกษาและการใช้ประโยชน์ของพื้นที่

การศึกษาจากต่างประเทศ ชี้ว่าการอนุรักษ์จะประสบความสำเร็จไม่เพียงแต่การมีส่วนร่วมของประชาชนเท่านั้นแต่ยังต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้บริหารระดับต่างๆ ทั้งระดับกำหนดนโยบายไปจนถึงระดับล่างและองค์กรอิสระต่างๆ รวมทั้งปัจจัยอื่นๆอีกหลายปัจจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษารื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory action Research) ด้านการส่งเสริมศักยภาพของผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนา ศิลปกรรมท้องถิ่นใน อำเภอพระนครศรีอยุธยา โดยเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างผู้นำชุมชนในแต่ละ ชุมชน โดยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา ศิลปกรรมท้องถิ่นในอำเภอพระนครศรีอยุธยาโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งใช้เวลาดำเนินการ 1 ปี 5 เดือน ตั้งแต่เดือน เมษายน พ.ศ. 2547 – กันยายน 2548 รายละเอียด ของวิธีดำเนินการวิจัยมีดังนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษานี้คือ

3.1.1 ผู้นำชุมชนในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

3.1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เทศบาลนครนครศรีอยุธยา กรมศิลปากร สถาบัน การศึกษาและผู้นำศาสนา

3.1.3 คณะนักวิจัย

3.2.สถานที่ทำการวิจัย

พื้นที่ในการศึกษาเป็นการเลือกแบบเจาะจง(Purposive Sampling) คือ ชุมชนในเขตเทศบาล นครนครศรีอยุธยา เฉพาะในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.3.อุปกรณ์การวิจัย

3.3.1. แบบประเมินโครงการ 3 ระยะ คือระยะก่อนดำเนิน โครงการ ระยะดำเนินโครงการ และระยะสิ้นสุดโครงการ

3.3.2. แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

3.3.3. แบบบันทึกการสังเกตการมีส่วนร่วมในกิจกรรม

3.3.4. เครื่องบันทึกเสียง

3.3.5. แบบบันทึกกิจกรรม

3.3.6. เครื่องบันทึกภาพถ่ายและวีดิทัศน์ ตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งเสร็จสิ้นโครงการ

3.4. วิธีการดำเนินการวิจัย

เนื่องจากผู้วิจัยอาศัยในพื้นที่แห่งนี้ 26 ปี และได้ปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อมด้านสุขภาพและด้านการอนุรักษ์ร่วมกับผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนาในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งได้ทำงานด้านสังคมในพื้นที่นี้มาโดยตลอด การขอความร่วมมือในการดำเนินงานด้านนี้จึงได้ประสานงานและวางแผนการดำเนินงานร่วมกับ คุณเชาวลิต โปธิเจริญ จากสำนักงานเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยาในการเชิญผู้นำชุมชนและประสานงานงานกับพระมหาเกษต์ ชวนปัญญา ในการเชิญผู้นำศาสนา นอกจากนั้นผู้วิจัยได้ไปเชิญผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนาบางท่านด้วยตนเอง รวมทั้งได้อธิบายวัตถุประสงค์การดำเนินงาน ซึ่งทำให้ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีตลอดเวลาการศึกษา

สำหรับการวิจัยมีขั้นตอนดังนี้

3.4.1. ระยะเตรียมการวิจัย ระยะนี้ใช้เวลาประมาณ 4 เดือน กิจกรรมคือการประชุมร่วมระหว่างผู้นำชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและนักวิจัยเพื่อระบุปัญหาและความต้องการในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา โดยการศึกษาเอกสาร การสำรวจพื้นที่ การใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตามขั้นตอนดังนี้

3.4.1.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องของอำเภอ พระนครศรีอยุธยา เกี่ยวกับสภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ตั้ง การเปลี่ยนแปลงสภาพศิลปกรรมท้องถิ่นภายในพื้นที่ นโยบายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในอำเภอ พระนครศรีอยุธยา

3.4.1.2 เก็บข้อมูลปฐมภูมิ โดยการสำรวจพื้นที่ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

3.4.1.3 พบปะ สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประชุมร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับนักวิจัยโดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม(Focus group discussion) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การใช้เทคนิคต่างๆนี้จะปรับไปตามความเหมาะสมของแต่ละกลุ่ม เพื่อระบุปัญหาและความต้องการในการอนุรักษ์

3.4.2 ระยะดำเนินการวิจัย โดยการประชุมร่วมระหว่างผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้และร่วมกันกำหนดและดำเนินกิจกรรม แผนงาน/โครงการที่จะดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมือง

พระนครศรีอยุธยา เทคนิคที่ใช้คือนำกระบวนการ A-I-C (Appreciation-Influence-Control) มาประยุกต์ใช้ ขั้นตอนนี้ใช้เวลา 8 เดือน

3.4.3 ระยะหลังการวิจัย เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อส่งเสริมศักยภาพของผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น อำเภอพระนครศรีอยุธยา ดังนั้นในการดำเนินงานระยะนี้จึงเป็นการติดตามการมีส่วนร่วม และกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นของผู้นำชุมชนแต่ละแห่งซึ่งเป็นผลจากการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ขั้นตอนนี้ใช้เวลาประมาณ 3 เดือน

3.5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.5.1 ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสภาพการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น
อำเภอพระนครศรีอยุธยา สภาพการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษา ทั้งจากเอกสารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและจากการสัมภาษณ์ผู้รู้

3.5.2 เก็บข้อมูลจากการสำรวจพื้นที่จริง ของพื้นที่ที่ศึกษา

3.5.3 เก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย และจากผู้ทรงคุณวุฒิ

3.6. การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์โดยการสรุปความ แปลผล จากปรากฏการณ์ต่างๆทุกขั้นตอนที่เกิดขึ้นในกระบวนการศึกษาและใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation method) เพื่อยืนยันความถูกต้องและเชื่อถือได้ของข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษานี้

3.7. การนำเสนอผลของการศึกษา

เป็นการนำเสนอ โดยการพรรณนาข้อมูลที่ได้จากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การถอดบทเรียนที่ได้จากการศึกษาและการพรรณนาผลของกิจกรรมที่เกิดจากการศึกษา

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องโครงการวิจัยการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เพื่อสร้างเสริมศักยภาพของผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น อำเภอพระนครศรีอยุธยา เป็นการศึกษาระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างผู้นำชุมชนในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของกลุ่มเป้าหมายในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา โดยใช้วิธีการประชุมกลุ่ม การจัดเวทีการประชุมในพื้นที่ การสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมกับการประยุกต์ใช้กระบวนการ A-I-C (Appreciation- Influence-Control)

ผลการวิจัยจะแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะเตรียมการวิจัย ระยะดำเนินการวิจัยและระยะหลังการวิจัย

นอกจากนั้นผู้วิจัยจะนำเสนอบทสรุปกระบวนการวิจัยจากการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งผลการวิจัยมีดังนี้

4.1 ระยะเตรียมการวิจัย

ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการดำเนินงานดังนี้

4.1.1 ผลการศึกษาข้อมูลการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

4.1.2 ผลการการสำรวจพื้นที่ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

การศึกษามีรายละเอียดมีดังนี้

4.1.1 การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์และพัฒนาที่ผ่านมาทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ระหว่างปีพ.ศ. 2310-2500 มีดังนี้คือ(เกื้อกุล ยืนยงอนันต์,2529:6-98;จังหวัดพระนครศรีอยุธยา,2542:72-83; อเนก สีหามาตย์ ในกระทรวงวัฒนธรรม, 2546:83-87)

หลังจากเสียกรุงในปีพ.ศ. 2310 บ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ถูกทำลายลงประชาชนต่างกระจัดกระจายลี้ภัยสงครามไปยังเมืองอื่น เมื่อพระเจ้าตากสินได้สร้างราชธานีใหม่และให้พระยาอินทรอภัยเป็นผู้รักษาเมืองกรุงเก่า ซึ่งเมืองกรุงเก่าขณะนั้นถูกจัดเป็นเมืองชั้นจัตวา แม้ว่าจะถูกพม่าเผาจนพินาศแต่ไม่ได้เป็นเมืองร้าง มีชุมชนเข้ามาอาศัยอยู่บ้างเพื่อป้องกันศัตรูที่จะมารุกรานเมืองกรุงเก่านี้เป็นกลายเป็นแหล่งผลิตอาหารเลี้ยงชาวกรุงธนบุรีและเก็บเป็นเสบียงไว้ในยามสงคราม

ในสมัยรัชกาลที่ 1 เริ่มมีการบูรณะวัดบางวัดในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาแต่โบราณสถานส่วนใหญ่ยังถูกล่อยทิ้งให้รกร้าง ประชาชนเข้ามาอาศัยในตัวเกาะเมืองน้อยส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนตามริมฝั่งแม่น้ำ มีการนำอิฐเก่าจากเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาไปสร้างกรุงเทพฯและมีการลักลอบขุดของมีค่าจากโบราณสถานทำให้โบราณสถานเสียหายมากขึ้น

ในสมัยรัชกาลที่ 2 มีการสันนิษฐานว่ามีการตั้งสถานที่ราชการ เช่น จวนเจ้าเมืองอยู่ที่บริเวณป้อมเพชรซึ่งเป็นพื้นที่ด้านใต้ของเกาะเมือง สันนิษฐานว่ามีประชาชนเริ่มมาอาศัยมากขึ้น

60 ปีต่อมา สังฆราชปาลเลกัวซ์ บาทหลวงชาวฝรั่งเศส ได้เดินทางเข้ามาในรัชสมัยรัชกาลที่ 3 ได้กล่าวถึงเมืองกรุงเก่านี้ว่า

“...เมืองใหม่นั้นตั้งอยู่โดยรอบนครเดิม มีเรือนอยู่สองแถว พลเมืองประมาณ 40,000 คน ประกอบด้วยคนไทย จีน ลาว มลายู อยุธยาอุดมไปด้วยปลา...”

สำหรับสภาพของโบราณสถานขณะนั้นบาทหลวงท่านนี้ได้บันทึกไว้ว่า

“ จากที่นั่นไป เราจะเห็นเจดีย์สี่ศรีคร่ำไปตามกาลเวลา ชูยอดแหลม ต้นไม้มีอายุนับด้วยร้อยๆ ปี แผ่กิ่งก้านสาขาปกคลุมโบราณวัตถุสำคัญๆ อยู่ ทำให้เป็นที่สังเกตว่า ไกลันครอันลือนามในภาคตะวันออก...ข้าพเจ้าได้ชอกแซกดูโบราณสถานทั่วทุกแห่งอันตั้งอยู่บนเกาะนั้น บรรดาที่น่าอัศจรรย์ก็คือ พระบรมมหาราชวังและวัดหลวงซึ่งยังมีพระปฏิมากรองค์สูงตั้ง 50-60 ปีเอดตั้งอยู่ในองค์พระพุทธรูปนั้นก่อด้วยอิฐภายนอกหุ้มสำริดหนาประมาณ 2 นิ้ว...ซากกำแพงนั้นได้ปรักหักพังหมดแล้วและมหาโบราณสถานนี้มีต้นไม้ขึ้นปกคลุมหนาแน่นด้วยดวงตาลเป็นที่อยู่อาศัยของนกเค้าแมวและแร้ง ”

ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีชุมชนและสถานที่ราชการตั้งในเกาะเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณด้านเหนือของเกาะเมือง ถึงหัวรอ ขึ้นไปทางเหนือจนถึงวัดตองปุ นอกจากนี้คือหัวแหลม

บางกะจะ ริมฝั่งแม่น้ำป่าสักและปากคลองต่างๆ ประชาชนส่วนใหญ่อยู่เรือนแพหรือเรือ ประชาชนส่วนหนึ่งตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายตามริมคลองต่างๆ ส่วนบ้านข้าราชการระดับสูง มักตั้งบนบก วัดและโบราณสถานจำนวนมากได้รับการบูรณะ มีการย้ายศูนย์กลางการบริหารเมือง จากตอนใต้ของเกาะเมืองมาทางตะวันออกของเกาะเมือง

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการรวบรวมเมืองกรุงเก่า อ่างทอง สระบุรี พระพุทธบาท สิงห์บุรี พรหมบุรี อินทร์บุรีและลพบุรีเป็น “มณฑลกรุงเก่า” มีการขุดแต่งบูรณะบริเวณพระราชวังโบราณ ครั้งแรก นอกจากนั้น ได้มีการรวบรวมโบราณวัตถุที่สำคัญไว้ที่พระราชวังจันทร์เกษมซึ่งตั้งอยู่ บริเวณทิศตะวันออกของเกาะเมือง ทางกรมได้มีคำสั่งห้ามลักลอบนำอิฐเก่าจากโบราณสถานนอก จากนั้นการที่ยังไม่มีประชาชนเข้าไปอาศัยภายในเกาะเมือง ทำให้การทำลายและการเปลี่ยนแปลง ภายในเกาะเมืองยังน้อย ประชาชนยังไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการบูรณะ โบราณสถานเนื่องจาก ยังเป็นหน้าที่ของทางราชการ

ในสมัยรัชกาลที่ 6 พระองค์ได้ทรงโปรดเกล้าฯ เปลี่ยนชื่อเมืองเป็นจังหวัด เมืองกรุงเก่า จึงถูกเรียกว่า “จังหวัดกรุงเก่า” ตั้งแต่วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2459 และเมื่อถึงรัชสมัยของ รัชกาลที่ 7 มณฑลกรุงเก่าได้ถูกเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลอยุธยาและจังหวัดกรุงเก่าก็ได้รับการเปลี่ยน ชื่อเป็นจังหวัดพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2469 จนถึงปัจจุบัน

ในสมัยรัชกาลที่ 9 พื้นที่ของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาได้รับการประกาศรับรองให้เป็น พื้นที่มรดกโลกทำให้มีการบูรณะซ่อมแซมซากโบราณสถานจำนวนหลายแห่ง บางแห่งยังถูก ทิ้งร้างไว้และมีการลักลอบขุดเพื่อหาทรัพย์สิน โดยตลอดและส่งผลให้เกิดการสูญเสียต่อมรดกที่ เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและของชาติอย่างมหาศาล เช่น ระหว่างปี พ.ศ. 2499 ขณะที่กรม ศิลปากรได้ทำการขุดแต่งวัดมหาธาตุ ได้มีคนร้ายได้ลักลอบขุดกรุในปรังค์ใหญ่ วัดราชบูรณะทำ ให้ได้ของมีค่าจำนวนมากซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของประชาชนที่อาศัยแถบนั้น เช่น ลุงจุ่นที่อาศัย แถบท่าเรือแดง ด้านตะวันออกของพระราชวังจันทร์เกษมได้เล่าว่า(สัมภาษณ์ พ.ศ. 2547)

“สมัยเป็นเด็ก ได้ยินว่ามีพวกขโมยเข้าไปขุดกรุวัดราชบูรณะ บางคนเป็นตำรวจ มากันหลายคน...ตอนที่ไปขุดฟ้าฝนคะนอง มันเอากระสอบไปขน ทองเป็นแผ่นๆ ชื่นใหญ่ ของที่เหลือ เป็นชิ้นเล็กๆ เท่านั้น พลอยก็โตเท่านี้หัวแม่มือ เมื่อได้แล้วมันก็รีบเอาไปหลอมขายร้านทองแถว หัวรอเป็นกิโลกิโล บางคนเมื่อได้แล้วก็เป็นบ้า แต่งตัวด้วยเครื่องทรงของกษัตริย์ ร้า...แล้วร้องลิก แต่พวกที่ได้ไปไม่มีใครได้คืน มีอันเป็นไปทั้งนั้น...”

ปัจจุบันการบูรณะพระราชวังโบราณ ส่วนใหญ่จะดำเนินการให้คงสภาพบางส่วนเท่านั้น ซึ่งการบูรณะชุดแต่งเหล่านี้ดำเนินการโดยกรมศิลปากรเท่านั้นและมีเพียงพระราชวังโบราณบางองค์ที่ได้รับการบูรณะใหม่หมดเช่น พระที่นั่งตรีมุขและพระราชวังจันทรถยม

สำหรับการบูรณะที่ปรากฏตั้งแต่การได้รับขึ้นทะเบียนในรายชื่อแหล่งมรดกโลกตามเกณฑ์มาตรฐานข้อที่ 3 ขององค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ “ เป็นสิ่งที่แสดงเอกลักษณ์ที่หาได้ยากยิ่งหรือเป็นพยานหลักฐานแสดงขนบธรรมเนียมประเพณีหรืออารยธรรมที่ยังคงเหลืออยู่ หรืออาจสูญหายไปแล้ว” ตั้งแต่ปีพ.ศ.2534 และในปีพ.ศ. เดียวกันนี้ กรมศิลปากรได้ปรับปรุงแผนงานอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเพื่อการอนุรักษ์และคุ้มครองมรดกโลก 8 แผนงานหลักคือ

1. แผนงานโบราณคดี ประวัติศาสตร์และ(การบูรณะ)โบราณสถาน
2. แผนงานพัฒนาและปรับปรุงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการหลัก
3. แผนงานบูรณะ ปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์
4. แผนงานพัฒนาและปรับปรุงชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
5. แผนงานพัฒนาสำนักงานและกำลังคนในการบริหารและดำเนินโครงการ
6. แผนงานบริการวิชาการและการท่องเที่ยว
7. แผนงานเศรษฐกิจและสังคม
8. แผนงานรื้อย้ายโรงงานอุตสาหกรรมและปรับการใช้พื้นที่

สำหรับการบูรณะ โบราณสถานในเกาะเมืองเป็นหน้าที่ของกรมศิลปากร ส่วนประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ในลักษณะชักชวนเพื่อนบ้านในการรักษาโบราณสถาน ตักเตือนผู้สร้างปัญหา ร่วมประชุมหาแนวทางแก้ไข ร่วมสนับสนุนเงินทอง ร่วมติดตามการดำเนินงานแก้ปัญหา ร่วมประสานงานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อหาวิธีการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ (เรื่องแสงทองสุขแสงเจริญ 2542,81-86; อนเนก สีหามาตย์ ,2544:73-80) สำหรับวัดที่ได้รับการบูรณะมีจำนวนมาก เช่น วัดราชบูรณะ วัดพระราม วัดมหาธาตุและวัดขุนเมืองใจ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการพัฒนาเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา หลังเสียดวง จนถึงปัจจุบันพบว่าได้มีการดำเนินการเหตุการณ์ต่างๆ สรุปในตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

ช่วงเวลา	ข้อมูลการอนุรักษ์และพัฒนา
พ.ศ. 2310	กรุงศรีอยุธยาถูกทำลาย
พระเจ้าตากสิน	เริ่มมีชุมชนเข้ามาอาศัย
พ.ศ.2325และ ใน รัช สมัย รัชกาลที่ 1	-มีการนำอิฐเก่าตามโบราณสถานไปสร้างกรุงเทพฯ* -รัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯ ให้บูรณะวัดทอง(วัดสุวรรณดาราราม)และได้เสด็จพระราชทานพระกฐิน(เสมอ)ที่วัดโลกสุทธาสาลาปูน วัดคูมและ วัดศาสดาราม ส่วนวัดที่รัชกาลที่ 1 ได้ได้เสด็จพระราชทานพระกฐินบางครั้งได้แก่ วัดบรมวงศ์ วัดขุนยวนและวัดศาลาปูน
รัชกาลที่ 2	-สันนิษฐานว่า มีการตั้งสถานที่ราชการ เช่นจวนเจ้าเมือง อยู่ที่บริเวณป้อมเพชร ซึ่งเป็นพื้นที่ด้านใต้ของเกาะเมือง
รัชกาลที่ 3	-ทรงบูรณะวัดศาลาปูน -โปรดเกล้าฯ ให้บูรณะพระเจ้าพนัญเชิงใหม่หมดทั้งองค์ (พระประธานในวัดพนัญเชิงวรวิหาร)และพระราชทานนามใหม่่ว่าพระพุทธไตรรัตนนายก
รัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2397- 2411)	-โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังจันทรถมขึ้นใหม่โดยอาศัยเค้าโครงเดิม -โปรดเกล้าฯ ให้บูรณะ วัดเสนาสนาราม(วัดเสือ ซึ่งเป็นวัดสำหรับพระราชวังจันทรถม) วัดขุนแสน และวัดพรหมนิวาส -ทรงเสด็จทอดผ้าพระกฐิน วัดที่อยู่ทางเหนือของเกาะเมือง 19 วัด ได้แก่ วัดกุฎีแดง วัดมณฑป วัดเชิงท่า วัดใหม่ชัยวิชิต วัดหน้า พระเมรุ วัดภิเษกทอง วัดใหม่ปาก คลองสระบัว วัดแม่นางปลื้ม วัดพนมโยง วัดธรรมมิกราช วัดตะไกร วัดแค วัดอินทราราม วัดราชประดิษฐาราม วัดกุฎีทอง วัดใหม่ศรีโพธิ์ วัดห้วยคาวาส วัดครุฑและวัดศรีโพธิ์ -รัชกาลที่ 4 ทรงเสด็จทอดผ้าพระกฐินวัดทางตะวันออกของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาได้แก่ วัดขม วัดฝาง วัดกล้วย วัดเกาะแก้ว -สำหรับวัดทางตะวันตกที่รัชกาลที่ 4 เสด็จทอดผ้าพระกฐินคือ วัดพระงาม วัดภูเขาทอง วัดท่ากร้อ วัดธรรมาราม วัดกษัตรารามและวัดสนามไชย -วัดทางทิศใต้ของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาที่รัชกาล4 เสด็จทอดผ้าพระกฐินคือ วัดใหม่บางกะจะและวัดนางกุกย -วัดที่สำคัญที่มีพระสงฆ์จำพรรษาจนถึงปัจจุบันคือวัดใหญ่ชัยมงคล วัดพิชัย

	วัดประดู่ วัดอโยธยา วัดพนัญเชิง วัดพุทไธสวรรย์ และวัดสุวรรณดาราราม (วัดประจำราชวงศ์จักรี)
รัชกาลที่ 5	<p>-โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระที่นั่งตรีมุขในเขตพระราชฐานชั้นในเพื่อใช้ประกอบพระราชพิธีและรับแขกเมือง(เดิมบริเวณนี้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นที่ตั้งของพระที่นั่งเบญจรัตนมหาปราสาท ซึ่งเป็นที่ประทับของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ)</p> <p>-โปรดเกล้าฯ ให้พระยาโบราณราชธานินทร์สงวนรักษาพระนครศรีอยุธยาเป็นเมืองโบราณ โดยห้ามมิให้ผู้ใดถือสิทธิปกครองที่ดินภายในบริเวณกำแพงเมืองอย่างเด็ดขาด</p> <p>-วิหารพระมงคลบพิตรถูกไฟไหม้ ทำให้เครื่องบนหักลงมา ต้องพระเมาลีและพระگرد้านขวาหัก จึงมีการซ่อมแซมโดยพระยาโบราณราชธานินทร์</p> <p>-มีการขุดแต่งบริเวณพระราชวังโบราณเป็นครั้งแรก</p> <p>-โปรดเกล้าฯ ให้บูรณะวังจันทร์เกษมและเปลี่ยนเป็นที่ทำการมณฑลกรุงเก่า โดยมีที่ตั้งที่พระที่นั่งพิมานรัตยา รวมทั้งมีการบูรณะวัดเสนาสนาราม</p> <p>-พระยาโบราณราชธานินทร์ ข้าหลวงเทศาภิบาลได้รวบรวมวัดอุโบราณและหลักฐานสำคัญของพระนครศรีอยุธยาไว้ที่พระราชวังจันทร์เกษม</p>
รัชกาลที่ 6	-โปรดเกล้าฯ ให้สร้างอาคารเสื่อป่าในบริเวณพระราชวังจันทร์เกษม
2481-2498	-หลวงประดิษฐมนูธรรม(ดร.ปรีดี พนมยงค์) ได้สนับสนุนการบูรณะเกาะเมืองศรีอยุธยา เช่นการสร้างศาลากลางจังหวัด สนับสนุนการย้ายโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัยเข้ามาตั้งกลางเกาะเมืองแต่มิได้บูรณะ โบราณสถานและศาสนสถานในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา
พ.ศ.2476-2480	-มีการขุดลอกบึงพระรามและสวนรอบบึงพระราม
พ.ศ. 2478	-กรมศิลปากรในสังกัดกระทรวงวัฒนธรรมได้เริ่มประกาศขึ้นทะเบียน โบราณสถานสำคัญ จำนวน 69 แห่งในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. 2481	-สาธารณสมบัติของแผ่นดินและที่วัดร้างอยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงการคลัง -กระทรวงการคลัง โอนกรรมสิทธิ์ที่ดินเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาให้เอกชนถือครอง
พ.ศ.2483	-เริ่มสร้างศาลากลางจังหวัด -สร้างสะพานปรีดี-ธำรง
พ.ศ.2486	-กระทรวงการคลัง ขายที่ดินให้ราษฎรเพื่อให้เข้ามาทำกินในเกาะเมืองได้
2490	-กระทรวงการคลังยกเลิกการปรับปรุงเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

2494 ,2495	-มีคณะกรรมการบูรณะที่ดินราชพัสดุในเกาะเมือง โดยมีการวางผังเมือง สร้างถนน มีการจำหน่ายที่ดินราชพัสดุให้ประชาชน ให้กรมศิลปากรดูแลให้มีการขโมยอิฐจากโบราณสถาน
2498-2499	-สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้สนับสนุนให้มีการบูรณะโบราณสถาน(ที่เน้นให้พื้นที่นี้เป็นแหล่งเตือนความทรงจำมากกว่าให้ประชาชนเข้ามาอยู่อาศัย)การคมนาคม ศาสนสถาน สถานที่ราชการ อาคารที่อยู่อาศัย สวนสาธารณะในเกาะเมือง -มีการบูรณะวิหารพระมงคลบพิตร พระราชวังโบราณ วัดสุวรรณดาราราม วัดพระศรีสรรเพชญ์ วัดพุทไธสวรรย์ วัดพระราม วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ วัดโลกยสุธา วัดบรมพุทธาราม วัดสิงหาราม วัดวังไชย วัดไชยวัฒนาราม วัดเสนาสนาราม ป้อมเพชร เจดีย์เจ้าอ้ายเจ้ายี่ เพนียดคล้องช้าง เจดีย์ภูเขาทอง พลับพลาตรีมุขและพระที่นั่งเย็นเป็นต้น(โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก อุณหภูมิ ประชานาธิปไตย ของพม่า) -การบูรณะได้หยุดชงักในปี พ.ศ. 2500 เนื่องจากเกิดเหตุการณ์ไม่สงบและทรวงวัฒนธรรมถูกยุบ
พ.ศ.2510	-คณะรัฐมนตรีอนุมัติโครงการสำรวจ ขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานในเกาะเมือง โดยให้สำนักผังเมืองในสังกัดกระทรวงมหาดไทย กรมศิลปากรและเทศบาลเมืองพระนครศรีอยุธยา(สถานภาพขณะนั้น) ร่วมดำเนินการ
พ.ศ.2511	-กรมศิลปากรได้รับงบประมาณ 1,000.000 บาทในโครงการพัฒนาเกาะเมือง โดยดำเนินการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานสำคัญ
พ.ศ.2519	-กรมศิลปากรได้ประกาศเขตพื้นที่ภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา จำนวน 1,810 ไร่ เป็นเขตโบราณสถาน โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา
พ.ศ.2521	-พระที่นั่งตรีมุขได้รับการบูรณะเพื่อประกอบพิธีกรรมมงคลาภิเษก ในปี ปัจจุบันยังคงสภาพ
พ.ศ. 2525	-กรมศิลปากรอนุรักษ์โบราณสถานเมืองพระนครศรีอยุธยาตามโครงการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
พ.ศ.2530	-กรมศิลปากรเริ่มโครงการจัดทำแผนแม่บท โครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียง
พ.ศ. 2534	-องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ให้ขึ้นทะเบียนนครประวัติศาสตร์ไว้ในบัญชีมรดกโลก
พ.ศ. 2536	-คณะรัฐมนตรีอนุมัติหลักการตามแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนานคร

	ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. 2537	-คณะรัฐมนตรีจัดสรรเงินงบประมาณให้กรมศิลปากรดำเนินการตามแผนแม่บท โครงการอนุรักษ์และพัฒนามรดกประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา -วัดหลายแห่งในเกาะเมืองได้รับการบูรณะ เช่น วัดบรมพุทธาราม วัดขุนเมืองใจ วัดสิงหาราม วัดสวนหลวงค่างวาง วัดพระศรีสรรเพชญ์ -มีการขุดแต่งซากกำแพงเมืองบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ บริเวณใต้สะพาน ปรีดีธำรง สะพานข้ามคลองมะโกลน้อย

ที่มา : เกื้อกุล ชื่นยงอนันต์, 2529:12-15; จรรยา มาณะวิท, 2545:7; จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2542 :
27-29; อนันต์ ชูโต, 2546:2)

* จากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่แผนกภาคพื้นดิน มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. 2546

ผลการพัฒนาเกาะเมืองในช่วงที่ผ่านมาได้ทำลายโบราณสถาน วัดวาอารามหลายแห่ง
ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงโบราณสถานบางส่วนที่ถูกทำลายจากการพัฒนาเกาะเมือง

สถานที่	โบราณสถานที่ถูกทำลาย
ถนนโรจนะ	วัดโคก วัดเผาข้าว วัดจิ้งจอก วัดเสียมราษฎร์ วัดท่าจีน วัดชอแจ(วัดขนมจีน) วัดนางชี วัดแม่ นางมุข วัดป่าสัก วัดพระงาม
ศาลากลางจังหวัด	วัดป่ามอ วัดทอง
ทัศนสถานวิทยุหนุ่ม	วัดป่าฝ้าย
วิทยาลัยเกษตรกรรม	วัดโลกขมิ้น วัดขุนพรหม วัดเล่า
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา(วิทยาลัย ครูเดิม)	วัดศาลาเจ้าธง วัดอามแม่ วัดป่าจาม(วัดจาม)
หอพักมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา	วัดจีน วัดสามจีน วัดท่าม้า วัดสิงหาราย วัดท่าม้า (วัดม้า)
โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย	วัดอัมพ
อาคารบ้านเรือนของประชาชน	วัดป่าโรง (ร่มขาว) วัดจิ้งจอก วัดสะพานนาค วัด ดาวดึงษ์ วัดป่าโน วัดไตรศรี

ที่มา : เกื้อกุล ชื่นยงอนันต์, 2529:12-15; รัชชสิริ กาญจนวงศ์, 2544:44

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) ได้แก่ คร.สุรพล กาญจนจิตรรา อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผศ.สุวิทย์ เทียรทอง อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล นายกเทศมนตรีเทศบาลนครนครศรีอยุธยา นางสาวนารีรัตน์ ปรีชาพิชชุต์ หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์ นายปัญญา น้าเพชร ผู้ทรงคุณวุฒิ นางปราณี ค่านชัยวิโรจน์ ประธานกรรมการกลุ่มผู้ประกอบการ โรงแรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สรุปได้ว่า การอนุรักษ์และการพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มุ่งจะเป็นการดำเนินการโดยกรมศิลปากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยที่ผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย

การดำเนินการอนุรักษ์ในกรอบของกรมศิลปากรที่ผ่านมาก่อให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างกรมศิลปากรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้กรมศิลปากรดำเนินการอนุรักษ์พื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ได้ไม่เป็นไปตามกำหนดและขณะเดียวกันก็ทำให้เกิดปัญหาการพัฒนาพื้นที่ตามความประสงค์ของชุมชนและชุมชนเองก็เกิดความไม่แน่ใจในความโปร่งใสในสิ่งที่เรียกว่า “อนุรักษ์” ตามความหมายของกรมศิลปากร ในขณะเดียวกันจากกระแสการพัฒนาได้หลังไหลเข้ามาพร้อมๆ กับจำนวนนิคมอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้นในพื้นที่จังหวัดนี้ ส่งผลให้มีประชาชนย้ายถิ่นเข้ามาประกอบอาชีพในพื้นที่นี้มากขึ้นก่อให้เกิดปัญหาทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมนับประการ ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อศิลปกรรมท้องถิ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้คือ การทำลายบุกรุกพื้นที่โบราณสถานโบราณวัตถุแม้ว่าบางแห่งจะได้รับการบูรณะไว้ เช่น การลักลอบขุดเจาะเจดีย์ การตัดเศียรพระพุทธรูป การขโมยป้ายประกาศชื่อของโบราณสถาน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักท่านหนึ่งกล่าวว่า

“ กรมศิลปากรไปทำอะไรดีๆ ไร่เยอะ มีป้าย มีคอมไฟประดับ ไม่กี่วันก็โดนขโมยทั้งป้ายทั้งหลอดไฟ สงสัยพวกติดยา”

สำหรับการอนุรักษ์โบราณสถานที่มีการดำเนินการโดยเจ้าของพื้นที่โดยกรมศิลปากรไม่ได้ร่วมในการดำเนินการ เช่น การซ่อมแซมวัดบางวัดที่มีพระสงฆ์ทำให้รูปแบบของโบราณสถานที่ยังคงมีเอกลักษณ์ของศิลปกรรมสมัยอยุธยาสูญหายไปจำนวนมาก อย่างไรก็ตามการดำเนินการอนุรักษ์โดยการบูรณะโบราณสถานของกรมศิลปากรเองก็ทำให้มีข้อสงสัยจากนักวิชาการหลายท่านว่าทำให้รูปทรงเปลี่ยนแปลงไปจากที่ควรจะเป็น เช่น การบูรณะวัดบรมพุทธารามในพื้นที่ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา รูปทรงของเจดีย์ที่หักลงมาเมื่อกรมศิลปากรได้บูรณะโดยการก่อให้ติดกับฐานเดิมแต่รูปทรงผิดไปจากเดิมเนื่องจากกรมศิลปากรไม่ได้มาดูแลการบูรณะอย่างใกล้ชิด ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักท่านหนึ่งกล่าวว่า

“รูปทรงเจดีย์นี้ไม่น่าจะเป็นอย่างนี้ คนที่ทำไม่ใช่คนรู้ คนรู้ก็ไม่ได้ทำ ”

นอกจากนั้นบางท่านยังเห็นว่า การอนุรักษ์และพัฒนาของหน่วยงานที่ต้องดำเนินการตามระเบียบของกรมศิลปากรไม่ได้รับการพิจารณาโดยใช้มาตรฐานเดียวกัน เช่น การสร้างอาคารสูงที่กำหนดให้อาคารในแถบพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์มีความสูงได้ 8 เมตร (ประมาณความสูงของอาคาร 2 ชั้น) แต่หน่วยงานบางหน่วยสามารถสร้างได้สูงกว่าที่กำหนด ดังคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลท่านหนึ่งว่า

“ที่เราจะสร้างสร้างได้แค่ สองชั้น บางที่ทำไม่สร้างได้ ห้าหกชั้น ”

สำหรับศักยภาพของผู้นำชุมชนที่จะดำเนินการด้านนี้ ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่เห็นว่าผู้นำชุมชนในพื้นที่นี้มีศักยภาพเพียงแต่มักถูกชักนำความคิดโดยผู้บริหารส่วนท้องถิ่นและจังหวัดให้ดำเนินการตามที่ผู้บริหารต้องการทำให้การอนุรักษ์ถูกบิดเบือนไปในทางที่จะส่งผลเสียต่อการดำเนินงานของกรมศิลปากร ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักท่านหนึ่งเสนอว่า

“ผู้นำชุมชนที่นี่ใช้ได้ แต่มักจะถูกอิทธิพลของฝ่ายบริหารชักนำ ทำให้ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นอะไร”

นอกจากนั้นความต้องการการพัฒนาตามแนวคิดของผู้บริหารระดับท้องถิ่นจะเป็นความต้องการพัฒนาให้เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยามีความเจริญทางด้านวัตถุ เช่น ความต้องการถนนสายใหญ่ ความต้องการหอสูงเพื่อชมทัศนียภาพของเกาะเมือง ความต้องการสะพานเชื่อมระหว่างเกาะเมืองกับพื้นที่ภายนอก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังเช่น ผู้ให้ข้อมูลหลักท่านหนึ่งกล่าวว่า

“เทศบาลฯ อยากรได้ถนนกว้างๆ อยากรให้มีคนมาเที่ยวเยอะๆ ”

การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่า ควรให้ผู้นำชุมชนมีความรู้มากขึ้นในด้านการอนุรักษ์และการพัฒนา นอกจากนี้ยังเห็นว่าควรเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการด้านนี้โดยปราศจากการชี้นำของผู้มีระดับที่สูงขึ้น

ส่วนกิจกรรมที่ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่าผู้นำชุมชนสามารถดำเนินการได้คือ ให้ชุมชนช่วยเฝ้าระวังการบุกรุกทำลายโบราณสถาน โบราณวัตถุ การรักษาความสะอาดบ้านเรือนของตนเอง และชุมชนหรือจัดกิจกรรมการประกวดเช่นการประกวดเรื่องความสะอาดของพื้นที่ในชุมชน หรือหากมีกิจกรรมที่ผู้นำมีส่วนร่วมอยู่แล้วก็ควรจะหาตัวชี้วัดในการดำเนินการ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสรุปได้ว่า ผู้นำชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาและอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น แต่ยังไม่มีโอกาสมีส่วนร่วมในการดำเนินการดังกล่าวเนื่องจากมีความจำกัดเกี่ยวกับการเปิดโอกาสของผู้บริหารระดับท้องถิ่นรวมทั้งกลุ่ ขอบบังคับต่างๆ ของกรมศิลปากร การสร้างเสริมศักยภาพให้กับผู้นำด้านนี้สามารถทำได้โดยการให้ความรู้ ส่วนกิจกรรมที่ผู้นำชุมชนสามารถทำได้คือ การรักษาความสะอาด การแจ้งความเมื่อมีการบุกรุกพื้นที่โบราณสถานหรือการทำลายโบราณวัตถุ

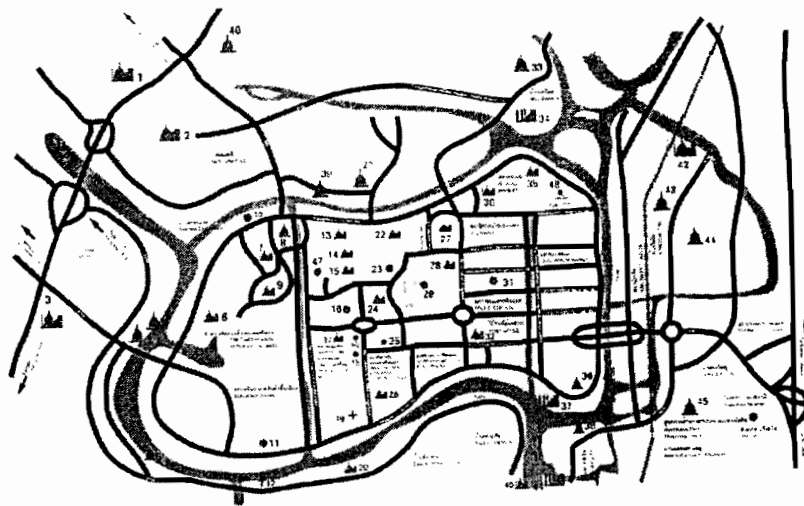
4.1.2 ผลการสำรวจพื้นที่ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

ผลการสำรวจพื้นที่ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาจากแผนที่ที่ 1 พบว่าในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยามีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหากเปรียบเทียบกับแผนที่ของพระยาโบราณราชธานินทร์มากเนื่องจากผลของการพัฒนาที่ผ่านมาดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งปัจจุบันเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยามีสถานที่ตั้งของศิลปกรรมท้องถิ่นเหลือปรากฏดัง แผนที่ที่ 1 ดังนี้

แผนที่ที่ 1 สถานที่ตั้งของศิลปกรรมท้องถิ่นและสถานที่สำคัญในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

แผนที่เกาะเมือง พระนครศรีอยุธยา

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ.2548

เกาะเมืองอยุธยา ตั้งอยู่บริเวณแม่น้ำเจ้าพระยา ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศเหนือ ประมาณ 83 กิโลเมตร บริเวณที่ตั้งของอยุธยาเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำ ลพบุรีและแม่น้ำน้อย นอกจากนี้ยังมีลำคลองจำนวนมากทำให้พื้นที่กลายเป็นเกาะหลายเกาะ เช่น เกาะใหญ่ เกาะลอย(ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะเมือง)

เกาะเมืองอยุธยามีพื้นที่ประมาณ 2,586.16 ตารางกิโลเมตร ด้านใต้ของเกาะเมืองเป็น บริเวณที่แม่น้ำป่าสักและแม่น้ำเจ้าพระยามาบรรจบกันเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าน กรุงเทพมหานครลงสู่อ่าวไทย ลักษณะรูปร่างของเกาะเมืองอยุธยาคลายรูปไข่ ล้อมรอบด้วยกำแพง เมืองที่ประกอบด้วยป้อมขนาดเล็กยาวประมาณ 12.5 กิโลเมตร หนา 5 เมตร สูง 6 เมตร มีป้อมปืน ประจำโคจรอบจำนวน 16 ป้อม มีประตูเมือง 18 ประตู ประตูช่องกุศ(ประตูเล็ก) 61 ประตู ประตู น้ำ 20 ประตู ปัจจุบันป้อมดังกล่าวเหลือเพียงซากเท่านั้น มีป้อมที่ได้รับการบูรณะและคงสภาพบ้าง คือป้อมเพชรซึ่งตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเกาะเมือง(ได้รับการบูรณะอีกครั้งในปีพ.ศ.2548 เนื่องจาก บริเวณริมตลิ่งทรุดทำให้ซากกำแพงบางส่วนถูกทำลายไปด้วย)

พื้นที่รอบรอบป้อมด้านหน้าเป็นบริเวณที่แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำป่าสักไหลมาบรรจบ กัน ด้านหลังเป็นถนนรอบเกาะเมือง(ถนนอุทอง) ส่วนด้านซ้ายเป็นท่าเรือซึ่งเชื่อมระหว่างเกาะ เมืองกับวัดบางกระจะและเกาะเมืองกับวัดพนัญเชิงวรวิหาร บริเวณท่าหน้าของป้อมเพชรยังมีผู้คน อาศัยเส้นทางน้ำสัญจรเป็นประจำ ภายในพื้นที่ของป้อมแห่งนี้มีต้นไม้ขึ้นต้น 2-3 ต้น ทำให้เกิด ความร่มเย็น ในช่วงเวลาเย็นจะมีนักท่องเที่ยวและประชาชนในละแวกใกล้เคียงมาเยี่ยมชมเป็น ประจำ ผู้มาเยี่ยมชมที่มีเวลาก็มักจะมาปูเสื่อนั่งเป็นกลุ่มบางกลุ่มก็จะรับประทานอาหารว่างที่แม่ค้า รถเข็นนำมาขายเนื่องจากความสวยงามของทัศนียภาพแห่งนี้เพราะมองด้านซ้ายมือจะเห็น โบสถ์ เจดีย์ซึ่งบางส่วนเป็นสถาปัตยกรรมไทยและจีนของกลุ่มอาคารในวัดพนัญเชิงวรวิหาร ด้านซ้ายเป็น ที่ตั้งของวัดบางกระจะซึ่งมองจากป้อมเพชรก็จะเห็นความสวยงามในแบบฉบับของวัดไทย คือมี เจดีย์ มีโบสถ์ที่สวยงามตามเอกลักษณ์วัดไทย มองไกลออกไปด้านแม่น้ำเจ้าพระยาขวามือจะมอง เห็นยอดอาคารที่แสดงเอกลักษณ์ของศาสนสถานของมุสลิมและคริสต์ที่อาศัยบริเวณนั้น

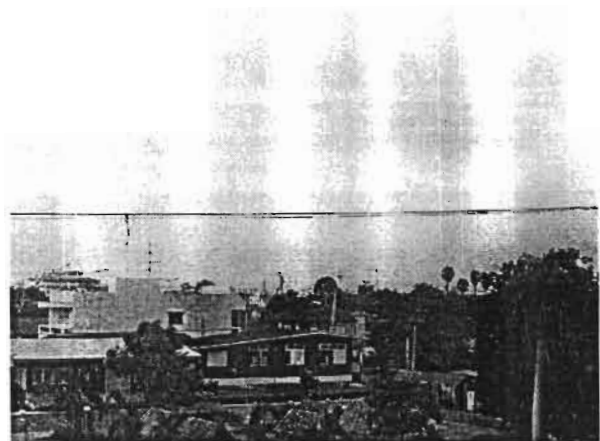
เกาะเมืองอยุธยาสามารถเดินทางจากกรุงเทพมหานครได้ทั้งทางบกและทางเรือ หากเดิน ทางมาทางบกด้านถนนสายเอเชียที่เชื่อมต่อจากถนนวิภาวดีรังสิต สิ่งแรกที่ปรากฏต่อสายตาค่อน ที่จะเข้าเขตเกาะเมืองคือเจดีย์วัดสามปลื้มที่ตั้งกลางถนน เมื่อตรงมาเรื่อยๆ จะพบกับสะพาน 3 สะพานซึ่งเชื่อมต่อระหว่างเกาะเมืองและพื้นที่ของตำบลอโยธยา สะพานทั้งสามจากซ้ายคือ สะพานพระนเรศวร(เป็นสะพานขาออกจากเกาะเมือง) สะพานปรีดีธำรง(เป็นสะพานที่มีอยู่เดิม) และสะพานพระเอกาทศรถ(เป็นสะพานขาเข้าเกาะเมือง) เมื่อข้ามสะพานสิ่งที่ปรากฏต่อสายตาคือ ถนนสายกว้างซึ่งตรงไปสู่ศาลากลางเก่า ด้านข้างถนนเส้นนี้(ถนนโรจนะ)จะมีอาคารพาณิชย์สูง

ประมาณสองชั้นครึ่งอยู่ข้างละประมาณ 10-15 ห้อง บริเวณพื้นที่ด้านหลังของอาคารเหล่านี้คือที่พักอาศัยซึ่งตั้งอย่างหนาแน่น นอกจากนั้นยังมียอดเจดีย์สูงแทรกระหว่างกลุ่มอาคารต่างๆ สลับต้นไม้ถึงน้ำประปา เสาร์บสัญญาณขององค์การโทรศัพท์ อาคารที่พักและโรงแรมรูปทรงสี่เหลี่ยมสี่สรรแปลกตา ทำให้ทัศนียภาพในเกาะเมืองเปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยเป็นอยู่มาก ดังรูปที่ 1-4

รูปที่ 1-2 แสดงภาพเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาด้านตะวันออกมองจากสะพานปรีดี-ธำรง

ภาพมองตรงจากกึ่งกลางสะพานขาเข้า

ภาพด้านซ้ายของสะพาน

รูปที่ 3-5 แสดงภาพเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาด้านใต้มองจากอาคารโรงพยาบาลบาลพระนครศรีอยุธยา

ภาพจากด้านถนนศรีสรรเพชญ์ข้าง โรงพยาบาลพระนครศรีอยุธยา

ภาพจากด้านถนนอุทงด้านตรงกันข้าม โรงพยาบาลพระนครศรีอยุธยา

ภาพด้านถนนอุทงด้านตรงขวา โรงพยาบาลพระนครศรีอยุธยา

ถัดจากกลุ่มอาคารพาณิชย์เป็นที่ตั้งของที่พักรถอาศัย สถาบันการศึกษาและหน่วยราชการต่างๆ ด้านขวาของถนนโรจนะคือวัดแสนเมืองใจซึ่งกำลังได้รับการบูรณะจากกรมศิลปากร ปลายถนนเส้นนี้ศาลากลางหลังเก่าซึ่งมีรูปปั้นของกษัตริย์ที่สำคัญปรากฏที่ด้านบนของผนังอาคาร ปัจจุบันอาคารนี้ถูกปรับปรุงเป็นสถานที่ทำการของกรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ด้านขวาของปลายถนนโรจนะคือ พิพิธภัณฑ์สถานเจ้าสามพระยา ส่วนพื้นที่ซึ่งเมื่อเลียวขวาจากพิพิธภัณฑ์สถานแห่งนี้แล้วจะเป็นพื้นที่ของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาซึ่งเป็นที่ตั้งของเขตพระราชวังหลวงและโบราณสถานที่สำคัญ

พื้นที่บริเวณนี้ไม่มีบ้านเรือนประชาชนเนื่องจากได้ถูกกรมศิลปากรย้ายไปพื้นที่อื่นที่วักพาศน์ บริเวณนี้เดิมค่อนข้างร่มรื่นจากต้นไม้ยืนต้นเช่น ตะแบก กล้วยและทรงบาดาลเรียงรายตลอดกลางถนนและริมถนนสองข้าง แต่ในปีพ.ศ. 2548 เทศบาลนครนครศรีอยุธยามีโครงการปรับปรุงทัศนียภาพถนนหลายสายในเกาะเมืองทำให้ต้นไม้บนเกาะกลางถนน โรจนะถูกรื้อถอนเป็นสวนหย่อมและมีเสาไฟตั้งเป็นระยะ ส่วนด้านข้างถนนระหว่างสะพานถึงศาลากลางเก่าจะมีเสาหงษ์สีทอง(เสาสีเขียว)ปากมีโคมไฟห้อย(สูงเท่าเสาไฟ)ตั้งเรียงรายตลอดข้างถนนสลับกับไม้ยืนต้นนานาพันธุ์

ส่วนที่ทำให้พื้นที่บริเวณอุทยานประวัติศาสตร์มีความคึกคักคือ ด้านหลังของกลุ่มขุนแผนด้านตรงกันข้ามศาลหลักเมืองเป็นที่ตั้งของปางช้างแลเพนียด ซึ่งเป็นสถานที่ที่เอกชนเข้ามาดำเนินการนำช้างมาเพื่อส่งเสริมธุรกิจท่องเที่ยวของพื้นที่แถบนี้ หากสัญจรผ่านมาจะเห็นนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้ความสนใจมาเที่ยว บ้างก็ให้อาหารช้าง บ้างก็นั่งบนหลังช้าง ตัวช้างมีผ้าคลุมหลังสีเหลืองและแดงอย่างสวยงาม มีความขี้ขางที่แต่งกายคล้ายทหารไทยยุคอยุธยา รวมทั้งมีรูปทรงโบราณสีเหลืองแดงสอดคั่นสีทองกางอยู่บนหลังช้าง ส่วนประกอบต่างๆ นี้ทำให้ผู้ชมที่ผ่านไปมาสามารถจินตนาการว่ามีขบวนเดินทัพในสมัยโบราณมาปรากฏบนถนนพร้อมๆ กับขบวนยุคปัจจุบัน

ถัดจากปางช้างแลเพนียดด้านขวาคือ ซากวัดเกษที่ได้รับการบูรณะแล้วและกลุ่มขุนแผนซึ่งเป็นเรือนทรงไทยสมัยโบราณซึ่งมีสนามหญ้าสีเขียวสดและต้นก้ามปูต้นใหญ่ รอบกลุ่มขุนแผนมีคูคลองรอบๆ บางฤดูกาลน้ำในคูคลองแห่งนี้มีสีเขียวขุ่น ส่วนในช่วงฤดูฝนจะใสขึ้น เมื่อลมพัดมาจะมองเห็นน้ำในคูคลองเหล่านี้เป็นละลอกคลื่นเล็กๆ ด้านหน้ากลุ่มขุนแผนมีแพ(หลังคาไทยโบราณ)ลอยกลางสระน้ำทำให้บรรยากาศบริเวณนี้รื่นอุมกลุ่มขุนแผนจึงเป็นสถานที่หนึ่งที่มีนักท่องเที่ยวมาแวะเวียนเสมอ ถัดจากด้านขวาของกลุ่มขุนแผนคือวิหารพระมงคลบพิตรและพื้นที่ของโบราณสถานที่เคยเป็นพระราชวังหลวง

พื้นที่ที่เป็นอุทยานประวัติศาสตร์นี้ถือว่าตั้งอยู่ใจกลางของเกาะเมือง โดยครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 1 ใน 3 ของเกาะเมือง(ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษามีจำนวนทั้งสิ้น 1,810 ไร่) สำหรับพระราชวังของมกุฎราชกุมารที่ตั้งทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือในพื้นที่นี้ปัจจุบันถูกปรับปรุงให้เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ส่วนวัดที่มีมากกว่า 400 วัดและสิ่งก่อสร้างที่เป็นส่วนประกอบของราชธานีเก่าแห่งนี้ปัจจุบันยังคงสภาพให้ปรากฏเพียง 211 แห่งเท่านั้น ซากปรักหักพังของโบราณสถานปราสาทราชวังเก่าได้รับการสงวนไว้เฉพาะส่วนที่เป็นอนุสรณ์สถาน ส่วนที่เป็นวัดได้เปิดให้ประชาชนได้เข้าไปเคารพสักการะ เช่น วิหารพระมงคลบพิตร

สำหรับสภาพภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยามีคลองหลายสายตัดผ่าน คลองเหล่านี้เดิมเคยใช้เป็นเส้นทางคมนาคมของประชาชน แต่ปัจจุบันได้ถูกปรับเปลี่ยนไป เช่น ถมเป็นถนน เช่น คลองจะเกราบส่วนในมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา(ระยับศรี กาญจนวงศ์ สัมภาษณ์ สิงหาคม พ.ศ. 2545) และคลองที่เป็นเส้นทางติดต่อระหว่างวัดสุวรรณดารารามและแม่น้ำป่าสัก บางคลองถูกปรับให้เป็นที่รองรับน้ำเสียจากชุมชน เช่น คลองนาขี้ไก่ คลองในไก่ หรือคลองนาขี้ไก่หรือคลองไส้ไก่(เปลี่ยนชื่อเป็นคลองมะขามเรียงตั้งแต่พ.ศ.2475-ปัจจุบัน) (ปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์,เอกสารประกอบการสัมมนาอยุธยาจรดโลก พ.ศ. 2548) บางคลองก็ตื้นเขินเช่น คลองกลบ คลองเมืองและคลองมหาชัยเป็นต้น บางคลองที่ตื้นเขินได้รับการขุดลอก เช่น ปี พ.ศ. 2546 มีการขุดลอกและทำเขื่อนริมคลองเมืองที่อยู่ทางด้านเหนือของเกาะเมือง และในปีพ.ศ. 2547-2548 มีการปรับปรุงคลองท่อซึ่งเป็นเส้นทางน้ำเชื่อมระหว่างคลองเมืองและแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านใต้ของเกาะเมืองเพื่อป้องกันน้ำท่วมในเกาะเมือง

ส่วนพื้นที่ที่ไม่ได้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยของประชาชนทั้งสิ้น 46 ชุมชน นอกจากนั้นจะเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการ สถาบันการศึกษาและโรงพยาบาล ซึ่งตั้งอยู่อย่างหนาแน่นดังภาพที่ได้แสดงข้างต้น โดยอาคารที่สำคัญต่างๆ เหล่านี้มีที่ตั้งดังนี้

1. ทิศเหนือ เป็นที่ตั้งของพระตำหนักสิริยาลัย สถานที่ทำการของกรมศิลปากร (บริเวณที่เป็นวังหลัง) โรงเรียนประจักษ์ วิทยาลัยเทคโนโลยีอยุธยาและชุมชนบริเวณหัวแหลม ฯลฯ (บริเวณนี้มีอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาตั้งอยู่)

2. ทิศใต้ เป็นที่ตั้งของ ศาลากลางหลังเก่า โรงพยาบาลศูนย์พระนครศรีอยุธยา ทัศนสถานวัดห่ม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ที่ทำการศาลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย เป็นต้น

3. ทิศตะวันออก บริเวณนี้เริ่มต้นจากชุมชนหัวรอ ซึ่งเป็นชุมชนใหญ่เรียงลงไปทางใต้

ซึ่งเป็นที่ตั้งของที่ทำการไปรษณีย์ ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารนครหลวง ธนาคารกรุงศรีอยุธยา โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ โรงเรียนอยุธยาสุวรรณและสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ฯลฯ

4. ทิศตะวันตก ส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งของบ้านเรือนของประชาชนและพื้นที่บางส่วนคือสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ราชชนนี

4.2 ระยะเวลาดำเนินการวิจัย

4.2.1 ผลการเปิดเวทีประชุม ผลการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) และผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

หลังจากที่นักวิจัยได้ศึกษาข้อมูลการอนุรักษ์และพัฒนาโดยการศึกษาเอกสาร การสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการประสานงานกับผู้นำศาสนาและคุณเชาติต โพธิเจริญ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาชุมชนในเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา เพื่อขอรายชื่อ ผู้นำชุมชนทั้ง 46 ชุมชนและปรึกษาหารือว่าควรจะเชิญผู้เกี่ยวข้องใดบ้างเพิ่มเติมนอกจากรายชื่อผู้เกี่ยวข้องซึ่งได้จากผู้ให้ข้อมูลหลัก จากนั้นจึงได้ส่งจดหมายเชิญผู้นำชุมชนและกลุ่มเป้าหมายรวมทั้งโทรศัพท์เชิญด้วยตนเองอีกครั้ง สำหรับผู้นำชุมชนบางท่านนักวิจัยคุ้นเคยบ้างแล้วเนื่องจากนักวิจัยเป็นคนในพื้นที่และดำเนินงานด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด ทำให้ได้กลุ่มเป้าหมายมาร่วมกิจกรรมสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์

การให้ความรู้ผู้นำชุมชนและการจัดเวทีประชาคม ผลการดำเนินงานมีดังนี้

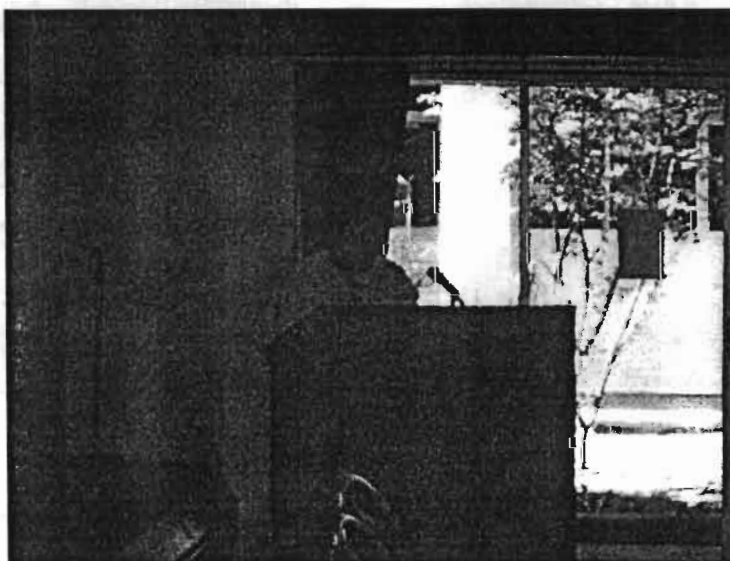
ในวันที่ 15 กรกฎาคม 2548 นักวิจัยได้เชิญผู้นำชุมชนจำนวน 46 คน จากทุกชุมชนในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเข้าร่วมรับความรู้จากวิทยากร ณ ห้องประชุมสำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ผลปรากฏว่ามีผู้นำชุมชนสนใจเข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าจำนวนที่คาดไว้คือมี จำนวนทั้งสิ้น 64 คน ระหว่างเวลา 9.00 –11.00 น. วิทยากรที่ร่วมเสวนาเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ได้แก่

1. พระมหาเกษต์ ขวนปญโญ รองเจ้าอาวาสวัดพนัญเชิงวรวิหาร
2. นางสาวนริรัตน์ ปรีชาพิชคุปต์ ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
3. นายวิทยา หาดขุนทด เจ้าหน้าที่ประจำสำนักงานสิ่งแวดล้อมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
4. นายมงคล แสงจักร เลขานุการชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
5. นายเชาวลิต โพธิเจริญ เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาชุมชน เทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา
6. ผศ. สุธรรม ชาติะสิงห์ ผู้นำชุมชนศรีสรรเพชญ์และผู้ทรงคุณวุฒิ

ส่วนนักวิจัยเป็นผู้อำนวยความสะดวกและประสานการดำเนินการเสวนา
บรรยากาศในการเสวนา

บรรยากาศเมื่อเริ่มการเสวนาค่อนข้างเป็นทางการ เนื่องจากมีพิธีเปิดโดยอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา แต่หลังจากพิธีเปิดมีการขับเสภาในบทของการอนุรักษ์ และการพัฒนาเกาะเมือง โดย ผศ.ไพศาล วงศ์ศิริ ศิษย์เอกครูแจ่งศิลป์แห่งชาติทำให้วิทยากรและผู้ร่วมรับฟังการเสวนาทุกคนปรบมือให้กับผู้ขับเสภาอย่างถูกต้อง

ภาพที่ 6 ผศ.ไพศาล วงศ์ศิริขณะขับเสภา

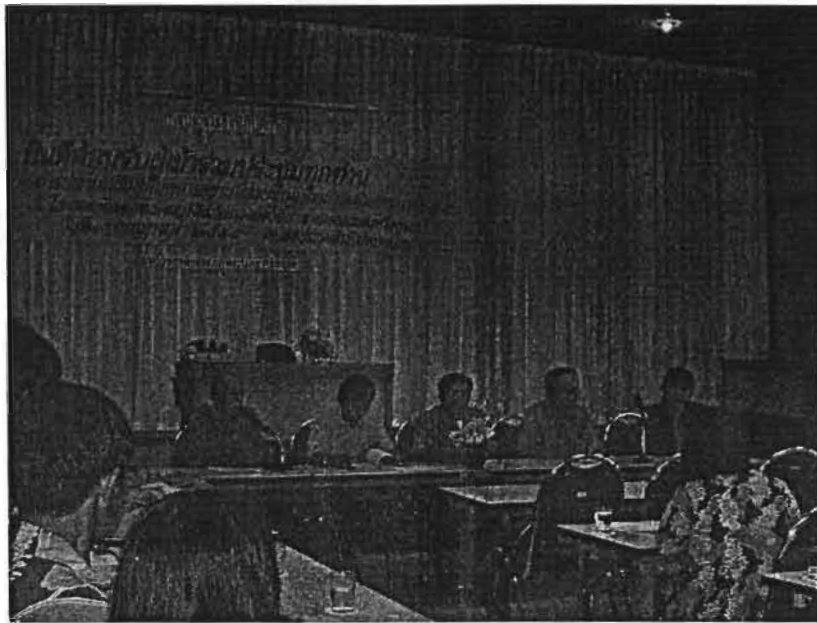

จากนั้น เป็นการเสวนาเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาเกาะเมืองอยุธยา โดยมีผู้นำเสวนา ท่านแรก คือ พระมหาเกษม ฆวนปญโญ ได้กล่าวถึงบริบททั่วไป ความจำเป็นในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองอยุธยาแล้วบรรยากาศมีความเป็นกันเองมากขึ้น โดยสังเกตจากผู้นำชุมชนทุกคนตั้งใจรับฟังเนื้อหาการเสวนาเป็นอย่างดีโดยเฉพาะเมื่อคุณนารีรัตน์ ปรีชาพิชคุปต์ ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กล่าวถึงผลงานของกรมศิลปากรที่เคยดำเนินการอนุรักษ์ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย สุโขทัยและกำแพงเพชรซึ่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี

ส่วนความสนใจต่อเนื้อหาของวิทยากรท่านอื่นค่อนข้างดีเนื่องจากหลังการเสวนาได้มีการ

ตั้งคำถามจากผู้นำชุมชนเกี่ยวกับปัญหาที่เกี่ยวข้องหลายปัญหา ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับกฎ ระเบียบข้อบังคับของกรมศิลปากรและการดำเนินการอนุรักษ์ของกรมศิลปากรที่ผ่านมา

ภาพที่ 7-8 ภาพบรรยากาศการเสวนา

กลุ่มวิทยากร

กลุ่มผู้นำที่ร่วมกิจกรรม

ผลการเสวนาของวิทยากรมีรายละเอียดดังนี้

การอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น หมายถึง การดำเนินการบูรณะซ่อมแซมโบราณสถาน โบราณวัตถุในความรับผิดชอบของกรมศิลปากร ส่วนการพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นหมายถึง การส่งเสริมให้มีการปรับปรุงสิ่งที่แสดงเอกลักษณ์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้ดีขึ้นและ ศิลปกรรมท้องถิ่นในที่นี้รวมถึงหัตถกรรมท้องถิ่น อาหารการกินและวิถีชีวิต ฯลฯ ซึ่งในเกาะเมือง พระนครศรีอยุธยาเป็นแหล่งที่มีความเจริญรุ่งเรืองในอดีต โดยปรากฏโบราณสถาน โบราณวัตถุ และวิถีชีวิตของประชาชนที่แสดงความเจริญต่างๆมากมาย สมควรที่ชาวเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาและประชาชนชาวไทยทุกคนควรอนุรักษ์ไว้ ดังที่ผู้เสวนาท่านหนึ่งกล่าวว่า

“อยุธยาเมืองดีมากมาย ควรเก็บรักษาและสืบสานต่อเพื่อคนรุ่นต่อไป”

การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นที่ผ่านมาจะเห็นว่ามีปัญหา เนื่องจากประชาชนมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย สืบเนื่องจากมีการโครงการมโบราณวัตถุอยู่เสมอ นอกจากนั้นกระแส การพัฒนาด้านเศรษฐกิจของประเทศทำให้มีการพัฒนาเกาะเมืองอยุธยา ผู้คนจากหลายพื้นที่ เข้ามาอาศัยเป็นจำนวนมากทำให้พื้นที่บางส่วนของ โบราณสถานนอกจากจะถูกบุกรุกทำลายแล้วยังขาดความสวยงามมีขยะมูลฝอยกรูกร้าง สถานที่บริการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวไม่เหมาะสม เช่น ห้องสุขาในบริเวณมรดกโลกสกปรกใช้งานไม่ได้ ถนนหนทางไม่มีความสวยงามขาดความเป็นระเบียบ

การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น เรื่องการบูรณะซ่อมแซมโบราณสถาน พบว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้พยายามดูแลเรื่องนี้แต่ไม่สามารถแก้ไขได้ทั้งหมดทำให้ปัญหามีเพิ่มขึ้นหลายด้าน ประชาชนบางส่วนดูเหมือนจะขาดความรู้ขาดความเข้าใจในการอนุรักษ์ มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ของตนโดยใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือเท่านั้นซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวไม่เหมือนชาวศรีลังกา ดังที่ผู้เสวนาท่านหนึ่งกล่าวว่า

“...คนไทยไม่เหมือน คนศรีลังกา ...พิธีกรรมของชาวศรีลังกา เค้าให้ความสำคัญต่อศาสนา มาก ...แต่ชาวพุทธมีพระห้อยคอ กลับลักพระไปขาย หรือตั้งไว้เพื่อแสดงความมีเงิน ไม่ได้แสดงความศรัทธา มีแต่ใช้ศาสนาเพื่อการท่องเที่ยว...”

การดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นที่ผ่านมาทำให้ประชาชน มีความห่วงใยในการปฏิบัติเนื่องจากผู้บริหารที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือประชาชนบางคนใช้ความเป็นมรดกโลก

แสวงหาผลประโยชน์ในทางที่ผิด เช่น ความต้องการพัฒนาถนนภายในเกาะเมืองให้กว้างเพื่อรองรับความเจริญของเมือง ความต้องการสร้างศูนย์การค้า ความต้องการสะพานเชื่อมระหว่างเกาะเมืองกับพื้นที่ภายนอกซึ่งทำให้เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาสูญเสียเอกลักษณ์ที่แสดงความเป็นราชธานีเก่า ดังผู้เสวนาท่านหนึ่ง กล่าวว่า

“...มีการใช้ความเป็นมรดกโลก โฆษณาทางสื่ออย่างไม่มิชอบเขต”

นอกจากนั้นการดำเนินงานอนุรักษ์ของกรมศิลปากร ทำให้เจ้าหน้าที่ของกรมศิลปากร มี ปัญหา กับประชาชนที่ต้องถูกโยกย้ายบ้านเรือน เพื่อพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตกันชนในพื้นที่ที่กรมศิลปากรดำเนินงาน สำหรับการพัฒนาและอนุรักษ์ที่กลุ่มผู้นำบางกลุ่มได้ร่วมกันดำเนินการ ได้แก่ การทำความสะอาดรอบเกาะเมืองและการปล่อยปลาจำนวน 5 ล้านตัวลงแม่น้ำรอบเกาะเมืองในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2547 โดยความร่วมมือระหว่างกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา กองโรงงานวัดบูรณะเปิด อาสาสมัครสาธารณสุข นักเรียน นักศึกษาและประชาชน จำนวนประมาณ 200 คน

การแก้ปัญหาดังกล่าว ผู้เสวนาเห็นว่าควรจะต้องสร้างกระแสในชุมชนให้ประชาชนมีความรู้ ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาควบคู่กันไป วันนี้อยู่ว่าเป็นวิธีการปลูกกระแสและกระตุ้นให้ประชาชน สามารถคิดเป็นและความรู้ด้านนี้เพิ่มขึ้นส่วนหนึ่ง

หลังจากการเสวนา ผู้นำชุมชนได้แบ่งเป็น 3 กลุ่มแต่ละกลุ่มจะมีคณะนักวิจัยร่วมด้วยกลุ่มละ 1-2 คน กระบวนการขั้นตอนการวิจัยนี้ประยุกต์เทคนิคของA-I-C ร่วมกับการประชุมกลุ่มขั้นตอนการประชุมกลุ่มมีดังนี้

ขั้นที่ 1-2 ทบทวนสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันและคิดถึงภาพที่ปรารถนาในอนาคต โดยแต่ละกลุ่มได้รับฟังจากสมาชิกทุกคนในกลุ่มซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีวิทยากรประจำกลุ่มเป็นผู้อำนวยความสะดวกและกระตุ้นให้สมาชิกทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น ในที่นี้ประยุกต์โดยไม่ใช้การวาดภาพร่วมกันแต่มีการจับเสก้าที่สามารถสื่อให้สมาชิกได้ร่วมจินตนาการภาพในอดีต ปัจจุบันและอนาคต ซึ่งหลังจากนั้นทุกกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง

ขั้นที่ 3-5 การกำหนดวิธีการในการพัฒนา การวิเคราะห์ภาพรวมของแนวทางการพัฒนาและกำหนดทิศทางของการพัฒนา ในขั้นตอนนี้ได้ให้สมาชิกแต่ละกลุ่มอภิปรายและเสนอผลความคิดเห็นดังกล่าวให้กลุ่มใหญ่ได้รับทราบแสดงความเห

การดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ เสนอเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ความหมายของการอนุรักษ์และพัฒนา ศิลปกรรมท้องถิ่น

2. การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาในอดีตและปัจจุบัน
 3. ความคาดหวังของการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา
 4. แผนงาน/โครงการในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา
 5. อุปสรรคที่คาดว่าจะเกิดขึ้น
- สำหรับบรรยากาศขณะกลุ่มได้ร่วมคิด วิเคราะห์ วางแผนงาน/โครงการนั้น . ทุกกลุ่มให้ความสนใจและเสนอความเห็นอย่างกว้างขวาง บางกลุ่มมีสมาชิกประกอบด้วยทั้งชาวไทยมุสลิมและพระสงฆ์ แต่ทั้งกลุ่มได้เสนอข้อคิดเห็นโดยไม่มีความขัดแย้งใดๆ กระบวนการนี้ใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง

ระหว่างดำเนินกระบวนการมีอาหารว่างให้ผู้นำรับประทานทำให้บรรยากาศลดความเป็นทางการลงมากขึ้น ผู้นำชุมชนที่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นก็จะกล้าเสนอความเห็นร่วมกับกลุ่มมากขึ้น โดยนักวิจัยที่ประจำแต่ละกลุ่มเป็นผู้กระตุ้น

ภาพที่ 9-11 บรรยากาศการมีส่วนร่วมอภิปรายขณะดำเนินงานในกลุ่ม

จากนั้นทุกกลุ่มได้ร่วมแสดงความคิดเห็นของกลุ่มดังนี้
ความเห็นของกลุ่มที่ 1

ความหมายของการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น หมายถึง การที่ประชาชนช่วยดูแล

เรื่องความสะอาดของโบราณสถาน โบราณวัตถุ วัตถุอารามในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา งานแกะสลักไม้ หิน งานปั้นหม้อ งานสานปลาตะเพียน รวมทั้งสภาพของแม่น้ำลำคลองที่แสดงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวพระนครศรีอยุธยาในอดีต

การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ในอดีตเป็นหน้าที่ของหน่วยงานกรมศิลปากรเท่านั้น ประชาชนทั่วไปไม่มีโอกาสเข้ามาดำเนินงานเนื่องจากขาดความรู้

ปัจจุบันการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาได้เปิดโอกาสให้ผู้นำบางกลุ่มและประชาชนมีส่วนร่วมบ้างแต่ยังอยู่ในวงจำกัด การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นมีอุปสรรคหลายประการ เช่น การแกะสลักไม้มีไม้ขาดผู้สืบทอด ไม่มีหน่วยงานสนับสนุน นอกจากนั้นกฎระเบียบของกรมศิลปากรเป็นปัจจัยหนึ่งทำให้เป็นประชาชนประสบปัญหาในการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับหัตถกรรมหรือกรณีการอนุรักษ์และพัฒนาคลองที่ผ่านมา บางหน่วยงานไม่ปฏิบัติงานอย่างจริงจังและขาดการประสานงานกันทำให้การดำเนินการดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จ เช่น การทำความสะอาดคลอง ผู้เสนอรายงานกล่าวว่า

“ หน้าประตูวัดพระงาม มีฝักปอดเข้ามาเพราะกรมเจ้าท่าทำกับกรมชลประทานขาดการประสานงานกัน ...มีเรือลำเบ่อเริ่มมาเก็บแต่มีคนทำแค่ 2 คน ”

ความคาดหวังของการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา กลุ่มต้องการให้มีการดำเนินงาน โดยการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประชาชน นักเรียน นักศึกษาและวัด โดยให้มีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทั่วไปทราบเพื่อที่จะทำให้อเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยามีความสวยงาม สะอาดเป็นระเบียบมีการสืบสานสิ่งที่เป็นผลงานท้องถิ่น

แผนงาน/โครงการในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา กลุ่มได้เสนอโครงการที่เกี่ยวข้องดังนี้คือ

โครงการอนุรักษ์แม่น้ำลำคลอง โดยการเก็บฝักตบชวา ไม่ทิ้งขยะลงในแม่น้ำสายต่างๆ มีการรณรงค์ร่วมกัน

โครงการรักษาความสะอาดของที่สาธารณะ ตลาดสดต่างๆ ไปในเขตเทศบาลโดยการดำเนินการร่วมกันระหว่างประชาชนและเทศบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ส่วนผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการในโครงการข้างต้น กลุ่มได้เสนอว่าบุคคลดังกล่าวควรประกอบไปด้วยประชาชนชุมชนร่วมกับลูกบ้าน กรรมการชุมชน อสม.(อาสาสมัครสาธารณสุข)

นักเรียน นักศึกษาและองค์กรต่างๆ เช่น องค์กรกลุ่มสตรีแม่บ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลนครนครศรีอยุธยา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา กรมเจ้าท่า กรมชลประทาน ทหารและวัด นอกจากนี้จะต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ทราบทั่วกันเพราะจะทำให้ได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้นและควรดำเนินการในช่วงเวลาในวันสำคัญต่างๆ เช่น ปีใหม่ วันสงกรานต์ วัดเฉลิมพระชนม พรรษา ฯลฯ และต้องทำตลอดปี

สำหรับงบประมาณในการดำเนินการ กลุ่มที่ 1 ได้เสนอว่าควรขอการสนับสนุนจาก เทศบาลนครนครศรีอยุธยาและเมื่อดำเนินการไปแล้วควรมีการประเมินเป็นระยะๆ เพื่อดูว่างาน ก้าวหน้าหรือไม่และอุปสรรคที่คาดว่าจะเกิดขึ้น กลุ่มที่ 1 เห็นว่าเป็นเรื่องของขาดงบประมาณ สนับสนุนจากหน่วยงานเทศบาลฯและขาดความร่วมมือจากคนในชุมชน วัสดุอุปกรณ์หายากและ ดัดจริตเรื่องกฎระเบียบของกรมศิลปากร เช่น เรื่องการทำวัตถุเลียนแบบ

ความเห็นของกลุ่มที่ 2

ผู้นำเสนอผลงานของกลุ่มที่ 2 ได้เสนอความเห็นของกลุ่มดังนี้ การอนุรักษ์และพัฒนา ศิลปกรรมท้องถิ่น หมายถึง การรักษาไว้ไม่ให้ทรุดโทรม มากกว่าที่เป็นอยู่เพื่อเป็นมรดกของ ลูกหลานต่อไป ส่วนความหมายของการพัฒนา คือการรักษาและพัฒนา การช่วยกันดูแลในท้องถิ่น เป็นหูเป็นตาให้กับทางราชการ การทำนุบำรุงให้อยู่ในสภาพเดิม

การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ในอดีตมีการ ดำเนินงานเฉพาะบางส่วนโดยหน่วยงานกรมศิลปากรทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาเช่น การห้าม เคลื่อนย้ายชุมชนเก่า ห้ามบุกรุกสถานที่ในรัศมี 30 เมตรของโบราณสถานหรือที่หวงห้ามซึ่ง กำหนดโดยหน่วยงานของรัฐ ทำให้ประชาชนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ส่งผลให้โบราณ สถานเหลือจำนวนน้อย มีการถมคูคลองประวัติศาสตร์ เนื่องจากถูกทำลายโดยการรู้เท่าไม่ ถึงการณ์ ประชาชนไม่สนใจขาดความรู้และไม่เห็นคุณค่าของโบราณสถาน

การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบันยังคง สภาพไม่ดีขึ้นเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม การดำเนินชีวิต การขาดการศึกษา การใช้ เทคโนโลยีทำให้ศิลปกรรมท้องถิ่นเสื่อมโทรม

ความคาดหวังของการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ผู้แทนกลุ่มเสนอว่าผู้นำชุมชน และประชาชนควรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนา ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงจะทำให้ ศิลปกรรมท้องถิ่นได้รับการสืบสานจากประชาชนมากขึ้น นอกจากนี้จะส่งดีต่อส่วนรวม เช่น การรักษาความสะอาดของชุมชน ก็จะทำให้ชุมชนมีความสะอาดเป็นระเบียบสวยงาม

แผนงาน/โครงการในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม มีดังนี้

1. โครงการพัฒนาคลองประวัติศาสตร์ เช่น คลองมหาชัย คลองมะขามเรียง คลองท่อ คลองสวนพลู โดยการขุดลอกคลอง ทำความสะอาดคูคลอง
 2. โครงการประกวดแข่งขันเล่นดนตรีไทย
 3. โครงการเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชนเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น
- สำหรับผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการ กลุ่มเสนอว่าควรจะต้องประกอบด้วย ประชาชนในชุมชนนั้นๆ กรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เทศบาลนครนครศรีอยุธยา วัดมหาวิทาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ สำหรับประชาชนที่ควรมีส่วนร่วม ผู้รายงานกล่าวว่า

“ลอกคลองที่ไหน ก็เอาคนแถบนั้นมาช่วย เช่น ที่คลองมหาชัย ก็ต้องเอาคนชุมชนใกล้เคียง คลองมหาชัยมาทำ...”

ช่วงเวลาที่ควรดำเนินการ ผู้แทนกลุ่มเสนอว่ากลุ่มมีความเห็นเช่นเดียวกับกลุ่มที่ 1 สำหรับงบประมาณที่ต้องใช้ในการดำเนินการ ผู้แทนกลุ่ม 2 สรุปว่า ควรมาจากผู้มีส่วนร่วมทั้งหมด ส่วนอุปสรรคที่กลุ่มคาดว่าจะเกิดขึ้นคือขาดความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและวิทยาการที่จะให้ความรู้ด้านนี้อย่างจริงจัง

ความเห็นของกลุ่มที่ 3

ความหมายของการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ผู้เสนอผลงานของกลุ่ม 3 กล่าวว่า การอนุรักษ์ คือ การดำรงของเก่า รักษาจุดเด่น รื้อฟื้น เพิ่มเติมส่วนที่หายไป ส่วนการพัฒนาหมายถึง การทำให้ดีขึ้นทั้งรูปธรรมและนามธรรม แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นในอดีตคือ ประชาชนไม่ได้ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานข้างต้นทำให้ศิลปกรรมท้องถิ่นขาดการบำรุงรักษา ถูกทำลาย ไม่มีการรักษาความสะอาด การดำเนินงานด้านนี้ปัจจุบันก็ยังคงเป็นเหมือนในอดีต ดังที่ผู้นำเสนอผลงานของกลุ่ม 3 ได้กล่าวว่า

“ ทุกวันนี้ วัดวาอารามเก่าๆ ก็ยังคงถูกทำลาย แล่มไม่มีการบำรุงรักษา ขยะก็เยอะ สกปรกไม่สวยงาม คนก็ไม่ให้ความร่วมมือทำให้ดีขึ้น...”

โครงการที่ควรดำเนินการ ได้แก่โครงการปลูกจิตสำนึกประชาชน โครงการพัฒนาแกนนำเพื่อดำเนินการเป็นตัวอย่าง โครงการสร้างเครือข่ายในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้านนี้และต้องสร้างความเข้าใจแก่ประชาชนเพื่อก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมเพราะหากทุกคนมีความรู้ก็จะให้ความร่วมมือ โยงใยในรูปแบบของแต่ละชุมชนเอง ซึ่งจะเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ดังที่ผู้เสนอรายงานได้กล่าวว่า

“ชุมชนต้องตั้งกลุ่มพูดคุยกันเรื่องนี้ ให้มีคนที่แกนนำทำเป็นตัวอย่าง ถ้าทำได้ก็จะสอนคนอื่น ๆ ได้แล้วขยายไปชุมชนอื่นเป็นเครือข่าย แต่ละชุมชนก็จะมีแบบการทำงานเป็นของตนเอง ”

สำหรับคนที่จะมาร่วมดำเนินการนี้ได้แก่ประชาชนแต่ละชุมชน ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นไม่น่าจะมีแต่ควรพัฒนาให้ต่อเนื่อง

ความเห็นของกลุ่มที่ 4

ผู้แทนกลุ่มได้เสนอความเห็นของกลุ่มว่า การอนุรักษ์และการพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น หมายถึง การรักษาและพัฒนาให้ดีขึ้นทั้งเรื่องที่เป็นวัตถุ ประเพณี สิ่งที่ปฏิบัติและการดำรงชีวิตของประชาชน แต่สถานการณ์ที่ผ่านมามีการดำเนินการด้านนี้มีปัญหาเพราะประชาชนในชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการรับรู้ปัญหา เนื่องจากประชาชนให้ความสำคัญเรื่องปากท้องและการทำมาหากิน และเห็นว่าการอนุรักษ์และการพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่หรือของบุคคลที่เกี่ยวข้องทำให้ปรากฏสภาพของการบุกรุกทำลายซากวัตถุโบราณ วัตถุอาราม หรือการโจรกรรมวัตถุโบราณต่างๆ แม้ในปัจจุบันประชาชนยังขาดการมีส่วนร่วมในการดำเนินการด้านนี้ เช่น ประชาชนยังไม่รักษาความสะอาดของ คูคลองมีการทิ้งขยะในลำคลอง นอกจากจะทำให้พื้นที่รอบๆ โบราณสถานไม่สวยงาม ไม่มีระเบียบแล้วยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค อย่างไรก็ตามประชาชนทั่วไปก็ต้องการให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ดังที่ผู้เสนอรายงานกลุ่มที่ 4 กล่าวว่า

“...แต่แต่ละคนคิดแต่ละเรื่องรายได้ เรื่องปากท้อง คิดว่าต้องมีคนทำให้เขา อยากมีแต่ไม่ทำทำให้เจอพระพุทธรูปเศียรขาดหรือพระกรขาดที่วัดหลวงพ่อพระนอน ตรงประตูชัย” “คูคลองบางที่ก็มีชาวบ้านมาทิ้งขยะเยะเยะ บางที่มีน้ำขัง เกิดไวรัสน้ำเชื้อโรค สิ่งแวดล้อมแย่ ”

ความคาดหวังของการอนุรักษ์และการพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น กลุ่มนี้เห็นว่า ต้องการเห็นพื้นที่บริเวณเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาที่มีความสะอาด มีการบำรุงรักษาวัดวาอารามเก่าๆ ไม่ต้องการเห็นการทำลายพระพุทธรูป ต้องการเห็นการปฏิบัติตามกฎระเบียบของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถดำเนินการได้โดยการสร้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชน ส่วนการพัฒนาเรื่องของความสะอาดสามารถทำได้โดยเริ่มจากจุดเล็กๆ เช่น เริ่มจากบ้านเรือนและขยายไปยังชุมชนและต้องการปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องและมีวิธีการให้ประชาชนทำทำกฎระเบียบนั้น เนื่องจากประชาชนบางคนขาดจิตสำนึก ดังที่ผู้นำเสนอรายงานว่า

“บางคนจิตสำนึกไม่มี ทำอย่างไรก็ปฏิบัติไม่ได้ ต้องออกกฎหมาย ขยะบ้านตัวเองขนไปทิ้งที่อื่น ไม่รู้จักสงวนของที่เป็นสาธารณะประโยชน์... คนสร้างปัญหาคิดว่าตนเองไม่ใช่ฝ่ายแก้ปัญหาค่ะ”

ในอดีตการพูดคุยในประเด็นนี้ในพื้นที่น้อยมากทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมน้อยไปและกิจกรรมที่ทำไม่ต่อเนื่อง ความสามารถของตัวแกนนำในการดำเนินการยังต้องพัฒนาโดยเฉพาะเรื่องการพูด (พูดให้เป็น) และเมื่อแกนนำมีความสามารถแล้วก็จะสามารถถ่ายทอด โน้มน้าวให้คนในชุมชนปฏิบัติตามแต่การดำเนินการเรื่องนี้กลุ่มเห็นว่าต้องใช้เวลาเพราะปัญหาเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมานาน การพัฒนานอกจากจะพัฒนาคนแล้วผู้นำเสนอเห็นว่าต้องพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ คุณภาพประชาชนและจิตใจ การพัฒนาต้องพัฒนาทั้งชุมชนเล็กและชุมชนใหญ่ โดยให้ผู้นำเรียนรู้จากปัญหาและแก้ปัญหที่พบ มีการปรับวิกฤตเป็นโอกาสและอาศัยทรัพยากรบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์โดยไม่ใช้เงินเป็นเครื่องมือหลักในการแก้ปัญหาดังที่เคยเป็น ดังที่ผู้นำเสนอกล่าวว่า

“เอาคนพวกนี้ไปถ่ายทอดคนในชุมชน เชื่อมโยงให้เขาเห็นคุณ เห็น โทษ แต่ต้องใช้เวลาเพราะเป็นปัญหาที่หมักหมมมานาน... การพัฒนาชุมชนเล็กและใหญ่สามารถที่จะนำมาจัดการได้ โดยเรียนรู้และไปหาปัญหา ต้องเรียนรู้ด้วยตัวของผู้นำเอง ชาวบ้านยังคิดว่าไม่ใช่เรื่องของตน ...เพราะการเอาเงินมาจัดการให้ตั้งคนเข้ามาอยู่ในระเบียบวินัย ทำไปก็แก้และเรียนรู้ไป... ไม่นำทรัพยากรบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ควรปรับวิกฤตให้เป็นโอกาส อย่าเอาเงินมาเป็นปัจจัยในการกระทำและคนในชุมชนขาดปัญญาที่จะนำเงินมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ไม่เกิดการเรียนรู้”

สำหรับแผนงาน / โครงการแก้ปัญหาด้านนี้กลุ่มนี้ได้เสนอว่า ควรมีโครงการพัฒนาผู้นำ (ประธานชุมชน) หรือการพัฒนาแกนนำซึ่งไม่ใช่แกนนำซึ่งตั้งจากหน่วยงานของรัฐ โดยมีวัตถุประสงค์ว่าเมื่อผ่านโครงการพัฒนาผู้นำนี้แล้วจะทำให้ผู้นำเหล่านี้ควรมีคุณสมบัติพิเศษคือมีจิตเป็นสาธารณะ มีการประสานงานและร่วมมือกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน มีทักษะรู้จักใช้วิธีและกลยุทธ์ให้ประชาชนมีส่วนร่วม สำหรับหน่วยงานที่ต้องมาร่วมดำเนินการคือหน่วยงานที่ต้องให้ความรู้ด้านนี้แก่ผู้นำและกลุ่มไม่เห็นว่าจะมีอุปสรรคใดๆ เกิดขึ้นเพราะเป็นการแลกเปลี่ยนปัญหาที่มีอยู่ให้ทุกคนทราบเท่านั้น

หลังจากทุกกลุ่มได้เสนอความเห็นของกลุ่มแล้วได้มีผู้เสนอว่าควรดำเนินการเฉพาะจุด และให้นำโครงการที่ทุกกลุ่มเสนอไปปรับใช้เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่ชุมชนอื่นๆ . ก่อนและขยายเครือข่ายไปยังชุมชนอื่นซึ่งนักวิจัยรับว่าจะประสานกับแกนนำของกลุ่มเพื่อพิจารณาว่าชุมชนใดจะรับไปดำเนินการ

ภาพที่ 12 การนำเสนอผลงานกลุ่ม

ภาพที่ 13 การรับใบเกียรติบัตรหลังการประชุม

การถอดบทเรียนจากการดำเนินการ

ด้านความรู้ที่ผู้นำชุมชนได้รับ พบว่ามีวิทยากรที่ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นทั้งหมดเป็นบุคคลที่ดำเนินงานในพื้นที่ จากการสอบถามผู้นำชุมชนพบว่าผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ตอบว่าได้รับความรู้ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นมากขึ้น นอกจากนั้นผู้นำชุมชนหลายท่านได้ให้ความสนใจกับการขับเสภา จากผศ.ไพศาล วงศ์ศิริที่เน้นเรื่องความเปลี่ยนแปลงของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ซึ่งทำให้วิถีชีวิตประชาชนในปัจจุบันเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมที่เน้นเฉพาะความเจริญด้านวัตถุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการดำเนินการวิจัยนี้ได้มีส่วนกระตุ้นให้ผู้มีส่วนร่วมทุกคนได้เรียนรู้ร่วมกันในด้านการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เริ่มตั้งแต่ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นปัญหาภาพรวมของชุมชนไม่ใช่ของผู้ใดผู้หนึ่ง มีการร่วมอภิปราย เสนอความเห็นทุกขั้นตอนของกระบวนการวิเคราะห์ปัญหา การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การวางแผนแก้ไขปัญหาร่วมกัน รวมไปถึงจนถึงการติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

ด้านความสนใจที่ผู้นำชุมชนในการร่วมกิจกรรม จากแบบบันทึกการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมซึ่งนักวิจัยได้มอบหมายให้นักศึกษาชั้นปีที่ 3 ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาเป็นผู้บันทึก พบว่าผู้นำชุมชนทั้งหมดทุกกลุ่มให้ความสนใจในประเด็นปัญหาต่างๆ ที่นำมาเสนอในการประชุม เพราะเมื่อมีการแบ่งกลุ่มเพื่ออภิปรายและรวบรวมความคิดของกลุ่มมานำเสนอในกลุ่ม

ใหญ่ พบว่าทุกกลุ่มได้อภิปรายเสนอแนวคิด ถกแถลงปัญหาและประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง มีการวิเคราะห์ปัญหาพร้อมกันจัดลำดับปัญหาพร้อมกันและวางแผนแก้ไขปัญหาร่วมกัน รวมทั้งกำหนดการประเมินผลและกำหนดบุคคลที่จะร่วมดำเนินกิจกรรมดังกล่าว ผู้นำชุมชนเกือบทั้งหมดมีโอกาสนเสนอความเห็นอย่างทั่วถึงแต่ยังมีผู้นำบางท่านเท่านั้นที่เสนอความเห็นค่อนข้างน้อยแม้ว่านักวิจัยได้กระตุ้น ด้านความสนใจจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพบว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจพอสมควรเนื่องจากบางท่านร่วมในการประชุมเชิงปฏิบัติตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งเสร็จสิ้นกระบวนการ เช่น เจ้าหน้าที่จากเทศบาลนครนครศรีอยุธยา บางท่านได้ร่วมให้ความรู้และเสนอว่าหากมีการดำเนินการเช่นนี้อีกคนก็มีความเต็มใจและยินดีจะมาร่วมดำเนินการอีก

4.2 ระยะเวลาหลังการวิจัย

หลังจากนักวิจัยได้ประสานงานกับกลุ่มแกนนำของผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้วกลุ่มได้เสนอว่าควรมีการศึกษาดูงานสถานที่ที่ไม่ไกลนักเพื่อจะกระตุ้นให้เกิดแนวคิดมาปรับปรุงการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา กลุ่มได้กำหนดสถานที่ ระยะเวลาและบุคคลที่จะร่วมในการศึกษาดู ในวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2548

การดำเนินการศึกษาดูงานการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เกาะเกร็ด จ.นนทบุรี วันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2548 มีผู้นำชุมชนร่วมศึกษาดูงานประกอบด้วยผู้นำศาสนาพุทธ 3 รูป (จากวัดรัตนชัย 2 รูปและวัดพญางิ้วหว้า 1 รูป) กรรมการวัดรัตนชัย 10 ท่าน ตัวแทนผู้นำชุมชน 20 คน เจ้าหน้าที่จากเทศบาลนครนครศรีอยุธยา 1 คน ครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนชุมชนป้อมเพชรจำนวน 10 คน คณะนักวิจัย 6 คน รวมผู้ร่วมศึกษาดูงานทั้งสิ้น 50 คน

ระหว่างการเดินทางโดยรถโดยสารจากวัดรัตนชัยไปทำน่านนทบุรี นักวิจัยได้ขอให้ผู้ร่วมศึกษาดูงานทุกคนได้แนะนำตนเองอีกครั้ง บรรยากาศหลังการแนะนำตัวมีความอบอุ่นและเป็นกันเองมากขึ้น มีการซักถามรายละเอียดของการศึกษาดูงานสลับเสียงพูดคุยหัวเราะเป็นระยะๆ ผู้นำชุมชนบางคนพูดคุยถึงเรื่องที่ต้องเนื่องจากการประชุมที่ผ่านมาและหลายคนเห็นว่าควรจะได้มีการพูดคุยกันอีกหลังจากการศึกษาดูงานครั้งนี้

เมื่อถึงทำน่านนทบุรี คณะศึกษาดูงานได้โดยสารเรือโดยสารข้ามฟากไปยังเกาะเกร็ด คณะได้รับการต้อนรับจากตัวแทนผู้นำชุมชนเกาะเกร็ดและเจ้าหน้าที่ของเทศบาลนทบุรีซึ่งได้นำคณะผู้ศึกษาดูงานเดินเยี่ยมชมสภาพในเกาะเกร็ด ระหว่างเดินทางคณะผู้มาต้อนรับได้บรรยายความเป็น

มาของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สื่อชื่อแห่งนี้และคณะผู้ศึกษาดูงานได้ซักถามด้วยความสนใจในประเด็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาทั้งด้านโบราณสถาน วัด วิถีชีวิตปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชนแห่งนี้ คณะผู้ศึกษาดูงานให้ความสนใจกับกิจกรรมนี้มาก นอกจากจะซักถามผู้นำการศึกษาดูงานแล้ว ยังได้ซักถามชาวบ้านที่อาศัยในเกาะเกร็ดด้วย

ในการซักถามประเด็นของการอนุรักษ์และพัฒนา หลายคนเห็นว่าเกาะเมืองมีสภาพที่คล้ายคลึงกับเกาะเกร็ด ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า

“เกาะเกร็ด มีสภาพคล้ายเกาะเมืองอยุธยา เพราะเป็นเกาะ มีวัดวาอาราม มีของเก่า เค้
อนุรักษ์ไว้ได้มาก ทำให้เป็นจุดขายที่น่าสนใจ ”

ประโยชน์ที่จะเกิดหามีการอนุรักษ์และพัฒนาเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ผู้นำชุมชนเห็นว่าจะทำให้ศิลปกรรมท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นวัดวาอาราม โบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญบูรณะจะได้รับการบูรณะ รักษาความสะอาดจากชุมชนทำให้ถึงความสวยงามและเอกลักษณ์ของความเป็นราชธานีในอดีต ส่วนการอนุรักษ์และพัฒนางานหัตถกรรมท้องถิ่นต่างๆ เช่น งานจักสาน งานแกะสลัก การทำอาหารคาวหวานของท้องถิ่นก็จะทำให้ศิลปกรรมท้องถิ่นเหล่านี้ได้รับการฟื้นฟู มีการสืบทอดสู่ลูกหลาน สิ่งที่จะทำให้ได้ประโยชน์ต่อเนื่องคือ ทำให้มีเกิดความร่วมมือกันเหมือนกับชุมชนเกาะเกร็ดซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ทำให้ชุมชนมีรายได้จากการเปิดพื้นที่ใหม่ นอกเหนือจากประโยชน์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ดังคำกล่าวของผู้ศึกษาดูงานท่านหนึ่ง

“ ถ้าเราทำได้แบบเค้า เราก็จะมีที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพราะเราจะรวมกันขายเฉพาะของที่เป็นของอยุธยา เช่น อาหาร ขนมโบราณ งานจักสานปลาตะเพียน รวมกันทำเป็นที่ๆ ให้ชุมชนนำของที่เป็นเอกลักษณ์มาขาย ชาวบ้านแถบนั้นก็จะได้เงินจากการขายของให้นักท่องเที่ยว ที่เกาะเกร็ดเค้ามีของที่เป็นเอกลักษณ์ชุมชนไม่มากเท่าเรา แต่อยุธยามีมากกว่าตั้งเยอะ เราน่าจะทำได้นะ ”

หลังการพูดคุยซักถามตัวแทนผู้นำชุมชนเกาะเกร็ดประเด็นต่างๆ แล้วผู้นำชุมชนที่ศึกษาดูงานต่างเกิดแรงบันดาลใจที่จะนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานในชุมชนโดยเสนอให้มีการพบปะพูดคุยกันอีกครั้งเพื่อวางแผนการดำเนินการให้ต่อเนื่อง ในวันที่ 2 กันยายน 2548 ที่วัดรัตนชัย

ภาพที่ 14-17 บรรยากาศระหว่างการศึกษาดูงานการอนุรักษ์และพัฒนาของชุมชนเกาะ
เกร็ด

ระหว่างโดยสารเรือข้ามฟากไปเกาะเกร็ด

กลุ่มผู้นำสตรีที่ร่วมศึกษาดูงาน

แะไหว้พระ

ดูงานปั้นหม้อ เอกถักษณ์ของชุมชนเกาะเกร็ด

ผลการดำเนินงานวันที่ 2 กันยายน 2548

การประชุมดำเนินการที่ ห้องสมุดประชาชน วัดรัตนชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา เวลา 13.30-15.30 น. ผู้เข้าประชุมประกอบด้วย

1. เจ้าอาวาสวัดรัตนชัย
2. พระมหาเกษต์ ชวนปัญญา โย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพนัญเชิง
3. พระมหาจำเนียร วัดรัตนชัย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดรัตนชัย
4. นายชาวลิต โปธิเจริญ สำนักงานเทศบาลนครนครศรีอยุธยา
5. นายรังสรรค์ พานดอกไม้ ผู้นำชุมชนป้อมเพชร
6. นางบุญสม กลิ่นเกษร ผู้นำชุมชนประตูชัย
7. นางอัมพร แก้วกล้า ผู้นำชุมชนประตูชัย
8. นางฉวีวรรณ สิงห์ธรรม ผู้นำชุมชนวังไชยพัฒนา
9. นางจรี อภิรักษ์ ผู้นำชุมชนวังไชยพัฒนา
10. นางชั้น เอี่ยมศักดิ์ ผู้นำชุมชนประตูชัย
11. นางคล้อย คุณเหม ผู้นำชุมชนประตูชัย
12. น.ต. ผดาสวัสดิ์ วุฒิมานานนท์ ผู้นำชุมชนป้อมเพชร
13. นางปิยาภรณ์ วงษ์โพธิ์ดี ผู้นำชุมชนประตูชัย
14. นางอำนวย มีแสงเพชร ผู้นำชุมชนประตูชัย
15. นางประยูร ดันจันทน์ ผู้นำชุมชนป้อมเพชร
16. นางประภา ส่งสวัสดิ์ กรรมการวัดรัตนชัย
17. นายศิริ ส่งสวัสดิ์ กรรมการวัดรัตนชัย
18. นายทองอยู่ เดชะนนท์ ผู้นำชุมชนป้อมเพชร
19. นักวิจัย

ภาพที่ 18-21 บรรยายการประชุม วันที่ 2 กันยายน 2548

พระมหาเกณท์ ชวนปัญญา
เสนอแนวคิดด้านการอนุรักษ์และพัฒนาหลังการศึกษาดูงาน

แบ่งกลุ่มระดมความคิดเขียนแผนงาน/โครงการ

ผลการประชุม

ที่ประชุมสรุปและอภิปรายผลการศึกษาคูงานที่ เกาะเกร็ด จ.นนทบุรี ดังนี้

1. ลักษณะพื้นที่และทุนทางสังคม

1.1 พื้นที่ในเกาะเกร็ดเป็นพื้นที่คล้ายกับเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเนื่องจากมีสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นเกาะ เช่นเดียวกัน

1.2 ทุนทางสังคมของเกาะเกร็ดมีเช่นเดียวกับเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาและเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาน่าจะมีทุนทางสังคมของพื้นที่มากกว่าในเกาะเกร็ด

1.3 การเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยามีมากกว่าเกาะเกร็ด เนื่องจากเกาะเกร็ดไม่มีสะพานข้ามแม่น้ำจากพื้นที่จังหวัดไปยังเกาะเกร็ด ทำให้ลักษณะอาคารที่พักอาศัยในเกาะเกร็ดคงสภาพเดิมมากกว่าในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

2. ลักษณะความร่วมมือของประชาชนและผู้นำชุมชน

2.1 ประชาชนในเกาะเกร็ดให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดีในการพัฒนาและอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น

2.2 ผู้นำชุมชนในเกาะเกร็ดสามารถกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและอนุรักษ์เกาะเกร็ดได้

2.3 ประชาชนในเกาะเกร็ดได้รับประโยชน์จากการพัฒนาและอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น โดยที่ประชาชนที่อาศัยในเกาะเกร็ดทุกบ้านสามารถผลิตหรือขายสินค้าทั้งที่เป็นเอกลักษณ์ของเกาะเกร็ดและสินค้าอื่นๆ

2.4 ระยะเวลาในการดำเนินการ การดำเนินการพัฒนาและอนุรักษ์เกาะเกร็ดไม่ประสบความสำเร็จในเวลาสั้นๆ หากเริ่มจากจุดเล็กๆ และขยายต่อไปเรื่อยๆ จนกระทั่งประสบความสำเร็จในปัจจุบัน

2.5 การให้ความเห็นเพิ่มเติม พระมหาเกณท์ ชวนปัญญา ได้กล่าวว่า การพัฒนาและการอนุรักษ์เป็นหน้าที่ของชาวพระนครศรีอยุธยาทุกคนที่ต้องร่วมมือกัน เพราะหากไม่ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง สิ่งปรากฏปัจจุบันก็จะสูญสลายไปตามเวลา และหากมีการดำเนินการด้านนี้ก็ยินดีสนับสนุนเต็มที่ แต่ทุกคนควรฟังตนเองก่อน โดยกล่าวว่า

“อดตาหิ อดตาโนนาโธ...”

สมาชิกในกลุ่มได้ลงความเห็นว่าจะเสนอแผนงาน/โครงการเพื่อดำเนินการให้ชุมชนของตนได้รับการพัฒนาและอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นเช่นเดียวกับเกาะเกร็ด โดยที่สมาชิกในกลุ่ม

เห็นว่านอกจากจะเป็นการสืบสานเอกลักษณ์ของพื้นที่แล้วยังจะทำให้ประชาชนได้รับประโยชน์ เนื่องจากจะเป็นการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใหม่ซึ่งจะทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมในชุมชนไม่เฉพาะพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเดิม สิ่งต่อเนื่องคือประชาชนมีงานทำ และมีรายได้เพิ่มขึ้น

3. การเสนอแผนงาน/โครงการ

ผู้นำชุมชนได้แบ่งกลุ่มกันเป็น 3 กลุ่มตามพื้นที่ และค้นหาว่าในพื้นที่ตนเองมีทุนทางสังคมใดบ้างที่จะนำมาพัฒนาและอนุรักษ์ผลของการแบ่งกลุ่มมีดังนี้

3.1 กลุ่มวัดรัตนชัย ทุนทางสังคมที่มีคือ

3.1.1 วัดรัตนชัย ซึ่งเป็นวัดสำคัญสมัยอยุธยา ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำซึ่งเป็นจุดที่แม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำป่าสักมาบรรจบกันและอยู่ตรงกันข้ามกับวัดพนัญเชิงวรวิหาร ซึ่งเป็นวัดสำคัญและเป็นแหล่งที่ศาสนิกชนทั้งไทยและไทยเชื้อสายจีนนิยมมาสักการะจำนวนมาก วัดรัตนชัยมีพระพุทธรูปเก่า มีรูปหล่อของสมเด็จพระพุฒาจารย์(โต) มีทำน้ำเลี้ยงปลา มีร้านขายอาหารริมน้ำที่ประชาชนละแวกนั้นรู้จัก รวมทั้งแถบนั้นเป็นที่ตั้งของโบราณสถานสำคัญคือ ป้อมเพชรซึ่งตั้งบริเวณที่แม่น้ำป่าสักและแม่น้ำเจ้าพระยาบรรจบกันและไม่ไกลจากวัดรัตนชัย

3.1.2 วัดสุวรรณคาราราม เป็นวัดสำคัญประจำราชวงศ์จักรี ตั้งอยู่ริมถนนอุทองไม่ไกลจากวัดรัตนชัยเท่าใดนัก

3.2 กลุ่มวังไชยพัฒนามีทุนทางสังคมคือ อยู่ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ด้านหนึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยา อีกด้านหนึ่งอยู่ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ในชุมชนมีการประกอบอาชีพสานปลาตะเพียนและการทำโรตีสายไหม

3.3 กลุ่มประตูลอย มีทุนทางสังคมคือ

3.3.1 บ้านทรงไทยซึ่งมีสิ่งแวดล้อมสวยงามสะอาดด้านหนึ่งติดแม่น้ำเจ้าพระยา มีไม้ดอกไม้ประดับปลูก มีความร่มรื่น ระยะทางไม่ห่างจากริมถนนอุทอง

3.3.2 บ้านที่สืบสานอาชีพทำขนมซึ่งเป็นขนมไทย เช่น ขนมก๊วยลิม ถั่วฝักยาว ขนมชั้นซึ่งประดิษฐ์เป็นรูปปลาและมีjingkongปลอดสารพิษ

จากนั้นแต่ละกลุ่มได้ร่วมกันจัดทำแผนงาน/โครงการในการอนุรักษ์และพัฒนา 2 โครงการ ดังนี้

โครงการพัฒนาและอนุรักษ์วัดรัตนชัย(วัดจีน)

โดยกรรมการวัดรัตนชัย

1. หลักการและเหตุผล

วัดรัตนชัยเป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ในวัดมีพระพุทธรูปสัมริดเงิน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น วัดนี้มีอาณาเขตด้านหน้าติดถนนอุทงและด้านหลังติดแม่น้ำป่าสักซึ่งฝั่งตรงกันเป็นวัดพญางิ้วหวารวิหารซึ่งเป็นวัดที่สำคัญแห่งหนึ่งและมีพุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวเดินทางไปสักการะจำนวนมาก ส่วนฝั่งตรงกันข้ามด้านถนนอุทงเป็นที่ตั้งของวัดสุวรรณคารารามซึ่งเป็นวัดที่สำคัญเนื่องจากเป็นวัดประจำราชวงศ์จักรี

นอกจากวัดรัตนชัยจะมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังมีรูปหล่อของพระสงฆ์ที่ประชาชนให้ความเคารพเลื่อมใส นับถือศรัทธาอย่างยิ่งจำนวน 3 องค์คือ (1) รูปหล่อหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ จ.ปัตตานี (2) รูปหล่อสมเด็จพระพุฒาจารย์(โต) วัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพฯ และ (3) รูปหล่อหลวงปู่ศุข วัดปากคลองมะขามเฒ่า จ.ชัยนาท นอกจากนี้วัดรัตนชัยยังมีประตูช่องกุด ซึ่งเป็นประตูทางเข้าออกของกำแพงเมืองที่สมบูรณ์ที่สุดในสมัยอยุธยาที่หลงเหลือในปัจจุบัน ประตูนี้ตั้งอยู่ในบริเวณวัดและนับว่าเป็น โบราณสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัด พระนครศรีอยุธยา บริเวณนี้ยังมีโบราณสถานที่สำคัญคือซากป้อมปืนใหญ่ราชฤทธิและซากป้อมเพชรที่ตั้งไม่ไกลจากบริเวณวัดนี้นัก

บริเวณริมแม่น้ำป่าสักของวัดรัตนชัยมีแพปลาของวัดที่สร้างให้ประชาชนนำอาหารไปเลี้ยงปลาซึ่งมีปลาจำนวนมาก นอกจากนี้บริเวณริมเขื่อนที่พังและมีบริเวณบางส่วนของที่พอใช้งานได้เป็นที่ตั้งของร้านอาหารที่จำหน่ายให้กับประชาชนที่ตั้งใจมารับประทานอาหาร แต่ทุกวันจะมีประชาชนมาซื้อหาอาหารบริเวณนี้ไม่ต่ำกว่าวันละ 200 รายเนื่องจากมีอาหารหลากหลายประเภทและมีบรรยากาศดี

วัดนี้นอกจากจะเป็นศูนย์รวมของประชาชนแล้วยังได้แบ่งเนื้อที่ส่วนหนึ่งจัดตั้งห้องสมุดประชาชนร่วมกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับประชาชนทั่วไปและวัดยังได้ดำเนินการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคลื่น FM 88.25 MHz ซึ่งสามารถให้ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่โดยรอบได้เป็นอย่างดี

จากการปรึกษาหารือของพระครูรัตนชยาทร เจ้าอาวาสวัดรัตนชัย พระมหาจำเนียร ตนติปาโล ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดรัตนชัยได้ประชุมร่วมกับคณะกรรมการวัด ได้ผลสรุปว่า การพัฒนาและอนุรักษ์วัดรัตนชัยควรดำเนินแบบบูรณาการให้ครอบคลุมทั้งในพื้นที่ภายในวัดและ

พื้นที่ที่รื้อน้ำโดยวัดควรพัฒนาด้านความสะอาดและความสวยงามเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้เดินทางไปนมัสการพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ หากมีการพัฒนาพื้นที่ที่รื้อน้ำจากวัดรัตนชัยถึงทำน้ำวัดสุวรรณดาราราม(ท่าเสด็จ) จะทำให้มีพื้นที่ที่ประชาชนสามารถนำสินค้าที่แสดงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและชุมชนต่างๆมาจำหน่ายซึ่งจะทำให้วัดรัตนชัยสามารถพัฒนาเป็นจุดท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อีกแห่งหนึ่งในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาที่สามารถเชื่อมโยงกับวัดสุวรรณดารารามและวัดพนัญเชิงวรวิหารได้

ผลการดำเนินงานนี้ จะเป็นการพัฒนาและอนุรักษ์วัดและบริเวณโดยรอบซึ่งส่งผลให้เป็นการส่งเสริมการสร้างรายได้แก่ชาวชุมชนและประชาชนชาวพระนครศรีอยุธยาอีกด้วย วัตถุประสงค์ของการดำเนินงานนี้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและการเสริมสร้างรายได้แก่ประชาชน รวมทั้งสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอีกด้วย

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อให้มีการพัฒนาและอนุรักษ์วัดรัตนชัย(วัดจีน) วัดสุวรรณดารารามและโบราณสถานป้อมเพชร
- 2.2 เพื่อพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ต่อเนื่องกับวัดสุวรรณดารารามและวัดพนัญเชิงวรวิหาร
- 2.3 เพื่อเสริมสร้างให้ประชาชนในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยามีพื้นที่สร้างรายได้เพิ่มขึ้น

3. เป้าหมาย

- 3.1 สร้างทางเดินเป็นคอนกรีตเสริมเหล็กกว้างประมาณ 3 เมตร ยาวประมาณ 200 เมตร เชื่อมระหว่างวัดรัตนชัยและทำน้ำวัดสุวรรณดาราราม
- 3.2 พัฒนาความสะอาดในพื้นที่วัดรัตนชัย วัดสุวรรณดารารามและโบราณสถานป้อมเพชร
- 3.3 พัฒนาความสะอาดในบริเวณวัดรัตนชัย ทุกเดือน
- 3.4 ประชาสัมพันธ์เพื่อให้ทุกคนได้ทราบแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพิ่มขึ้น

4. วิธีดำเนินงาน

- 4.1 การประชุมระหว่าง ผู้นำศาสนา กรรมการวัด ผู้นำชุมชน สถาบันการศึกษาในพื้นที่
- 4.2 เสนอโครงการแก่เทศบาลนครนครศรีอยุธยา
- 4.3 ดำเนินการสร้างทางเดินคอนกรีตเสริมเหล็ก
- 4.4 ดำเนินการพัฒนาความสวยงามและความสะอาด

- 4.5 ประชาสัมพันธ์ ประสานงานกับ ททท.
- 4.6 จัดพื้นที่จำหน่ายสินค้าที่ริมเขื่อน
5. **ระยะเวลาดำเนินงาน**
เริ่มปีงบประมาณ 2549
6. **งบประมาณ**
 - 6.1 จากเทศบาลนครนครศรีอยุธยา เพื่อ ใช้สร้างทางเดินคอนกรีตเสริมเหล็ก การพัฒนาความสะอาดและ การประชาสัมพันธ์
 - 6.2 จากการใช้มีส่วนร่วมของประชาชน โรงเรียนและวัดในพื้นที่เป้าหมาย
7. **ผลที่คาดว่าจะได้รับ**
 - 7.1 วัดและ โบราณสถาน ได้รับการพัฒนาและอนุรักษ์จากความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วัดและชุมชน
 - 7.2 แหล่งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้รับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว
 - 7.3 ประชาชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวในพื้นที่แห่งนี้เพิ่มขึ้น
8. **ผู้เสนอโครงการ**
 - 8.1 อาจารย์ประภา ส่งสวัสดิ์
 - 8.2 กรรมการวัดรัตนชัย
 - 8.3 ชาวชุมชนป้อมเพชร
9. **ที่ปรึกษาโครงการ**
 - 9.1 พระครูจันทยยาทร เจ้าอาวาสวัดรัตนชัย
 - 9.2 พระมหาเกษม วัฒนปัญญา วัดพนัญเชิงวรวิหาร
 - 9.3 พระมหาจำเนียร ตนติปาโล วัดรัตนชัย
 - 9.4 นายศิริ ส่งสวัสดิ์ ไวยาวจรวัดรัตนชัย
 - 9.5 ผศ. ดร .นพวรรณ ธีระพันธ์เจริญ
 - 9.6 นายเชาวลิต โปธิเจริญ
10. **ผู้อนุมัติโครงการ**
นายกเทศมนตรีเทศบาลนครนครศรีอยุธยา

โครงการ บ้านไทย ไครสวาย

โดยชุมชนบ้านประตู่ชัย

1. หลักการและเหตุผล

ปัจจุบันความเจริญที่เข้ามาในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีประชาชนเข้ามาทำมาหากินในพื้นที่นี้มากขึ้น นอกจากนั้นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีวัฒนธรรมหลายสิ่งหลายประการของชาวบ้านแถบนี้ได้เปลี่ยนแปลงไป ความจำกัดด้านพื้นที่พักอาศัย ความจำเป็นด้านเศรษฐกิจสังคมได้ส่งผลให้ลักษณะบ้านเรือนที่แสดงถึงความเป็น “ชาวน้ำ” ของคนเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเปลี่ยนแปลงไป ด้วย สิ่งที่ปรากฏปัจจุบันคือ บ้านทรงไทยได้ถูกลดและแพริมน้ำค่อยๆ ถูกแทนที่ด้วยตึกคอนกรีตรูปทรงสี่เหลี่ยมที่ไม่แสดงเอกลักษณ์ของชาวกรุงเก่าแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตามยังมีบ้านทรงไทยบางหลังยังสามารถด้านกระแสสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” นี้บ้างและสามารถดำรงชีวิตความเป็นอยู่ได้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน มีการสืบทอดการผลิตสินค้าที่แสดงภูมิปัญญาของคนในพื้นที่ที่ ซึ่งหากไม่มีการอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้แล้ว ลักษณะบ้านทรงไทยที่บ่งบอกภูมิปัญญาบรรพบุรุษไทย ที่สามารถสร้างที่พักอาศัยให้ประสานกลมกลืนกับสภาพภูมิอากาศภูมิประเทศของ “ชาวน้ำ” ก็คงจะเหลือเพียงบ้านทรงไทยจำลองหลังเล็กๆ ในกล่องกระจกไว้ให้คนรุ่นต่อไปได้ศึกษาเท่านั้น

ในตำบลประตู่ชัย มีบ้านทรงไทยที่สมควรได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว 2 แหล่ง คือ

1. บ้านคุณป้าอำนาจ มีแสงเพชร เลขที่ 27 หมู่ 2 ถนนอุททอง ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีสภาพบ้านเป็นบ้านทรงไทย ด้านหลังบ้านติดแม่น้ำเจ้าพระยา ภายในบ้านมีความสะอาด สวยงามด้วยไม้ดอก ไม้ประดับ และสามารถเดินเข้าไปในบ้าน โดยไม่ห่างจากริมถนนอุททองเท่าใดนัก
2. บ้านคุณป้าบุญสม กลิ่นเกษร เลขที่ 32/2 หมู่ 3 ถนนอุททอง ตำบลประตู่ชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีบ้านเป็นบ้านทรงไทย รมรื่น สะอาดสะอาดและตั้งริมแม่น้ำเจ้าพระยาเช่นกัน นอกจากนั้นยังมีสิ่งที่น่าสนใจและควรได้รับการอนุรักษ์คือ มีการทำขนมไทย เช่น ขนมกลีบลำดวน วุ้นกรอบ ขนมชั้นซึ่งทำเป็นรูปปลาตะเพียน จิงคองปลอดสารพิษ มะคังคองปลอดสารพิษและโรตีสายไหม ซึ่งเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงของชาวตำบลประตู่ชัยซึ่งได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณอุตสาหกรรมครัวเรือนขนาดเล็ก(SML)ของรัฐ

ดังนั้น หากได้มีการพัฒนาพื้นที่ในแถบนี้ เช่น การพัฒนาความสะอาด ความสวยงามของทั้งริมถนนและริมน้ำ สถานที่จอดรถและมีการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ทราบแล้วก็จะทำให้พื้นที่พักอาศัยไม่เพียง 2 แห่งนี้ได้รับการพัฒนาและอนุรักษ์แล้ว ยังจะเป็นการเปิดจุดท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แหล่งใหม่ในชุมชนนี้ซึ่งจะทำให้ชาวชุมชนได้รับประโยชน์เพิ่มขึ้นคือรายได้จากการจำหน่ายสินค้าและบริการที่ต่อเนื่องในชุมชนนี้ด้วย

2. วัตถุประสงค์

- 2.1 บ้านทรงไทยในชุมชนประจักษ์ได้รับการพัฒนาและอนุรักษ์ ในเรื่อง วิถีชีวิตของชาวน้ำ การสืบสานการประกอบขนมไทย ความสะอาดและความสวยงาม
- 2.2 พื้นที่ของชุมชนบริเวณหมู่ 2-3 ได้รับการส่งเสริมให้พัฒนาด้านความสะอาด ความสวยงาม
- 2.3 ชาวชุมชนหมู่ 2-3 สามารถจำหน่ายสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

3. เป้าหมาย

บ้านคุณป้าอำนาจ มีแสงเพชร เลขที่ 27 หมู่ 2 ถนนอุทอง ตำบลประจักษ์ อำเภอพระนครศรีอยุธยาและบ้านคุณป้าบุญสม กลิ่นเกษร เลขที่ 32/2 หมู่ 3 ถนนอุทอง ตำบลประจักษ์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา รวมทั้งชุมชนประจักษ์ หมู่ 2-3 ได้รับการพัฒนาและอนุรักษ์ในเรื่องความสะอาด ความสวยงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย สานสืบสานการทำขนมไทยและสินค้าเอกลักษณ์ของชุมชน

4. ระยะเวลาดำเนินการ

ปีงบประมาณ 2549

5. งบประมาณ 100,000 บาท

- 5.1 ไม้ดอกไม้ประดับ
- 5.2 การทำความสะอาดริมแม่น้ำ เจ้าพระยา
- 5.3 แผ่นพับและWeb site ประชาสัมพันธ์
- 5.4 ป้ายประชาสัมพันธ์
- 5.5 โล่รางวัล สำหรับบ้านสะอาดน่าอยู่

6. วิธีการดำเนินการ

- 6.1 เสนอโครงการให้เทศบาลนครนครศรีอยุธยา
- 6.2 ดำเนินการร่วมกันระหว่างชาวชุมชนแลเทศบาล เช่น การปลูกต้นไม้ การทำความสะอาด แม่น้ำ
- 6.3 ประกวดบ้านสะอาด นำอยู่

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 7.1 บ้านทรงไทยได้รับการพัฒนาและอนุรักษ์
- 7.2 บ้านที่สืบสานวิถีชีวิตไทยได้รับการพัฒนาและอนุรักษ์
- 7.3 ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านความสะอาด ความสวยงาม
- 7.4 มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แห่งใหม่ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา
- 7.5 ชาวชุมชนประจักษ์มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้

8. ผู้เสนอโครงการ

ผู้นำชุมชน

9. ผู้อนุมัติโครงการ

นายกเทศมนตรีเทศบาลนครนครศรีอยุธยา

การดำเนินงานพัฒนาโครงการ

สำหรับการขอรับการสนับสนุนจากเทศบาลนครนครศรีอยุธยา คุณเชาวลิต โปธิเจริญ เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาชุมชนของเทศบาลนครนครศรีอยุธยาจะเป็นผู้ประสานงานเพื่อให้ผู้แทนชุมชนเสนอโครงการคับนายกเทศบาลนครนครศรีอยุธยาโดยตรง

ในการจัดทำโครงการดังกล่าวได้มีการพัฒนาโครงการอีก 1 ครั้งในวันที่ 22 กันยายน 2548 ทำให้โครงการได้รับการพัฒนาจากตัวแทนผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนาเป็นอย่างดี ได้มีการแก้ไขและวางแผนดำเนินงานดังนี้

1. แก้ไขข้อความและรายละเอียดให้โครงการมีความชัดเจนมากขึ้น
2. วางแผนกำหนดวิธีการนำเสนอประกอบกับการใช้แผนที่ประกอบ
3. กำหนดตัวบุคคลที่จะนำเสนอ

นักวิจัยเห็นว่า การวิจัยได้ผลตามวัตถุประสงค์โดยชุมชนสามารถร่วมคิด วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา ร่วมวางแผนในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น โดยบูรณาการร่วมกับการพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งทำให้ประชาชนในชุมชนได้รับประโยชน์มากขึ้น ซึ่งไม่ใช่ประโยชน์ต่อตนเองเท่านั้นแต่ส่งผลประโยชน์ต่อชุมชนและประเทศชาติโดยภาพรวม นักวิจัยจึงเห็นว่าเป็นเวลาที่เหมาะสมที่จะเสนอผลการวิจัยเพียงเท่านี้

บทที่ 5

การสรุปทเรียนจากการดำเนินการและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory action Research) ด้านการส่งเสริมศักยภาพของผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในอำเภอพระนครศรีอยุธยา โดยเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างผู้นำชุมชนในแต่ละชุมชน โดยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในอำเภอพระนครศรีอยุธยาโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมซึ่งใช้เวลาดำเนินการ 1 ปี 5 เดือน ตั้งแต่เดือน เมษายน พ.ศ. 2547 – กันยายน 2548 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษานี้คือ ผู้นำชุมชนในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แก่ เทศบาลนครนครศรีอยุธยา กรมศิลปากร สถาบันการศึกษาและผู้นำศาสนา พื้นที่ในการศึกษาเป็นการเลือกแบบเจาะจง(Purposive Sampling) คือ ชุมชนในเขตเทศบาลนครนครศรีอยุธยาเฉพาะในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การนำเสนอในบทนี้เป็นการนำเสนอหัวข้อต่างๆ เพื่อให้มองเห็นภาพกระบวนการที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในครั้งนี้ หัวข้อต่างๆ ประกอบด้วย

1. การสรุปทเรียนจากการดำเนินการ
2. ข้อเสนอแนะ

1. การสรุปทเรียนจากการดำเนินการ

การสังเคราะห์บทเรียนจากการดำเนินการในที่นี่จะนำเสนอ ดังนี้

- 1.1 บริบทของชุมชน
- 1.2 ปัญหาของชุมชน
- 1.3 ผลการจัดเสวนาของชุมชน
- 1.4 การก่อเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น
- 1.5 บทเรียนจากการนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมาใช้ในการศึกษา
- 1.6 ข้อค้นพบของการวิจัย

1.1 บริบทของชุมชน

หลังเสียกรุงครั้งที่ 2 สภาพตัวเมืองส่วนใหญ่ยังถูกทิ้งให้รกร้าง สำหรับวิถีชีวิตของชาวเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา นั้นพบว่ายังคงมีวิถีชีวิตผูกพันกับแม่น้ำคูคลองเช่นเดิม บุคนั้นประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นร่วมกับหน่วยราชการที่รับผิดชอบแต่อย่างใด บุคนั้นเป็นระยะที่เรียกว่าระยะก่อนที่จะมีการตั้งที่ว่าการมณฑลในเกาะเมือง (พ.ศ.2310-2438) ตลอดไปจนถึงระยะที่มีการตั้งที่ว่าการมณฑลในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา (พ.ศ.2438-2475) อย่างไรก็ตามมีวัดบางแห่งได้รับการบูรณะ เช่น วัดทอง (วัดสุวรรณดาราราม) ซึ่งได้รับการบูรณะโดยรัชกาลที่ 1 วัดศาลापูนและพระประธานในวัดพนัญเชิงวรวิหาร (พระพุทธรูปรัตนนายก) ได้รับการบูรณะในสมัยรัชกาลที่ 3

ระยะสมัยอริปไตย(พ.ศ.2475-2500) เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยามีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้นเนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายพัฒนามิให้เป็นเมืองร้าง มีการสร้างสถานที่ราชการในใจกลางเกาะเมือง (ที่ว่าการศาลากลางเก่าในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน) รวมทั้งมีการสร้างสถานับการศึกษาหลายแห่ง ถนนหลายสาย มีการโยกย้ายผู้คนเข้ามาทำมาหากินในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยามากขึ้น คูคลองต่างๆมีการถมเพื่อปลูกสร้างอาคารหรือถนน การพัฒนาดังกล่าวทำให้โบราณสถานหลายแห่งถูกทำลายมากขึ้น เช่นการสร้างถนนโรจนะ ทำให้วัดในเกาะเมืองไม่น้อยกว่า 10 แห่งถูกทำลายจนไม่เหลือหลักฐานใดๆ นอกจากนั้นยังมีการขายที่ดินให้แก่ประชาชน มีการสร้างสะพานปรีดี-ธำรงเชื่อมระหว่างเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยากับทางหลวงแผ่นดิน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยแม่น้ำคูคลองเป็นเส้นทางคมนาคม เส้นทางค้าขายเปลี่ยนไป

การบูรณะโบราณสถาน โบราณวัตถุครั้งสำคัญในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาได้เริ่มดำเนินการในพ.ศ. 2499 ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้สนับสนุนให้มีการบูรณะโบราณสถานโดยเน้นให้พื้นที่นี้เป็นแหล่งเตือนความทรงจำต่อราชธานีเก่า หน่วยงานที่บูรณะอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวง วัฒนธรรม การบูรณะได้หยุดชะงัก ในปี 2500 เนื่องจากเกิดเหตุการณ์ไม่สงบและทรวงวัฒนธรรมถูกยุบ

พ.ศ. 2510 คณะรัฐมนตรีอนุมัติโครงการสำรวจ ชูคแต่งและบูรณะโบราณสถานในเกาะเมืองโดยให้สำนักผังเมืองในสังกัดกระทรวงมหาดไทย กรมศิลปากรและเทศบาลเมืองพระนครศรีอยุธยา (สถานภาพขณะนั้น) ร่วมดำเนินการ

พ.ศ. 2511 กรมศิลปากรได้รับงบประมาณ 1,000,000 บาท ในโครงการพัฒนาเกาะเมือง โดยดำเนินการชูคแต่งและบูรณะโบราณสถานสำคัญ

พ.ศ.2525 กรมศิลปากรได้ดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานเมืองพระนครศรีอยุธยา ตาม
โครงการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

พ.ศ.2534 องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO)
ให้ขึ้นทะเบียนนครประวัติศาสตร์ไว้ในบัญชีมรดกโลก

พ.ศ.2537 คณะรัฐมนตรีจัดสรรเงินงบประมาณให้กรมศิลปากรดำเนินการตามแผนแม่บท
โครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา 8 แผนงานดังนี้

1. แผนงานโบราณคดี ประวัติศาสตร์และ(การบูรณะ)โบราณสถาน
2. แผนงานพัฒนาและปรับปรุงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการหลัก
3. แผนงานบูรณะ ปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์
4. แผนงานพัฒนาและปรับปรุงชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนคร
ศรีอยุธยา
5. แผนงานพัฒนาสำนักงานและกำลังคนในการบริหารและดำเนินโครงการ
6. แผนงานบริการวิชาการและการท่องเที่ยว
7. แผนงานเศรษฐกิจและสังคม
8. แผนงานรื้อย้ายโรงงานอุตสาหกรรมและปรับการใช้พื้นที่

พ.ศ. 2538-2548 กรมศิลปากรได้ดำเนินการตามแผนงานดังกล่าว ทำให้โบราณสถาน
โบราณวัตถุในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาได้รับการบูรณะอย่างต่อเนื่อง เช่นการบูรณะโบราณ
สถาน โบราณวัตถุในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ การโยกย้ายชุมชนออกจากพื้นที่อุทยาน
ประวัติศาสตร์ การปรับปรุงภูมิทัศน์ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ ส่วนการพัฒนาพื้นที่รอบนอก
อุทยานประวัติศาสตร์นั้นส่วนใหญ่อยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลนครนครศรีอยุธยา สำหรับ
การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นอื่นจะดำเนินการโดยสถาบันการศึกษาและหน่วยงาน
วัฒนธรรมจังหวัด โดยผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการค่อนข้างน้อย ศิลปกรรมท้องถิ่น
บางชิ้นยังคงมีการสืบทอดโดยชุมชน เช่น การสานปลาตะเพียนที่ชุมชนหัวแหลม การทำเรือ
จำลองโดยอาจารย์ไพฑูริย์ ขาวมาลา การปั้นหม้อโดยชาวคลองสระบัว(นอกเกาะเมือง
พระนครศรีอยุธยา) ส่วนการละเล่นที่ได้รับการสืบทอดซึ่งนับวันจะน้อยลงไปมาก เช่น ลิเกและ
ลำตัด สำหรับดนตรีไทยนาฏศิลป์ไทยอื่นๆ ส่วนใหญ่ได้รับการสืบสานต่อโดยการสอนในสถาบัน
การศึกษาระดับต่างๆ

ส่วนวิถีชีวิตชาวบ้านของชาวพระนครศรีอยุธยาปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไป ประชาชนหัน
มาใช้ยานพาหนะทางบกมากขึ้น ร้านค้าที่เคยนำสินค้าเกี่ยวกับเครื่องดนตรีของเรือมาจำหน่ายปิดตัว
เองไปหลายร้านเพราะเรือถูกใช้น้อยลง มีการใช้เรือบ้างเพื่อสัญจรไปมาระหว่างพื้นที่นอกเกาะ

เมืองที่ไม่ได้รับความสะดวกจากยานพาหนะทางบก เช่นระหว่างเกาะลอย (ตั้งตรงข้างกับพระราชวังจันทร์เกษม) กับเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ทำวัดบางกะจะกับทำน้ำวัดสุวรรณดาราราม ทำน้ำวัดพุทธไสวรรคกับบริเวณหน้าโรงพยาบาลพระนครศรีอยุธยา ทำข้ามระหว่างสถานีรถไฟกับตลาดเจ้าพรหม นอกจากนั้นการที่จังหวัดมีเนื้อที่บางส่วนเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอำเภอวังน้อยและอำเภออุทัยซึ่งมีพื้นที่ใกล้เคียงกับพื้นที่มรดกโลกยิ่งส่งผลให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น

สำหรับการจราจรทางบก พบว่ามีปริมาณขบวนพาหนะมีมากขึ้นถึงขั้นมีสภาพการจราจรคับคั่งในชั่วโมงเร่งด่วนบริเวณสี่แยกต่างๆ หรือสะพานที่เชื่อมระหว่างเกาะเมืองและภายนอก ปัญหาดังกล่าวผู้บริหารในพื้นที่ได้แก้ไขโดยการขยายขนาดของถนนสายหลักแทบทุกสาย ยกเว้นถนนอุทงซึ่งเป็นถนนสายหลักรอบเกาะเมืองซึ่งมีอยู่เดิม การขยายถนนดังกล่าวก็ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกรมศิลปากร กลุ่มผู้ที่ต้องการอนุรักษ์และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ต้องการพัฒนาประเด็นนี้

การเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรม ทำให้มีประชาชนพื้นที่อื่นอพยพเข้ามาทำงานเป็นจำนวนมากทั้งคนจังหวัดอื่นหรือเชื้อชาติอื่น ทำให้พื้นที่ภายในเกาะเมืองซึ่งมีความจำกัดในเรื่องเนื้อที่ที่จะรองรับความต้องการด้านที่อยู่อาศัยหรือสถานที่ประกอบธุรกิจ คลองหรือบึงน้ำหลายแห่งได้ถูกถมเพื่อใช้ประโยชน์ด้านอื่น เช่น การถมบึงน้ำในมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาเพื่อสร้างอาคารเรียน การถมคลองจะไกรน้อย คลองจะไกรใหญ่ การถมคลองมะขามเรียงบางส่วน ดังนั้นเมื่อมองจากอาคารสูงจึงเห็นว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้สอยไปเกือบทั้งหมดนอกจากส่วนที่เป็นสวนสาธารณะ เช่น บึงพระรามและ พื้นที่บางส่วนของสถานที่ราชการ

สำหรับการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม พบว่าขนบธรรมเนียมหลายประการเปลี่ยนแปลงไป เช่น การแต่งงาน ชาวบ้านที่ฐานะทางเศรษฐกิจดีจะนิยมไปใช้โรงแรมหรือหอประชุมในการจัดเลี้ยงเช่นเดียวกับคนไทยจังหวัดอื่นๆ การแห่นาคใช้แตรวงแทนกลองยาว สำหรับประเพณีอื่นๆ เช่น ประเพณีการแข่งเรือหรือประเพณีทางศาสนา ชาวเมืองพระนครศรีอยุธยายังพยายามสืบทอดวิธีการและรูปแบบดั้งเดิมในการจัดการแม้ว่าการดำเนินการบางอย่างจะประยุกต์ไปบ้างเพื่อความสะดวก

ด้านของที่พักอาศัย พบว่าสภาพบ้านเรือนก็แปรสภาพเป็นอาคารพาณิชย์รูปทรงสี่เหลี่ยมสองชั้นบ้างสามชั้นบ้างแทนที่ บ้านเรือนที่บอกลักษณะความเป็นบ้านทรงไทย โดยเฉพาะย่านธุรกิจแถบเจ้าพรหมและหัวรอ สำหรับบ้านเรือนที่ตั้งใกล้เคียงอุทยานประวัติศาสตร์จะถูกจำกัดความสูงไม่เกิน 8 เมตรและห่างออกไปจะถูกจำกัดความสูง 12 เมตร(ระเบียบนี้กำหนดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2535) และลักษณะอาคารจะต้องบ่งบอกลักษณะความเป็นไทย ดังนั้นอาคารพาณิชย์ที่ตั้ง

บริเวณใกล้เคียงอุทยานประวัติศาสตร์จึงหาทางออกโดยการตัดแปลงสภาพอาคารจนมีรูปทรงหลังคาประหลาด นอกจากนั้นความจำกัดของพื้นที่ทำให้อาคารบ้านเรือนหรือสถานที่ราชการต่างๆ ได้บุกรุกทำลายโบราณสถานหลายแห่งดังที่ได้กล่าวในบทที่ 4 และจากภาพที่เสนอแล้วจึงพบสภาพสิ่งๆ ที่เรียกว่าการพัฒนาในยุคปัจจุบันและความหนาแน่นของบ้านเรือน ประชาชนแทรกไปกัอาคารสิ่งก่อสร้างที่สูงๆ บางแห่งและยอดเจดีย์ของวัด ซึ่งทำให้เกิดทัศนยะจากเช่นบริเวณหอพักเอกชนริมน้ำข้างอุทยานประวัติศาสตร์ซึ่งมีความสูงเกินที่กำหนดและมีสีสาดสีหลากหลายสีบริเวณริมน้ำ เสาโทรคมนาคมขององค์การโทรศัพท์ซึ่งตั้งตระหง่านแสดงถึงความเจริญด้านวิทยาศาสตร์ประจันพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ที่บ่งบอกอารยธรรมในอดีตของไทย

สำหรับชุมชนที่มีประชาชนอาศัยหนาแน่น คือ หัวรอ หัวแหลมและเจ้าพรหม เนื่องจากเป็นย่านธุรกิจ ส่วนพื้นที่อื่นมีผู้อยู่อาศัยค่อนข้างมาก เช่น ริมแม่น้ำรอบเกาะเมืองและริมถนน เช่น ชุมชนป่าตองใกล้โรงพยาบาลพระนครศรีอยุธยา ชุมชนป้อมเพชร ชุมชนประดูชัย ชุมชนพระตำหนัก โดยเทศบาลพระนครศรีอยุธยาได้แบ่งชุมชนเป็น 46 ชุมชน แต่ละชุมชนจะมีผู้นำและกรรมการชุมชนประมาณ 8-10 คน

การมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา พบว่ามีค่อนข้างน้อยเนื่องจากประชาชนเห็นว่าหน่วยราชการจะต้องเป็นผู้ดำเนินงานและหน่วยงานที่รับผิดชอบก็ไม่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมแต่อย่างใด สำหรับการมีส่วนร่วมในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประเด็นนี้พบว่า ผู้บริหารเป็นผู้ชี้้นำการดำเนินการดังกล่าว โดยผู้นำเป็นผู้นำนโยบายไปปฏิบัติเท่านั้น ซึ่งการดำเนินการหลายโครงการทำให้เกิดเสียงคัดค้านจากประชาชนทั่วไป เช่น โครงการขยายถนนในเกาะเมือง โครงการขยายสะพานเชื่อมระหว่างเกาะเมืองและพื้นที่ภายนอก โครงการตลาดน้ำด้านหลังวิหารพระมงคลบพิตรและปางช้าง ฯลฯ อย่างไรก็ตามมีผู้นำชุมชนบางกลุ่มได้รวมตัวกันเพื่อดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนา เช่น ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ซึ่งตั้งในปี พ.ศ. 2546 ชมรมนี้ได้จัดกิจกรรมการทำความสะอาดเกาะเมืองฯ และการปล่อยปลาสู่ม่น้ำรอบเกาะ

1.2 ปัญหาของชุมชน

ปัญหาของชุมชนในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยามีหลายประการ สำหรับในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษามีดังนี้

1.2.1 การทำลายศิลปกรรมท้องถิ่นจากการพัฒนาเนื่องจากการพัฒนาพื้นที่มุ่งเน้นความเจริญตามกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำลายศิลปกรรมท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าพื้นที่นี้จะได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลก หน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษาหลายแห่ง

ถนนและสิ่งก่อสร้างเกือบทุกแห่งในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาปัจจุบันล้วนแต่ตั้งอยู่บนซากแห่งอารยธรรมของราชธานีในอดีต นอกจากนั้นความจำกัดของพื้นที่ทำให้หน่วยงานที่รับผิดชอบเกิดความขัดแย้งในการควบคุมให้หน่วยงานหรือองค์กรอื่นดำเนินการพัฒนาในกรอบของการอนุรักษ์ที่กำหนด ดังนั้นความขัดแย้งระหว่างกรมศิลปากร เทศบาลนครนครศรีอยุธยาและวัดบางแห่งจึงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อย่างไรก็ตามในพื้นที่ส่วนของอุทยานประวัติศาสตร์ การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะ โบราณสถาน โบราณวัตถุได้รับการบูรณะอย่างต่อเนื่องจากกรมศิลปากร ในการดำเนินการของภาคประชาชนพบว่าในระยะหลังที่กระแสการอนุรักษ์ได้รับความสนใจมากขึ้นทำให้ผู้นำชุมชนได้รับความรู้ด้านนี้มากขึ้นทั้งจากสื่อต่างๆ รวมทั้งจากภาครัฐ ทำให้ผู้นำชุมชนหลายคนหาช่องทางที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการดังกล่าว แต่ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร เทศบาลนครนครศรีอยุธยาไม่สามารถสนับสนุนให้ผู้นำชุมชนมีโอกาสได้ดำเนินการในส่วนที่กลุ่มต้องการนอกจากจะเป็นการดำเนินการตามแผนงาน/โครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งไม่อาจตอบคำถามว่าเป็นการให้นำหน้าการพัฒนามากกว่าการอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นหรือไม่

1.2.2 ปัญหาขาดการประสานงานของหน่วยงานในพื้นที่ เนื่องจากในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยามีหน่วยงานระดับพื้นที่ และองค์กรหลายแห่งที่เกี่ยวข้องกับอนุรักษ์และการพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เช่น กรมศิลปากร กรมธนารักษ์ เทศบาลนครนครศรีอยุธยา สถาบันการศึกษา วัด สภาวัฒนธรรมจังหวัดฯฯ ทำให้การประสานงานในการดำเนินงานด้านนี้ประสบปัญหา

1.2.2 สำหรับปริมาณของประชาชนในพื้นที่แห่งนี้ก็เป็นปัญหาเช่นเดียวกัน เพราะก่อให้เกิดการบุกรุกทำลายโบราณสถาน โบราณวัตถุมากขึ้น นอกจากนั้นประเด็นด้านภาระเศรษฐกิจและสังคมได้ส่งผลให้ประชาชนที่เข้ามาประกอบอาชีพในเกาะเมืองแห่งนี้มักจะทำให้ความสนใจต่อประเด็นปัญหานี้ค่อนข้างน้อย ส่วนข้าราชการที่เข้ามาปฏิบัติงานในเกาะเมืองก็ไม่ต้องการทำให้เกิดปัญหาเรื่องความสามัคคี ดังนั้นการดำเนินการพัฒนาและอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาจึงเสมือนไม่ได้รับความจริงจังในการดำเนินการตามนโยบายที่วางไว้ทำให้งบประมาณที่จะดำเนินการในด้านนี้น้อยหรือไม่เพียงพอต่อการดำเนินงาน

การแก้ปัญหาดังกล่าวผู้นำชุมชนบางกลุ่มเคยแสวงหาวิธีการดำเนินการในรูปแบบอื่นๆ โดยไม่อาศัยการดำเนินงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือกรมศิลปากร เช่น มีการรวมกลุ่มและดำเนินการเป็นกลุ่มเล็กๆ เท่านั้นและไม่มีการดำเนินการที่ต่อเนื่อง

1.3 ผลจากการเสวนาของชุมชน

1.3.1 ด้านความรู้ที่ผู้นำชุมชนได้รับ พบว่ามีวิทยากรที่ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นทั้งหมดเป็นบุคคลที่ดำเนินงานในพื้นที่ จากการสอบถามผู้นำชุมชนพบว่า ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ตอบว่าได้รับความรู้ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นมากขึ้น นอกจากนั้นผู้นำชุมชนหลายท่านได้ให้ความสนใจกับการขับเสภา จากศส.ไพศาล วงศ์ศิริที่เน้นเรื่องความเปลี่ยนแปลงของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาซึ่งทำให้วิถีชีวิตประชาชนในปัจจุบันเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมที่เน้นเฉพาะความเจริญด้านวัตถุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการดำเนินการวิจัยนี้ได้มีส่วนกระตุ้นให้ผู้มีส่วนร่วมทุกคนได้เรียนรู้ร่วมกันในด้านการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เริ่มตั้งแต่ประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นปัญหาภาพรวมของชุมชนไม่ใช่ของผู้ใดผู้หนึ่ง มีการร่วมอภิปรายเสนอความเห็นทุกขั้นตอนของกระบวนการวิเคราะห์ปัญหา การจัดลำดับความสำคัญของปัญหา การวางแผนแก้ไขปัญหาร่วมกัน รวมไปถึงการติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหาวางแผนร่วมกัน

1.3.2 ด้านความสนใจที่ผู้นำชุมชนในการร่วมกิจกรรม จากแบบบันทึกการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมซึ่งนักวิจัยได้มอบหมายให้นักศึกษาชั้นปีที่ 3 ของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาเป็นผู้บันทึก พบว่าผู้นำชุมชนทั้งหมดทุกกลุ่มให้ความสนใจในประเด็นปัญหาต่างๆ ที่นำมาเสนอในการประชุมเพราะเมื่อมีการแบ่งกลุ่มเพื่ออภิปรายและรวบรวมความคิดของกลุ่มมานำเสนอในกลุ่มใหญ่ พบว่าทุกกลุ่มได้อภิปรายเสนอแนวคิด ถกแถลงปัญหาและประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวาง มีการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันจัดลำดับปัญหาร่วมกันและวางแผนแก้ไขปัญหาร่วมกัน รวมทั้งกำหนดการประเมินผลและกำหนดบุคคลที่จะร่วมดำเนินการดังกล่าว ผู้นำชุมชนเกือบทั้งหมดมีโอกาสนเสนอความเห็นอย่างทั่วถึง แต่ยังมีผู้นำบางท่านเท่านั้นที่เสนอความเห็นค่อนข้างน้อยแม้ว่านักวิจัยได้กระตุ้น ด้านความสนใจจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจพอสมควร เนื่องจากบางท่านร่วมในการประชุมเชิงปฏิบัติตั้งแต่เริ่มจนกระทั่งเสร็จสิ้นกระบวนการ เช่น เจ้าหน้าที่จากเทศบาลนครนครศรีอยุธยา บางท่านได้ร่วมให้ความรู้และเสนอว่าหากมีการดำเนินการเช่นนี้อีกคนก็มีความเต็มใจและยินดีจะมาร่วมดำเนินการอีก

1.3.3 ด้านการเสนอการแก้ไขปัญหของผู้นำชุมชน จากกระบวนการศึกษา ทั้งจากการให้ความรู้จากวิทยากร การศึกษาดูงานที่เกาะเกร็ดพบว่าได้ก่อให้เกิดแรงกระตุ้นให้ผู้นำชุมชนได้ร่วมเสนอแผนงาน/โครงการที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน ซึ่งโครงการดังกล่าวมักจะเป็นโครงการที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกต่อประชาชนในเรื่องการอนุรักษ์ การรักษาความสะอาดสิ่งแวดล้อม เช่น แม่น้ำลำคลอง ตลาด การจัดประกวดเรียงความ การพัฒนาพื้นที่ให้เป็น

แหล่งอนุรักษ์ ฯลฯ จากโครงการต่างๆดังกล่าวจะเห็นว่ามีความสอดคล้องต่อเนื่องกับความสามารถในการยกระดับความรู้ ทักษะและพฤติกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม อย่างไรก็ตามผู้นำชุมชนให้ความสำคัญต่อการงบประมาณที่จะมาดำเนินงานมาก โดยชี้ว่าจะต้องมาจากเทศบาลนครศรีอยุธยา มีบางโครงการที่ระบุว่าต้องเริ่มดำเนินการที่บ้านตนเองและชุมชนตนเอง

สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงาน พบว่า ผู้นำชุมชนจะเสนอชื่อหน่วยงานที่เข้าร่วมการศึกษานี้รวมถึงหน่วยงานอื่นๆ ที่ไม่ได้เข้าร่วมกระบวนการศึกษา

1.4 การก่อเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น

ในการศึกษานี้พบว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องข้องกับประเด็นในการศึกษาได้ให้ความสนใจเข้าร่วมกระบวนการจำนวนมาก การให้ความรู้จากวิทยากร บทเสภาที่ขับร้องจากศศ.ไพศาล วงศ์ศิริและกระบวนการกลุ่มที่กระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มได้ร่วมถกแถลงรวมทั้งการศึกษาดูงานที่เกาะเกร็ด ล้วนทำให้ผู้นำชุมชนเกิดความรู้สึกว่าปัญหาของพื้นที่ตนสามารถแก้ไขได้เพราะมีทรัพยากรและทุนทางสังคมมากมาย นอกจากนั้นหากมีการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมอย่างจริงจังแล้วนอกจากจะเป็นการสืบสานสิ่งดีงามไปยังอนุชนรุ่นหลังแล้วยังจะนำไปสู่การเพิ่มรายได้ที่จะมาจากนักท่องเที่ยวซึ่งจะมาเยี่ยมชมต่อไปด้วย

การดำเนินการดังกล่าวถือว่าสอดคล้องกับแนวคิดด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา ดังนี้คือ กระบวนการนี้เป็นการศึกษาในสิ่งแวดล้อม การศึกษาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และการศึกษาเพื่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับแนวคิดด้านการมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ที่ผู้มีส่วนร่วมจะได้รับ รวมทั้งการมีส่วนร่วมมีส่วนร่วมได้หลายระดับตั้งแต่การให้ความคิดเห็น การร่วมบริจาคทรัพย์ การร่วมวางแผน การร่วมดำเนินการและการร่วมประเมินผล

1.5 บทเรียนจากการนำกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมมาใช้ในการศึกษา

1.5.1 การวิจัยครั้งนี้พบว่าสิ่งที่จะทำให้กระบวนการศึกษาดังวิธีนี้ได้รับความสำเร็จดังนี้คือ

1.5.1.1 การที่นำประเด็นที่ผู้นำชุมชนสนใจมาดำเนินการ ประเด็นปัญหาเป็นประเด็นที่ทุกคนเกี่ยวข้อง

1.5.1.2 ผู้เกี่ยวข้องเกี่ยวกับปัญหามีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นทุกระดับ

1.5.1.3 กระบวนการศึกษาเปิด โอกาสให้ผู้นำชุมชนเปรียบเทียบประเด็นปัญหาและแนวทางแก้ไขกับพื้นที่อื่น

1.5.1.4 นักวิจัยเป็นบุคลากรในพื้นที่ และเคยดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมกับผู้นำชุมชนนี้มา ทำให้มีความสนิทสนมคุ้นเคย และได้รับความไว้วางใจในฐานะนักวิชาการ ทำให้ผู้นำชุมชนได้เสนอข้อคิดต่างๆ อย่างกว้างขวางโดยไม่ต้องเกรงอิทธิพลจากภายนอก อย่างไรก็ตามการเตรียมชุมชนและการศึกษาชุมชนเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญ

1.5.1.5 เวลาในการดำเนินงาน กระบวนการศึกษามีเวลาดำเนินการจัดประชุมกลุ่มหลายครั้งทำให้ผู้เกี่ยวข้องที่สนใจทุ่มเทกับการนำเสนอแผนงาน/โครงการอย่างแท้จริง

1.5.1.6 การได้รับการสนับสนุนจากผู้นำศาสนาเป็นแรงผลักดันประการหนึ่งที่ทำให้ผู้นำชุมชนได้มาร่วมมือร่วมใจกันจนตลอดกระบวนการศึกษา

1.5.2 ปัญหาอุปสรรคในกระบวนการศึกษา การศึกษารั้งนี้ถือว่าใช้งบประมาณค่อนข้างมากเนื่องจากมีการศึกษาดูงานในพื้นที่อื่น การประชุมหลายครั้งซึ่งแต่ละครั้งค่อนข้างใช้เวลา ดังนั้นหากมีอุปสรรคด้านนี้ผลการศึกษาอาจจะปรากฏช้าหรือไม่เห็นเป็นรูปธรรม นอกจากนั้นการระบุข้อตกลงการเสนอความคิดเห็นของกลุ่มเป็นเรื่องที่ผู้นำชุมชนทุกคนต้องทราบอย่างชัดเจน มิฉะนั้นผู้นำชุมชนบางคนจะไม่มีโอกาสเสนอความเห็น

1.6 ข้อค้นพบของการวิจัย

1.6.1 วิธีการที่จะอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น หากมีการดำเนินการให้บูรณาการกับภาวะเศรษฐกิจสังคมของประชาชนในชุมชนจะประสบความสำเร็จได้มากขึ้นเพราะหากคำนึงถึงการอนุรักษ์หรือการพัฒนาอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวก็ไม่สามารถดำเนินการได้

1.6.2 การประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือรับผิดชอบกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นจะต้องดำเนินการอย่างเข้มข้นมากกว่าที่ดำเนินในปัจจุบัน เพราะจะทำให้ได้รับความร่วมมือจากประชาชนและผู้เกี่ยวข้องมากขึ้น

1.6.3 การประสานงานของกรมศิลปากรประชาชนและหน่วยงานอื่นในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา จะต้องพัฒนาให้กระจายอย่างทั่วถึง

1.6.4 ทัศนคติของผู้บริหาร ยังคงมีความสำคัญต่อการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นแม้ว่าผู้นำชุมชนมีความต้องการดำเนินการแต่หากผู้บริหารมีแนวคิดไม่สอดคล้องซึ่งทำให้การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นไม่สามารถดำเนินการได้ตามวัตถุประสงค์ของประชาชน

1.6.5 การศึกษาคูงานของผู้นำชุมชนที่เกาะเกร็ดอาจทำให้วัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์และการพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นเปลี่ยนไปในรูปของการพัฒนาเพื่อการพาณิชย์มากขึ้น ซึ่งอาจทำให้ส่งผลเสียต่อการอนุรักษ์ต่อไปในอนาคต

2. ข้อเสนอแนะ

2.1 ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

2.1.1 แม้ว่าในแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมจะกำหนดเป้าหมายของแผนในปี พ.ศ. 2542-2549 ในประเด็นของสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมไว้ว่า จะต้องมีการดำเนินการ “อนุรักษ์คุ้มครองฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในระดับท้องถิ่นทั่วประเทศเพื่อให้เป็นมรดกของชาติอย่างยั่งยืน” แต่ในแง่การปฏิบัติกลับประสบปัญหาในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน แม้ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน ดังนั้นในแนวทางปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นหรือสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เช่น กรมศิลปากรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้กำหนดข้อชี้วัดของการมีส่วนร่วมไว้อย่างชัดเจนว่าประชาชน ผู้นำชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถมีส่วนร่วมในประเด็นใดบ้าง มีส่วนร่วมระดับใดและช่องทางที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมสามารถดำเนินการได้อย่างไร ฯลฯ ก็จะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้นำชุมชนหรือผู้ได้รับผลกระทบได้เข้ามามีส่วนร่วมตามเจตนารมณ์ของแผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง

2.1.1 ควรปรับปรุงกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เนื่องจากฉบับเดิมที่ใช้ไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาสภาพสังคมปัจจุบันหรือการปรับปรุงโครงสร้างของกระบวนการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ประชาชนเกิดความสนใจในการปฏิบัติตามให้มากขึ้น โดยเน้นการสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการพัฒนาตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ แทนที่จะเป็นบังคับการใช้สิทธิพลข่มขู่หรือการลงโทษ

2.1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายและกลยุทธ์ในการรณรงค์เผยแพร่ความรู้ด้านนี้แก่ประชาชนให้มากขึ้นและส่งเสริมการศึกษาวิจัยที่จะหาแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่นในพื้นที่

2.1.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรผลักดันให้เกิดนโยบายที่จะส่งเสริมการเสริมสร้างความรู้ ทักษะและวิสัยทัศน์ด้านนี้ให้กับผู้บริหารทุกระดับเพื่อที่จะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านนี้อย่างจริงจัง

2.1.4 รัฐควรกำหนดให้มีการประชาสัมพันธ์อย่างถูกต้องตามขั้นตอนก่อนที่จะ

ดำเนินการพัฒนาของหน่วยงานระดับท้องถิ่นในพื้นที่มรดกโลกทุกครั้ง

2.2 ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติ

2.2.1 สถาบันการศึกษาระดับท้องถิ่น ควรจัดให้มีการบูรณาการความรู้ด้านนี้ให้ประชาชน นักเรียนนักศึกษาทุกระดับชั้นอย่างต่อเนื่องทั้งในรูปแบบ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

2.2.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น ควรจะร่วมมือกับสถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา องค์กรการปกครองระดับท้องถิ่นฯลฯ ในการใช้ทรัพยากรร่วมกันเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเกิดจิตสำนึกในด้านนี้ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การใช้วิทยุชุมชน การใช้โทรทัศน์ระดับชุมชน การจัดอบรม สัมมนาและการประกวด ฯลฯ เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา

2.2.3 ควรขยายการดำเนินการวิจัยประเภทนี้ไปยังชุมชนอื่นๆเพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมให้ครอบคลุมพื้นที่มรดกโลก

2.2.4 นักวิจัยเป็นคนที่ซึ่งอาศัยในพื้นที่แห่งนี้มากกว่า 20 ปี รวมทั้งคุ้นเคยกับผู้นำชุมชนส่วนใหญ่เป็นอย่างดีทำให้ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเป็นอย่างดี ดังนั้นการที่จะศึกษาเชิงคุณภาพผู้ศึกษาจะต้องมีความคุ้นเคยกับพื้นที่เป็นอย่างดีเพราะนอกจากจะทำให้ได้รับข้อมูลเชิงลึกและสามารถนำผลการศึกษาไปใช้แล้วยังได้รับความร่วมมือดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร.(2526). การอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมในยุโรป.คณะสถาปัตยกรรม
มหาวิทยาลัยศิลปากรวารสารวิชาการ.
- _____.(2533). ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี.
กรุงเทพมหานคร : หิรัญพัฒน์.
- _____.(2537). โครงการปรับปรุงแผนแม่บทนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา.
กรุงเทพฯ : เอ็น เอส พี พรินติ้งกรุ๊ป จำกัด.
- _____.(2546) รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การบริหารจัดการมรดกโลกทาง
วัฒนธรรม สถานการณ์ปัจจุบัน และความท้าทายในกระแสนการมีส่วนร่วมของ
ประชาชน” วันที่ 26-28 สิงหาคม 2546 โรงแรมไพลิน จังหวัดพิษณุโลก
- กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.(2541). การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม.
กรุงเทพมหานคร : บ.คุ้มครองมรดกไทยจำกัด.
- _____.(2544). รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2543 . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
วิบูลการปก.
- _____.(2528) แผนพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. กรุงเทพมหานคร : มปพ.
- กรณีศึกษา ประกอบทรัพย์.(2540) การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แม่น้ำท่าจีนของสมาชิกสภาตำบลใน
จังหวัดสุพรรณบุรี วิทยานิพนธ์ระดับดุขฎิบัณฑิตสาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
- เกื้อกุล ยืนยงอนันต์.(2529).การเปลี่ยนแปลงในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ.2438-
2500 . กรุงเทพมหานครฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ขจรจบ กุสุมาวลี.(2542). การจัดการ “พื้นที่ประวัติศาสตร์” จากกรณีศึกษาบริเวณวิหารพระมงคล
บพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ระดับสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาบัณฑิต สาขามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.
- จรรยา มาณะวิก บรรณาธิการ ,(2545 7) คลองและท่าเรือข้างสมัยโบราณกรุงศรีอยุธยา
กรุงเทพฯ : บริษัทประชาคม จำกัด

- จิตติมา อินทะท่ามา.(2543) .การพัฒนาการเรียนรู้อัจฉริยะของคณะกรรมการชุมชน ในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง โดยใช้กระบวนการ A-I-C: กรณีศึกษา ชุมชนในเขตเทศบาลนคร นครราชสีมา วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตสาขาสังแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชนรรค์ แดงแสง. (2540). ความรู้และความตระหนักของสมาชิกสภาเทศบาล และสมาชิกสภาจังหวัดที่มีต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถาน : ศึกษากรณีพระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ,สาขาสังแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ดุสิตา กระวานชิต.(2543)บทบาทในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของพระสงฆ์ในจังหวัด นครราชสีมา พระนครศรีอยุธยา วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตสาขาสังแวดล้อมศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล
- ทวีวงศ์ ศรีบุรี .(2541)EIA การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม.กทม.: มูลนิธิโลกสีเขียว
- นพวรรณ ธีระพันธ์เจริญ.(2546) .การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรมในสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา วิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาสังแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นฤนาท พุทธิไสย.(2541) ความเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ สภาพแวดล้อมโบราณสถาน ศึกษาเฉพาะกรณีในโบราณสถานในบริเวณเกาะเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตสาขาสังแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นาริรัตน์ ปรีชาพิชชุปต์ ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาสัมภาษณ์ เมษายน 2547
- บวรศักดิ์ อูวรรณโณและถวิลวดี บุรีกุล. (2548). ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม.กทม.: โรงพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ .สายโลหิตของพระนคร.เอกสารโรเนียวประกอบการสัมมนาอยุธยาจรดก โลก 7-9 กันยายน 2548 ณ โรงแรมกรุงศรีริเวอร์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ปัญญา น้ำเพชร ผู้ทรงคุณวุฒิ สัมภาษณ์ เมษายน 2547
- ปรานี ค่านชัยวิโรจน์ ประธานชมรมนักธุรกิจการท่องเที่ยว จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สัมภาษณ์ เมษายน 2547

- ปรีชา อุขตะกุล บรรณาธิการ .(2548) การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม เรียบและรู้จาก
วังน้ำเขียว. กทม.: โรงพิมพ์เดือนตุลาคม
- พันธุ์ทิพย์ รามสูตร .(2545). การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. นครปฐม : สถาบันพัฒนาการ
สาธารณสุข สุขาภิบาล.
- พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตต.(2543). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล
คีมทอง.
- รัชชานนท์ ศุภพงศ์พิเชฐ.(2544). กระบวนการมีส่วนร่วม. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล.เอกสาร
ประกอบการสอนวิชาการกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษา หลักสูตรคหกรรมศาสตร์บัณฑิตสาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา.
- เรณา และประสิทธิ์ พงษ์เรืองพันธ์.(2547) การวิจัยเชิงคุณภาพด้านสุขภาพอนามัย. ชลบุรี: มปป.
เรืองแสง ทองสุขแสงเจริญ. (2542). การรับรู้ปัญหาและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่ง
โบราณสถานของประชาชนในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญา
สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหิดล.
- ระยับศรี กาญจนวงศ์ อดีตข้าราชการครูมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา สัมภาษณ์ เมษายน
2547
- วีระ ระวัง.(2545). สิ่งแวดล้อมศึกษาบนฐานวัฒนธรรมชุมชน : กรณีศึกษาพื้นที่มรดกโลก
พระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต, สาขาสิ่งแวดล้อม
ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศิวาภรณ์ รัตนพันธุ์ .(2537) .การศึกษาเพื่อเสนอแนะทางการพัฒนาและอนุรักษ์วัดในกรุงเทพ
มหานคร ๑. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการวางผังเมือง. จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สถาบันราชภัฏธนบุรี .(2545) สรุปรูวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา ไทยศึกษา
สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา ปีการศึกษา 2544-2545 .ธนบุรี: สถาบันราชภัฏธนบุรี
- สมทรง สรรพโกศลกุล นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา สัมภาษณ์ เมษายน 2547
- สุวิทย์ เทียนทอง อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา สัมภาษณ์ เมษายน 2547
- สุรพล กาญจนจิตรรา อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สัมภาษณ์ เมษายน 2547
- สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.(พ.ศ. 2545) .แผนปฏิบัติการเพื่อจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม
ระดับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปีงบประมาณ 2545 . อัดสำเนา.

- อนันต์ ชูโต.(2547) เอกสาร โรเนียว เรื่อง เหลียวหลังแลหน้า กับการอนุรักษ์และพัฒนานคร
ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ประกอบการเสนองานทางวิชาการ เรื่อง 1
ทศวรรษ โบราณคดีอยุธยากับการพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ณ
หอประชุมมหาวิทยาลัย ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา 20 กันยายน พ.ศ.2547
- อเนก สีหามาตร์.(2544).การศึกษาบทบาทการอนุรักษ์โบราณสถานของกรมศิลปากร. วิทยา
นิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- Denzin,K,Norman.&Lincoln,S,Yvonna,editor.(1994).Handbook of Qualitative
Research. California : Sage Pubication ,Inc.
- Kolossov ,Vladimir; Vendina, Olga & Loughlin,O, John . (2002). Moscow as an
Emergent World City:International link Business Developments and the
Entrepreneurial City .(Online)
<http://www.colorado.edu/IBS/PEC/john/pub/infocity/infocity.pdf>
- Thakur, Naiini.(2003). The Architextural Knowledge Systems(Online). Aavailable:
[http //in.architexturez.net](http://in.architexturez.net) (2003, March 17).
- Keating,Micheal. (1994). The Earth Summit's Agenda for Change (กระทรวงการต่าง
ประเทศ ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการต่างประเทศ.
- United Nation. (1981). Population Participation in Decision making for
Development. New York : United Nation Publication.
- UNESCO, "Convention Concerning the Projection of the World Cultural and
Natural heritage, Paris," 23 November 1972,P.6.
- United Nation .(2002).documents from the conference on public participation
between Asia and Europe during June 10-12, 2002 at the United Nations
Center in Bangkok.
http://www.reo10.in.th/frame%20detail_tread_art.html

ภาคผนวก

แบบประเมิน โครงการ
การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเสริมศักยภาพผู้นำชุมชน
ในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น อำเภอพระนครศรีอยุธยา
ระยะก่อนดำเนินโครงการ

รายการประเมิน	เป็นไปตามวัตถุประสงค์	ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์
1.ความครบถ้วนของข้อมูลพื้นฐานและ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น อำเภอพระนครศรีอยุธยา		
2.ความครบถ้วนของข้อมูลสภาพการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น อำเภอพระนครศรีอยุธยา		
3. ระยะเวลาในการดำเนินการ		
4. ความครบถ้วนของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในการศึกษา		

แบบประเมิน โครงการ
การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเสริมศักยภาพผู้นำชุมชน
ในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น อำเภอพระนครศรีอยุธยา
ระยะดำเนินโครงการ

รายการประเมิน	มี	ไม่มี
1.การดำเนินงานในกระบวนการศึกษา		
1.1.สืบค้นปัญหาร่วมกัน		
1.2.ตรวจสอบปัญหาร่วมกัน		
1.3.วิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน		
1.4.วางแผนแก้ไขปัญหาร่วมกัน		
1.5มีแผนงาน/โครงการที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา		
1.6 ขอมรับความคิดเห็นของกลุ่ม		
1.7 มีโอกาสเสนอความคิดเห็นอย่างทั่วถึง		
2.ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินโครงการ		
3.การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น		

แบบประเมิน โครงการ
การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเสริมศักยภาพผู้นำชุมชน
ในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น อำเภอพระนครศรีอยุธยา
ระยะสิ้นสุดโครงการ

รายการประเมิน	มี	ไม่มี	หมายเหตุ
1. มีการประชุมต่อเนื่องจากกระบวนการศึกษา			
2. ดำเนินกิจกรรมจากแผนงาน/โครงการ ร่วมกัน			
3. ดำเนินกิจกรรมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ของการศึกษา			
4. ปัญหาและอุปสรรคระหว่างการดำเนินงาน ตามแผนงาน/โครงการ			
5. แก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นร่วมกัน			
6. ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการตาม แผนงาน/โครงการ			

แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก
การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเสริมศักยภาพผู้นำชุมชน
ในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น อำเภอพระนครศรีอยุธยา

1. การอนุรักษ์หมายถึง.....
.....
2. ศิลปกรรมท้องถิ่นหมายถึง.....
.....
3. การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ในอดีต เป็นอย่างไร
.....
.....
4. การอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาปัจจุบัน เป็นอย่างไร
.....
.....
5. ปัญหาการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา เป็นอย่างไร
.....
.....
6. การแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ควร
ดำเนิน การอย่างไร
.....
.....
7. ใครควรจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เกาะ
เมืองพระนครศรีอยุธยา
.....
.....
8. ทำอย่างไรจึงจะทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เกาะเมือง
พระนครศรีอยุธยา มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานนี้
.....
.....

9. กิจกรรมที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เกาะเมือง
พระนครศรีอยุธยา ควรเป็นกิจกรรมอะไรที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน

.....
.....

10. ทำอย่างไรจึงจะให้กิจกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เกาะเมือง
พระนครศรีอยุธยา สามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างยั่งยืน

.....
.....

11. สิ่งที่คาดว่าจะ成为อุปสรรคในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น เกาะเมืองพระนครศรี
อยุธยา

.....
.....

แบบบันทึกการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในกิจกรรม
การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเสริมศักยภาพผู้นำชุมชน
ในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น อำเภอพระนครศรีอยุธยา

วันที่.....

กลุ่มที่.....

รายการประเมิน	ทำ	ทำบ้าง	ไม่ทำ
1. ด้านการดำเนินงาน มีการเลือกผู้นำ มีการแบ่งหน้าที่ในกลุ่ม มีการกำหนดขั้นตอนในการดำเนินงาน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน มีการดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนที่กำหนด			
2. ด้านสมาชิกในกลุ่ม มีการแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึงและตรง ประเด็น รับฟังความคิดเห็นจากสมาชิกในกลุ่ม ทำงานร่วมกัน ดำเนินงานตามที่ได้รับมอบหมาย ทำตามข้อตกลงของกลุ่ม			
3. ด้านผลงานกลุ่ม ผลงานสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม มีความคิดสร้างสรรค์ มีความเป็นไปได้			

รายชื่อ

ผู้เข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
เพื่อสร้างเสริมศักยภาพผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น

อำเภอพระนครศรีอยุธยา

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๘

ณ ห้องประชุมสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	ชื่อชุมชน/หน่วยงานที่สังกัด/วัด
1	พระราชรัตนวราภรณ์	วัดพนัญเชิงวรวิหาร
2	พระหาเกณท์ ชวนปญโญ	วัดพนัญเชิงวรวิหาร
3	รองเจ้าอาวาสวัดเสนา	วัดเสนาสนาธรรมวรวิหาร
4	พระวุฒิพันธ์	วัดประสาธ
5	พระมหาจำเริญ ดนติปาโล	วัดรัตนชัย
6	น.ส.นารีรัตน์ ปรีชาพิชคุปต์	ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์
7	นายวิทยา หาดนิล	สำนักงานสิ่งแวดล้อมจังหวัด พระนครศรีอยุธยา
8	นายเชาวลิต โภธิเจริญ	เทศบาลนครนครศรีอยุธยา
9	นายปัญญา น้ำเพชร	ผู้ทรงคุณวุฒิ
10	นางวิไล พวงเงิน	ชุมชนวังแก้ว
11	นายธีระพงษ์ บุศกกุล	ชุมชนวังแก้ว
12	น.ส.แหวดดา เส้นขาว	ชุมชนบ้านประดู่ชัย
13	นางปราณี แก่นไชย	ชุมชนบ้านประดู่ชัย
14	นายดลวัฒน์ เล็กศิริรัมย์	ผู้ทรงคุณวุฒิ
15	นายมงคล แสงจักร	ชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
16	นางจันทมา เขวลักษณ์	ชุมชนท้ายกรม
17	นางรัชณี สุริยันต์	ชุมชนกองกำกับฯ
18	นางมลลดา ภูทธิไกร	ชุมชนกองกำกับฯ
19	ร.ต.อ.มงคล สุริยันต์	ชุมชนกองกำกับฯ

20	นายสมบัติ	ประธานชุมชนหน้าพระตำหนักฯ
21	นางจินตนา ธรรมประสม	อ.ส.ม. / ชุมชนวัดตองปุ
22	น.ส.สมปอง ตริเวท	รองประธานชุมชนวัดตองปุ
23	นายรังสรรค์ อิมพอง	ชุมชนวัดตองปุ
24	นางสังเวียน พุดลา	ชุมชนวัดมหาโลก
25	นางฉลอง ส่องวัฒนาบุตร	ชุมชนวัดมหาโลก
26	จ.ท.จันทร์ดี สุขศรีทอง	ชุมชนหน้าพระตำหนักฯ
27	พ.ท.ชุมพล พันธุ์ทอง	กองโรงงานวัดถูระเบิด
28	นายทวีพร ปลื้มสติ	ชุมชนวัดแม่นางปลื้ม
29	นางบุษบา หอมหวน	ชุมชนสรรพสามิต
30	นางอุสา จันบางเขน	ชุมชนคลองท่อ
31	นายสมชาย	ชุมชนค่ายทหาร
32	นางสมศิริ มณีศรี	ชุมชนทำน้ำวัดประคู้
33	นายหาญ กลั่นศรี	ชุมชนทำน้ำวัดประคู้
34	นางจินดา ประจงกิจ	อ.ส.ม. พระนอน
35	นางเจลิขว เซขชัย	ชุมชนบ้านเกาะ
36	นายกิตติชัย นาคเกษม	ผู้สื่อข่าว ATV
37	นายพัลลภ ตูลาธรรมนิล	ชุมชนตลาดเจ้าพรหม
38	นางอารี จิตตั้งมั่น	ชุมชนตลาดเจ้าพรหม
39	พ.ท.หญิง นงาภัก	จ.ป.ร.
40	อาจารย์ ปริศนา	ม.ศ.ว.
41	จ.ส.อ.หญิง สมศรี มาลีวัลย์	ชุมชนวัดพระนอน
42	นางทัศนีย์ สุขเกษม	ชุมชนศรีสรรเพชญ
43	นางอัญชัญ มหาชนก	ชุมชนศรีสรรเพชญ
44	นางวงเดือน สว่างศรี	ชุมชนป่าตอง
45	นายวินะ วิโรจน์พันธ์	ชุมชนวัดเสนาสนาธรรมารามวิหาร
46	นางคิม	ชุมชนริมวัง

47	นายสมพงษ์ เนียมเล็ก	ประธานชุมชนริมวัง
48	นางศิริรัตน์ ริ่มเวช	ประธานชุมชนป่ามะพร้าว
49	นางจงจิต โภธิรัตน์	ประธานชุมชนวัดมหาโลก
50	นางอารี แสงไกร	ชุมชนวัดพันัญเชิง
51	นางวัลลภา สุวรรณภรกุล	ชุมชนตลาดเจ้าพรหม
52	นางอรพรรณ ไกรนรา	ชุมชนสรรพสามิต
53	นางไพรินทร์ แสงแก้ว	ชุมชนวังแก้ว
54	นางประนอม ป.ตระกูล	ชุมชนทุ่งแก้ว กรุงเทพฯ
55	นางสุมาลี ลำพิชิต	ชุมชนทุ่งแก้ว กรุงเทพฯ
56	นายเจริญ ชันธรุจี	ชุมชนอาคารสงเคราะห์
57	นายสนั่น วิกสิต	ชุมชนป้อมเพ็ชร
58	ผศ.สุธรรม ชาดะสังข์	ชุมชนตลาดเจ้าพรหม
59	นายอำนาจ ไกรนรา	ชุมชนสรรพสามิต
60	นางวารีย์ จิตตั้งมั่น	ประธานชุมชนตลาดเจ้าพรหม
61	นายสมชาย จิตตั้งมั่น	ประธานชุมชนวัดอินทาราม
62	นางศิริพร คล้ายสังข์	ชุมชนทุ่งแก้ว - กรุงเทพฯ
63	ผศ.สุพร พูลสุข	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
64	นางสาววิษุลดดา ใจผ่อง	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
65-75	นักศึกษาโปรแกรมสุขศึกษา 45/1 จำนวน 10 คน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

บทเสภาโดยศส.ไพศาล วงศ์ศิริ

วันที่ 15 กรกฎาคม 2549

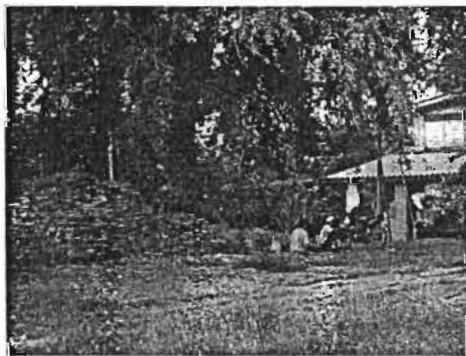
แล้วสายน้ำ หน้าบ้าน ก็เหม็นเน่า
 อาบกิน ก็ไม่ได้ เหมือนก่อนมา
 แล้วลำคลอง ริมนา ก็ขุ่นเหลือง
 ใส่น้ำข้าว ข้าวแห้งเหี่ยว เหมือนลนไฟ
 จะเจาะน้ำ บาดาลกิน ก็ไม่ได้
 สารพิษมัน ซึมทั่ว ทุกตำบล
 ยาฆ่าแมลง ฆ่าหญ้า พิษสารตะกั่ว
 พิษขยะ พิษอาหาร ประสานพิษ
 ถ้าทิ้งกัน คนละชิ้น ในหนึ่งวัน
 หนึ่งปีก็ สองหมื่นสามพัน ล้านชิ้น แผ่นดินตน
 แล้ววันหนึ่ง ลูกก็ตี พ่อแม่
 ครั้นเติบโต ก็ตะโกน โปนทะนา
 แล้ววันหนึ่ง ลูกเลิกบวช ให้พ่อแม่
 กตัญญู กตัญญู เพื่อเจอไป
 วันนี้ พ่อแม่ที่แก่ ต้องอาศัยวัด
 ลูกมาเยี่ยม ปีละครั้ง กลับดีใจ
 แล้ววันหนึ่ง ก็ไม่มี พระอยู่วัด
 คนรุ่นใหม่ ไร้ศรัทธา ศาสนาเรียว
 เมื่อคนบ้าวัตถุ บ้าสิ่งของ เงินทอง
 ถ้าไม่รีบ ป้องกัน สิ่งผันแปร
 มาเกิด ต้องรีบเร่ง สร้างระบบ
 สร้างค่านอน สร้างคุณธรรม ให้จำเริญ
 กตัญญู เอื้อเพื่อ ดังเครือญาติ
 สิ่งแวดล้อม ให้หวงแหน แผ่นดินไทย
 ขออวยพร ให้การประชุม ในครั้งนี้
 ได้กฎเกณฑ์ ที่ทำให้ ไทยประเทือง

กลั่นควา กลั่นจุน เป็นหนักหนา
 สายลม ที่ต้นท่า เหม็นเหลือใจ
 วัควาย อาบกิน ก็ไม่ได้
 พิบัติภัย เกิดมี เพราะมือคน
 ได้กินนั้น น้ำละลาย พิษเข้มข้น
 ไปไหนไหน หนีไม่พ้น สารพิษ
 สะสมมา หลายชั่ว จึงมีสิทธิ์
 หลายสิบปี ก็ออกฤทธิ์ เกินจะทน
 ก็ ๖๓ ล้านชิ้นนั้น ทุกแห่งหน
 ถ้าร้อยปี ก็มากล้น เหลือคณา
 แกให้ข้า เกิดแล้ว ไม่เลี้ยงข้า
 แก่แล้วอยู่ ทำไมหว่า รีบตายไป
 นรก สวรรค์ ของแก อยู่ที่ไหน
 บวชทำไม เสียเวลา หาเงินใช้
 บ้านคนชรา ก็แออัด แล้วใช้ไหม
 แต่มาครู่เดียว ก็กลับ ไป แม่ตายเดียว
 เพราะอาหาร อัดคัด หมดแรงเรียว
 วัดก็ร้าง รกเลี้ยว ขาดคนแล
 รอบตัวเรา ต้องเศร้าหมอง ว่าเหว่แน่
 สังคมไทย ก็จะไม่ พังยับเยิน
 ให้สังคม คิดริบ แต่เน้นเน้น
 จะป้องกัน โลกเมิน สังคมไทย
 พุทธศาสน์ ต้องเน้นธรรม เป็นหลักใหญ่
 มีกฎเกณฑ์ ป้องกันไว้ ให้ทั่วเมือง
 ได้กลอุบาย ที่ดี ทุกทุกเรื่อง
 เมืองอยุธยา ร่วมเย็น นิรันทรกาล

รูปตัวอย่างการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมท้องถิ่น
ที่ดำเนินการ โดยกรมศิลปากร
ปี พ.ศ. 2548

สภาพวัดขุนแสนเมืองใจริมถนน โรจนะก่อนการบูรณะ ในปี พ.ศ. 2548

สภาพบ้านเรือนที่ตั้งประชิดวัดขุนแสนเมืองใจด้านถนน โรจนะ ก่อนการบูรณะในปี พ.ศ.2548

ทิวทัศน์บริเวณเจดีย์เจ้าชายเจ้ายี่จากด้านข้างวัดมหาธาตุ

ทิวทัศน์ระหว่างวัดมหาธาตุและวัดราชบูรณะ

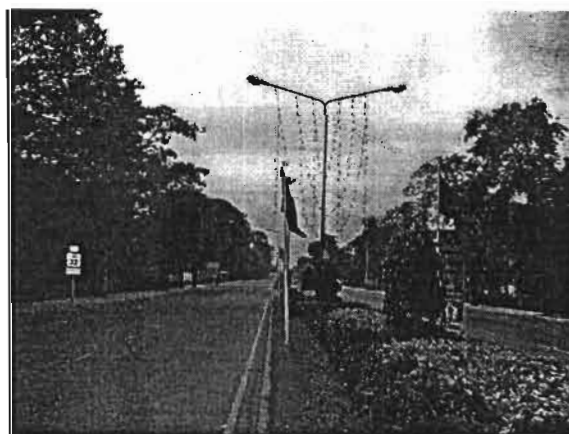
ทิวทัศน์วัดมหาธาตุด้านที่ติดต่อบึงพระราม

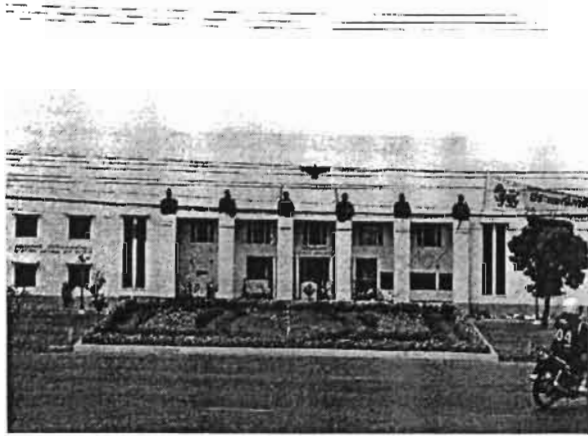
ถนนด้านหลังอนุสรณ์สถานพระเจ้าอยู่ทองซึ่งเดิมมีบ้านเรือนประชาชน
ตั้งอยู่ก่อนจะถูกรื้อถอนในปี พ.ศ. 2546

วงเวียนบริเวณที่คาดว่าเป็นตลาดแกงส้มย่านกรุงศรีอยุธยา
จากด้านถนนศรีสรรเพชญ์

ถนนศรีสรรเพชญ์ มุมมองจากตลาดแกง

ศาลากลางหลังเก่า ปลายสุดของถนนโรจนะ
ปัจจุบันได้รับการบูรณะและใช้เป็นศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวของจังหวัด

สถานที่ทำการของการท่องเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเดิม
ข้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา

รูปช้างหล่อสัมฤทธิ์ ในเกาะกลางถนนศรีสรรเพชญ์ สร้างเสร็จในปีพ.ศ.2548
หน้าศาลหลักเมืองข้างตะแลงแกง